

Head uut aastat!

Nõukogude Kool

12 · 1987

SUUR OKTOOBER 70

- 4 Oktoobrirevolutsioon ja kultuur ●
8 **V. LEHT.** Tutvus Valgevene kooliga ●

PARTEI OTSUSED ELLU

- 12 **Ü. OJASSOO** Oskustöölise ettevalmistamine kutsekeskkoolides uutele alustele ●

KOOL UUENDUSE TEEL

- 15 Eesti NSV üldhariduskooli eksperimentaalse õppeplaani projekt ●

JUHT. STIIL. MEETODID

- 22 **A. BATARŠEV, I. BAUMEISTER** Tööõpetuse ja ühiskasuliku tootva töö organiseerimise kogemusi kutsekeskkoolide baasil ●

KASVATUSTEEMADEL

- 25 **I. KRAAV** Mõningaid mõtteid sotsiaalkriitilisest pedagoogikast ja vabakasvatusest ●
29 **H. ROOP** Võitlus mittetöiste tuludega ●
32 Kasvatamosaiik (H. Roots) ●
34 Superman eelistab limonaadi (tõlge) ●

PSÜHHOLOOGIAVEERUD

- 37 **A. HERKEL** Mina-kaitse vahendid ●

UURIMUSI, ÜLDISTUSI

- 40 **V. MASING** Loodusehuvi kasvatamisest raamatu kaudu ●

ÕPPETUND, ÕPPEKABINET

- 43 **E. LÖHMUS, R. VÄÄRI** Kirjandusolümpiaad 1987 ●
48 **L. VÕHANDU** Informaatika ja bioloogia III ●

KOOLIEELNE KASVATUS

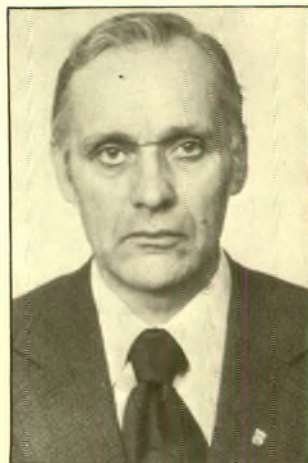
- 50 **H. SARAPUU** Lasteaias on uus programm ●

KOOLIMUUSIKA

- 53 **H. VÕSAMÄE** Pudemeid «Tähemängu» matkaradadelt ●

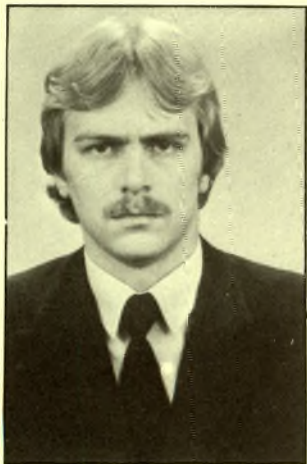
KOGEMUSNÕU

- 58 KROONIKA

ÜLO OJASSOO,
ENSV Riikliku
Kutsehariduskomitee
plaani- ja
ökonomikaosakonna
juhataja.
Lõpetanud aastal
1948 Haapsalu 1.
keskkooli, 1958
kaugõppijana Tallinna
Ehitus- ja
Mehaanikatehnikumi
ning 1971 E. Vilde nim
Tallinna
Pedagoogilise
Instituudi matemaatika
erialal.
Töötanud õpetajana
Haapsalu tööstus-
koolis nr 5,
A. Müürisepa nim
kutsekeskkoolis nr 3
kasvatajana ning
direktori asetäitjana
õppe- ja kasvatustöö
alal, ehituskoolis
nr 19 vanemmeistri
ning direktori
asetäitjana õppe- ja
kasvatustöö alal,
K. Kärberi nim
kutsekeskkoolis nr 12
direktori asetäitjana
õppe- ja tootmistöö
alal. 1973. aastast
töötab praegusel
ametikohal.

AUTOREID

ANDRES HERKEL,
ENSV Pedagoogika
Teadusliku Uurimise
Instituudi
nooremteadur.
Lõpetanud aastal
1980 Saku keskkooli ja
1985 kiitusega Tartu
Riikliku Ülikooli
psühholoogia erialal.
Samast aastast
föötab PTUis
klassivälise töö
metoodika sektoris,
kus uurib õpilaste
huvide
tundmaõppimise
võimalusi. Koostab
perekonnapühho-
loogia alast
käsiraamatut
õpilasele. Töid
avaldatud ajakirjas
«Nõukogude Kool»
ja TRÜ Toimetistes.

Värvifotod
TÕNU KALLE

**EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI, EESTI NSV KÕRG-
JA KESKERIHARIDUSE MINISTEERIUMI NING EESTI NSV
RIIKLIKU KUTSEHARIDUSKOMITEE PEDAGOOGILINE
AJAKIRI**

XLV AASTAKÄIK

TOIMETUSE KOLLEGIUM:

A. EGLON, V. EKSTA (toimetaja asetäitja), **R. KOOV,**
F. KUPP (vastutav sekretär), **E. LAANVEE, L. LIIVA,**
O. NILSON, J. ORN, V. RATASSEPP, H. ROOTS (toi-
metaja asetäitja), **I. RUTE, J. SEPP** (toimetaja), **I. UNT,**
S. VALDMAA.

Keeletoimetaja M. RANDE

Kunstiline toimetaja M. OLEP

Tehniline toimetaja O. LEIDMAA

К 70-летию ВЕЛИКОГО ОКТЯБРЯ

- 4 Октябрьская революция и культура ●
8 **В. ЛЕХТ** Ознакомление со школами Белоруссии ●

РЕШЕНИЯ ПАРТИИ — В ЖИЗНЬ

- 12 **Ю. ОЯССОО** Подготовку специалистов в средних профтех-
училищах — на новую основу ●

ШКОЛА НА ПУТИ К ОБНОВЛЕНИЮ

- 15 Проект экспериментального учебного плана общеобразова-
тельных школ Эстонской ССР ●

РУКОВОДИТЕЛЬ. СТИЛЬ. МЕТОДЫ

- 22 **А. БАТАРШЕВ, И. БАУМЕЙСТЕР** Опыт организации трудового
обучения и общественно полезного производительного труда на
базе профтехучилищ ●

НА ТЕМЫ ВОСПИТАНИЯ

- 25 **И. КРААВ** О социально критической педагогике и свободном
воспитании ●
29 **Х. РООП** Борьба с нетрудовыми доходами ●
32 Мозаика воспитания (Х. Роотс) ●
34 Супермен предпочитает лимонад (перевод) ●

КОЛОНКА ПСИХОЛОГА

- 37 **А. ХЕРКЕЛЬ** Средства психологической защиты ●

ИССЛЕДОВАНИЯ, ОБОБЩЕНИЯ

- 40 **В. МАЗИНГ** О воспитании интереса к природе через книги ●

УРОК, КАБИНЕТ

- 43 **Э. ЛЫХМУС, Р. ВЯЭРИ** Литературная олимпиада 1987 ●
48 **Л. ВЫХАНДУ** Информатика и биология III ●

ДОШКОЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ

- 50 **Х. САРАПУУ** В детском саду новая программа ●

ШКОЛЬНАЯ МУЗЫКА

- 53 **Х. ВЫЗАМЯЭ** Заметки о музыкальной игре ●

- 56 ДЕЛИМСЯ ОПЫТОМ

- 58 ХРОНИКА

SUUR
OKTOOBER

Oktoobri- revolutsioon ja kultuur

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit ja Nõukogude riigi homne oli Venemaa töörahva suur maailmaajaloolise tähtsusega saavutus. Oktoobrirevolutsioon tõestas praktiliselt marksismi-leninismi õpetuse ajaloolist õigsust võimatusest ilma proletariaadi diktatuuri riigita kindlustada võitu ja ehitada sotsialism. Revolutsioon andis maailmale uut tüüpi, sotsialistliku riigi ja uut tüüpi demokraatia, töötajatele mõeldud demokraatia.

Oktoobrirevolutsioon lahendas eelkõige ülesandeid, mida oli seadnud Venemaa ajalugu, tema konkreetsed tingimused. Hävitati vana, eksploateerimisele ja rõhumisele tuginev kapitalistlik kord, loodi eeldused ühiskondliku sotsialistliku omandi kindlustumiseks ja plaanipärase majanduse arendamiseks; riik vabanes välismaise kapitali survest; tehti lõpp rahvuslikule rõhumisele ja pandi alus rahvaste sõprusele meie maa eri rahvuste ning rahvusrühmade vahel; esmakordselt ajaloos sai rahuprintsiip, võitlus rahu eest ühe riigi välispoliitika nurgakiviks.

Suur Oktoober oli marksismi internatsionalismiprintsiipide võit ja edasiarendus. Revolutsioon näitas kommunistliku, töölis- ja rahvusliku vabadusliikumise kõigi väesalkade tiheda ühteliitumise vajadust võitluseks rahvusvahelise kapitalismiga. Samas andis revolutsiooni võit uudseid jooni proletariaadi rahvusvahelisele solidaarsusele. Sotsialistliku revolutsiooni kaitsmine ja Nõukogudemaasse suhtumine kujunesid peamisteks tõelise revolutsioonilisuse ja rahvusvahelise ühtsuse näitajateks. Mõju poolest maailma ajaloo arengule pole olemas Oktoobrirevolutsiooniga

võrdseid sündmusi. Ta äratas töörahvahulga revolutsioonilisele võitlusele kõigil mandritel ja kõigis maades.

Oktoobrirevolutsioon andis võimaluse probleemide lahendamiseks, mis erutasid kogu inimkonda. Nimetagem mõnda. Revolutsioon näitas, et on võimalik põhjalikult muuta ühiskonna poliitilisi aluseid. Revolutsioon ja sotsialismi ehitamine tõestasid, et rahvad võivad lühikese ajaga jagu saada viletsusest, majanduslikust ja kultuurilisest mahajäämusest. Revolutsioon andis Nõukogudemaale enneolematud võimalused tootlike jõudude kiireks arenguks. Suur Oktoober, sotsialism rikastas inimkonda kogemustega töötajate vaimsel vabastamisel. Seaduspäraseks jätkuks poliitilisele revolutsioonile meie maal sai kultuurirevolutsioon.

Järgnevalt avaldame lühendatult ajaloodoktor J. SARAPOVI artikli ajakirjast «Prepodavanije Istorii v Skole» nr 4 (juuli-august) 1987. Veel on kasutatud ajaloodoktor J. GIMPELSONI kirjutist sama ajakirja järgmisest numbrist ja muid materjale.

Sotsialismi ehitamise leninliku plaani üheks koostisosaks kõrvuti maa industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimisega oli kultuurirevolutsioon. Viimane toimub pärast poliitilist revolutsiooni ja ei saa sellele eelne da. Sellest kirjutasiid juba K. Marx ja F. Engels.¹

16. ja 17. jaanuaril 1923 dikteeris V. I. Lenin artikli «Meie revolutsioonist (N. Suhhanovi märkmete puhul)», milles sõnastas oma suhtumise Lääne-Euroopa sotsiaaldemokraatide käibeteesi sellest, et Venemaa nagu poleks küps sotsialistlikuks revolutsiooniks oma madala kultuurilise arengu tõttu. Lenin kirjutas: «Kui sotsialismi rajamiseks on vaja teatavat kultuuritaset (ehkki keegi ei saa ütelda, mis sugune on see teatav «kultuuritase», sest see tase on igas Lääne-Euroopa riigis isesugune), miks me siis ei tohi alustada esmalt selle teatava taseme eelduste kättevõitmisega revolutsioonilisel teel, hiljem aga juba, tööliste ja talupoegade võimu ja nõukogude korra alusel, tööle asuda, et teistele rahvastele järele jõuda.»² Tihti arvatakse neid Lenini sõnu käivat vaid Venemaa või üldse kultuuriliselt mahajäänud maade kohta. See pole õige: proletariaadi poliitiline võit on kultuurirevolutsiooni vältimatu tingimus. Nõukogude Liidus oli selleks vajalikuks tingimuseks marksistlik-leninliku ideoloogia võit. Nõukogude võimu esimestest päevadest olid ideoloogiaküsimused Kommunistliku Partei ja V. I. Lenini tähelepanu keskmes. Võit ei tulnud kohe, vaid raevukas ideelises võitluses nii kodanliku restaureerimisideoloogia kui ka «pahempoolse» väikekodanliku ideoloogiaga, mille püüdeks oli takistada nõukogude kultuuri arengut.

Otsustavat tähtsust marksistlik-leninliku ideoloogia levitamisel ja omandamisel partei ridades ning töötajaskonnas omasiid NLKP,

Nõukogude valitsuse mitmekülgsed abinõud, Lenini tööd aastail 1917—1923, tema praktiline organiseerimistegevus, K. Marxi, F. Engelsi ja V. I. Lenini teoste väljaandmine. Juba aastail 1918—1920 anti teadusliku kommunismi rajajate töid välja mitmesajatuhandelises tiraažis. 1923. a alustati K. Marxi ja F. Engelsi teoste väljaandmist. Partei IX kongressi otsuse kohaselt ilmus aastail 1920—1926 V. I. Lenini kogutud teoste esimene väljaanne.

Loodi uued teadus- ja õppekeskused ning -asutused. 1918. aastal avati Ühiskonnateaduste Sotsialistlik Akadeemia, mis 1924. aastal nimetati Kommunistlikuks Akadeemiaks. 1920. aastal alustasid tööd K. Marxi ja F. Engelsi Instituut, samuti parteiajaloo instituut, 1923. aastal V. I. Lenini Instituut, mis 5 aastat hiljem ühendati parteiajaloo instituudiga. Aastal 1921 hakati teaduslik-pedagoogilist kaadrit ette valmistama Punase Professuuri Instituudis. 1919. aastal avati Nõukogude Venemaal esimene kõrgem parteikool — J. M. Sverdlovi nim Kommunistlik Ülikool. Juhtivkaadri ettevalmistamiseks rahvuspiirkondades asutati 1921. aastal kommunistlik ülikool Idamaade töötajatele ning eestlastelegi hästi tuntud Lääne Vähemusrahvaste Kommunistlik Ülikool. Kõik need ettevõtmised, samuti nõukoguliku perioodika ja kirjastustegevuse rajamine kiirendasid marksistlik-leninliku ideoloogia levikut töötajaskonnas. Leninlik sõna kõlas siis partei- ja nõukogude kongressidel, miitingutel, seda trükiti ajalehtedes ja ajakirjades ning grammofoonplaatide jm kaudu jõudis päralt isegi kirjaoskamatutele.

Teame, et Tsaari-Venemaa oli vähese kirjaoskusega riik. Haarates võimu, tuli proletariaadil ja bolševike parteil lahendada raske ülesanne — likvideerida elanikkonna massiline kirjaoskamatus, eriti maarahva hulgas, kus see ulatus 85 protsendini. Viimast tuleb eriti rõhutada, sest erinevalt talurahvast oli Venemaa proletariaat oma aja kohta küllaltki haritud klass (53,6% kõigi erialade töölistest oskas enne revolutsiooni lugeda ja kirjutada). Lenin on öelnud, et kirjaoskamatu inimene seisab väljaspool poliitikat. (Lisagem siia, et Nõukogude riigi rajaja nimetas revolutsioonieelset Eestit täieliku kirjaoskusega maaks. Selleks oli ka statistiline alus: 1897. aasta rahvaloenduse andmeil oli Eestimaal ja Liivimaa Eesti osas kirjaoskajate protsent 96,2, samal ajal kui see praeguse Tadžiki aladel oli 2,3, Kirgiisis 3,1, Usbekis 3,6 ja Ukrainaski ning Vene Föderatsioonis vastavalt 27,9 ja 29,6%. Nõukogude võimu aastail ühtlustus haridustase meie maa eri piirkondades kiiresti. Rahvaloenduse andmeil oli kirjaoskajate protsent NSV Liidu 1959. aastal 98,5 ja 11 aastat hiljem 99,7³ — F.K.)

Nõukogude võimu esimesel aastakümnel oli suuri edusamme kirjaoskuse omandamisel (1926. aastal oli kirjaoskajaid 56,6% rahvastikust, neist 71,5 mehi ja 42,7% naisi vanuses

9—49 aastat — F.K.), ent 1927. aastal oldi haridustasemelt siiski vaid 19. kohal Euroopas. Esimesed viisaastakud aitasid tõhusalt kaasa kirjaoskamatusse likvideerimisel. Juba esimesel viisaastakul said kirjaoskuse 29 miljonit inimest, lisaks sellele täiendasid end 17,7 miljonit vähese haridusega elanikku.

Mureküsimumuseks jäi siiski kirjaoskus paljudes rahvuspiirkondades. 1939. aasta rahvaloenduse andmeil oli meeste kirjaoskuse protsent seal tunduvalt kõrgem naiste omast (näiteks Moldaavias vastavalt 59 ja 33,1, Kasahstanis 90,3 ja 75,8; kodanlikus Eestis oli tollal eri sugupoolte formaalne haridustase võrdne: meestel 98,9 ja naistel 98,3% — F.K.). Üleminekuperioodi lõpuks oli NSV Liidu rahvastiku põhiosa omandanud kirjaoskuse, mida võib pidada Nõukogudemaa oludes kultuurirevolutsiooni silmapaistvaks võiduks.

Suur Oktoober seadis riigi kultuuriarengu üheks tähtsamaks küsimuseks järjepidevuse. Peamist ohtu kujutas endast väikekodanlik «pahempoolsus», mida jutlustasid Proletkulti liidrid A. Bogdanovi idealistliku filosoofia mõjul. V. I. Lenin märkis, et «ilma kapitalistliku kultuuri pärandita meie sotsialismi üles ei ehitata. Kommunismi ehitamiseks pole midagi muud kui ainult see, mis meile on jätnud kapitalism»⁴. Seepärast «on vaja võtta kogu kultuur, mille kapitalism on jätnud, ja sellest üles ehitada sotsialism. On vaja võtta kogu teadus, tehnika, kõik teadmised, kunst»⁵. Vastupidi öeldule panid Proletkulti juhid oma lootused vaid «proletaarsele kultuurile», mida nad lootsid kasvatada isoleeritult, nagu tegid oma katseid alkeemikud.

Tööraha, samuti nagu mõninga osa haritlaste nihilistlikus suhtumises mineviku kultuuri ja olmesse polnud midagi erilist. Neid vaimustas ajastu kutse: «Edasi!» Ent mineviku kultuur tiris neid endi arvates tagasi. Hiljem kirjutab kirjanik J. Petrov: «Revolutsioon jättis meid ilma sajanditega omandatud moraalist. Sellega seletub nepi ajastu nihilism ja isegi künism. Samas põlgus nepmanite vastu ja nepi poliitika mittemõistmine. Ainult austus Lenini vastu, tema absoluutne usaldamine aitas leppida nepiga...»⁶. Muide, leidis inimesi, kes olid võimelised kriitiliselt hindama tekkinud olukorda ja seda analüüsima. A. Blok kirjutab artiklis «Intelligents ja revolutsioon»: «Mida Teie mõtlesite? Et revolutsioon on idüll? Et looming ei purusta midagi oma teel? Et rahvas on pailaps? Ja lõpuks, et nii «ebaõiglaselt» ja «kasutult» lahenebki sajandite vastuolu «musta» ja «valge» naha vahel, «haritute» ja «harimatute», intelligenti ja rahva vahel...»⁷.

Rääkides Proletkulti suhtumisest mineviku pärandisse, pidi ta ühelt poolt nihilismilaine alla neelama, ent teisalt on negatiivse protsessi hinnang selles ilmselt võimendatud. Toetume NSV Liidu TA akadeemiku M. Kimi arvamusel: «Küsimus Proletkultist ja tema osast kultuurirevolutsiooni algperioodil ei taandu vaid eitavale suhtumisele kultuuri-

pärandisse.» Ja selle jätkuks: «Me patustaksime tõe vastu, kui kleebitsime selle sildi kogu Proletkultile või kõigile tema juhtidele.»⁸

V. I. Lenin lähenes dialektiliselt juba revolutsiooni esimestel päevadel sellisele keerulisele küsimusele nagu muinsus, ajaloo- ja kultuurimälestised. Tema vaated selles ilmnid 1918. aasta kevadel, pärast Nõukogude valitsuse ülekolimist Piiterist Moskvasse. Lenin huvitus Kremli arhitektuurist ja uuris sealseid ehitisi üksikasjalikult 3 päeva. Üks tornidest oli saanud kannatada suurtükiväe ajal Kremli pihta, mil sealt löödi välja junkruid. V. I. Lenin andis korralduse viivitamatult remontida kannatadasaanud torn. Ettekirjutuses Kremli komandandile 17. maist 1918 tehti ettepanek «kiires korras» restaureerida Vladimiri väravad. Järgnes revolutsioonijuhi isiklik korraldus Vassili Blažennõi kiriku restaureerimiseks.

Samal ajal, 12. aprillil 1918, kinnitas Rahvakomissaride Nõukogu dekreedid kultuurimälestiste kohta, milles soovitati võtta maha tsaaride ja nende õukondlaste monumendid. Valitsuse korraldusel võeti Moskvas maha Aleksander II ja Aleksander III mälestussambad. Dekreedis olid täpselt sõnastatud kriteeriumid, millest tuli juhinduda: «Tsaaride ja nende kaaskonna auks püsitatud mälestusmärgid, mis ei oma ajaloolist ega kultuurilist väärtust, kuuluvad väljakutelt ja tänavatelt kõrvaldamisele. . . »

«Pärandi hoidmine ei tähenda veel sugugi pärandiga piirdumist,» kirjutas Lenin asumisel olles 1897. aastal seoses narõdnikluse küsimusega. See leninlik konstateering on avara ja sügava tähendusega. Meil on kahjuks inimesi, kes tahaksidki vaid «piirduda pärandiga». Lenini ütlus kahest kultuurist — eesrindlikust ja reaktsioonilisest, on aktuaalne ka tänapäeval. Just seepärast andis revolutsiooni juht korralduse kustutada vene rahvale häbitavad sõnad Triumfikaarelt Petrogradis, sõnad, mis ülistasid tsaari-isevalitsuse kolonisaatorlikku välispoliitikat ning asendada need tervitustekstiga rahvaste sõpruse kohta.

1920. aasta 8. oktoobril kirjutas V. I. Lenin teesides «Proletaarsest kultuurist» seoses möödalaskmistega Proletkulti tegevuses, mille kongress just toimus: «Marksism kui revolutsioonilise proletariaadi ideoloogia võitis endale maailma-ajaloolise tähtsuse sellega, et marksism ei heitnud sugugi kõrvale kodanliku ajastu kõige väärtuslikumaid saavutusi, vaid vastupidi, omandas ja töötas ümber kõik, mis oli väärtuslikum inimõtte ja kultuuri rohkem kui kahe tuhande aastases arenemises.»¹⁰

«Asudes kõrvalekaldumatult sellel printsiipiaalsel seisukohal, heidab Proletkulti ülevenemaaline kongress kõige otsustavamalt kõrvale igasugused katsed välja mõelda oma erilist kultuuri, sulguda oma eraldiseisvatesse organitesse, tõmmata piiri Hariduse Rahvakomissariaadi ja Proletkulti tööpõllu vahele

või kehtestada Hariduse Rahvakomissariaadi asutustes Proletkulti «autonoomia» jne, heidab need kõrvale kui teoreetilisel ebaõiged ja praktiliselt kahjulikud.»¹⁰

Otseseks jätkuks kultuuri järjepidevuses on revolutsioonilise intelligentsi loomine. Kommunistlik Partei ja Lenin võtsid nõukogude võimu esimestest päevadest kindla seisukoha: «Me ehitame võimu elementidest, mida meile on jätnud kapitalism. Me ei saa ehitada võimu, kui selline kapitalistliku kultuuri pärand, nagu intelligents, jääb ära kasutamata.»¹¹

Aastail 1914—1917 oli Venemaal 280 000 pedagoogi, 70 000 meditsiini- ja 60 000 inseneritehnilist spetsialisti, 10 200 kõrgkooli- ja teadustöötajat. Kokku oli tollal töötavat intelligentsi üle ühe miljoni inimese¹². On teada, et selles ühiskonnakihis toimus pärast Oktoobri-revolutsiooni terav lõhenemine. Ühtede ei meeldinud uus võim ja osa neist emigreeris, teised asusid, kuigi mitte kauaks, sabotaažiteele. Kolmandad, põhiosa haritlastest, läbisid oma «kannatuste rajad» jõudmaks oma rahva ausale teenimisele. Selles protsessis oli sellisel subjektiivsel faktoril nagu Kommunistlik Partei ja Nõukogude riigi poliitika suur tähtsus. Kõigepealt märkigem, et suurele osale endise Venemaa intelligentsist avaldas mõju haritlastest kommunistide isiklik eeskuju. 1917. aasta lõpul olid umbes 10% Kommunistliku Partei liikmetest intelligentsi esindajad. Need olid põhiliselt elukutselised revolutsionärid, publitsistid, teadlased. Kodusõja lõpuks haritlastest kommunistide read täienesid. Selleks ajaks sidusid oma saatuse bolševikega sellised väljapaistvad kirjanduse ja kunsti esindajad nagu D. Furmanov, V. Brjusov, V. Meierhold, L. Reisner, J. Libedinski, F. Gladkov, O. Schmidt, A. Serafimovitš jt. Parteisse astusid endised ohvitserid, kes said hiljem kuulsaks tuntud väejuhtidena: A. Jegorov, M. Tuhhatševski, B. Sapošnikov. 1917. aasta detsembris märkis V. I. Lenin kirjutises «Kuidas organiseerida võistlust»: «Ilma meieta ei tulda toime» — lohutavad end kapitaliste ja kapitalistlikku riiki teenima harjunud intelligendid. Nende jultunud arvestus ei lähe täide, juba nüüd kerkib esile haritud inimesi, kes tulevad üle rahva poole, töötava rahva poole, ja aitavad murda kapitali teenrite vastupanu.»¹³

Ent mitte kõikjal ja alati polnud see nii. 27. märtsil 1919 sai V. I. Lenin avaliku kirja, mille autoriks oli Voroneži Põllumajanduse Instituudi professor, Riiklike Nahatööstusettevõtete Keskvalitsuse esimees M. Dukelski. Lenin saatis kirja «Pravda» toimetusse ja las kis avaldada oma «Vastuse spetsialisti avalikule kirjale». Revolutsiooni juht märkis, et professori kiri oli siiras, ent M. Dukelski on eksiteel, arvates, et Kommunistlik Partei tõrjub endast spetsialiste eemale: «Kui meie oleksime «ässitanud» kedagi intelligentsi kallale, siis tuleks meid selle eest üles puua.» Edasi märkis Lenin, et oleme partei ja valit-

suse nimel propageerinud: «...intelligentsile on tarvis anda paremad töötingimused. Mina olen seda teinud 1918. aasta aprillist alates.»¹⁴

Iseloomulik on M. Dukelski saatus. Kohe pärast Leninile saadetud kirja avaldamist soovitasid ühed tal põgeneda valgete juurde, teised tervitasid tema poolehoidu nõukogude võimule. Oma poliitilise hariduse viis professor lõpule denikinlaste türmis, kuhu ta suleti pärast Voroneži vallutamist valgekaartlaste poolt. Hiljem töötas ta ausalt ja ennastalgavalt meie tööstuses ning autasustati Tööpunalipu ordeniga.

Kommunistlik Partei tõmbas oskuslikult, taktiliselt ja järjekindlalt enda poole endise tsaaririigi teaduskorüfeesid. Samaaegselt kasvav ja kindlustunud uus nõukogude intelligents. Siingi tuli parteil võidelda nii osa vana intelligentsi üleoleva suhtumisega üliõpilastesse, kes tulid kõrgkooli tööliskolledest, kui ka nende ülikoolide parteikomiteede väikekodanliku «pahempoliitsemisega», kes tegid elu raskeks endisaja professoritel.

Tööliskolled loomine ning nendes keskkoolilõpetajate ettevalmistamine andis häid tulemusi. Juba 1927. aastal moodustasid töölised ja talupojad üle poole kõrgkoolide üliõpilaskonnast. 1940. aastal oli NSV Liidus 200 000 diplomeeritud spetsialisti, USAs vaid 156 000.¹⁵

Nagu kogu Vene intelligentsis, algas ka 12tuhandelise teadlasperre hulgas pärast revolutsiooni ideelis-poliitiline polariseerumine. Sellised tuntud teadlased nagu I. Gubkin, N. Zukovski, P. Lazarev, S. Oldenburg, V. Steklöv jpt alustasid asjalikku koostööd nõukogude võimuga.

Üeldes, «et ainult sotsialism vabastab teaduse tema kodanlikest köidikutest, tema kapitaliorjusest»¹⁶, sõnastas V. I. Lenin kaks tähtsat printsiipi. Need on teaduse klassiisloom ning sotsialismi vabastav roll teadusele.

70 aastat on nimetatud tegurid etendanud otsustavat osa selles, et Nõukogudemaa teadus on tõusnud enneolematule kõrgusele. Praegu on meil üle miljoni teadustöötaja, iga neljas teadlane maailmas on Nõukogude kodanik. Kõikjal tuntakse selliseid teadlasi nagu S. Koroljov, M. Keldõs, I. Kurtšatov jt.

Partei XXVII kongress ja NLKP Keskkomitee 1987. aasta jaanuaripleenum püstitasid nõukogude teaduse ette uued, veelgi raskemad, ent hädavajalikumad ülesanded. Eriti käib see ühiskonna- ja majandusteaduse kohta. Nõukogude ühiskonnateadlaste ülesanne on olla lähemal praktikale, õppida seda tundma, analüüsida ning üldistada selle saavutusi ja mõõdalaskmisi, taastada ühiskonnateadlaste hea maine. Nõukogude rahvaste ajalugu ja kultuur on tõenduseks nende lähenemisest ja vastastikusest rikastumisest.

Nõukogudemaa rahvad ehtasid Kommunistliku Partei juhtimisel esimesena reaalse

sotsialismi ühiskonna ning esimestena viisid lõpule kultuurirevolutsioonile algselt seatud ülesanded.

Viited

- ¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 3, с. 37.
- ² Ленин В. И. Теosed. 33. kd, lk 438.
- ³ Народное образование, наука и культура в СССР. — Статистический сборник. М., 1977, с. 9—10.
- ⁴ Ленин В. И. Теosed. 29. kd, lk 136.
- ⁵ Samas, lk 52.
- ⁶ Советские писатели. Автобиографии. М., Худож. лит., 1959. Т. 1, с. 471.
- ⁷ Блок А. Собр. соч. в 8 т. М., Л., Худож. лит., 1962. Т. 6, с. 15.
- ⁸ Ким М. П. Исторический опыт культурной революции в СССР. — Вопросы истории, 1967, № 1, с. 116—117.
- ⁹ Ленин В. И. Теosed. 2. kd, lk 437.
- ¹⁰ Ленин В. И. Теosed. 31. kd, lk 284.
- ¹¹ Samas, 28. kd, lk 195.
- ¹² См. Великая Октябрьская социалистическая революция и становление советской культуры 1917—1927. М., Политиздат, 1985, с. 208.
- ¹³ Ленин В. И. Теosed. 26. kd, lk 375.
- ¹⁴ Ленин В. И. Теosed. 29. kd, lk 206.
- ¹⁵ От капитализма к социализму: Основные проблемы истории переходного периода. Т. II. М., Наука, 1981, с. 276.
- ¹⁶ Ленин В. И. Теosed. 27. kd, lk 376.

FRANZ KUPP

ÜLKNÜ XX kongressi materjalid lähemale komsomoliorganisatsioonile

ÜLKNÜ Keskkomitee soovib komsomoli poliitkoolides ja -seminaridel lähemalt tundma õppida ÜLKNÜ XX kongressi materjale kasutamaks nende abi oma igapäevases organisatsioonilises tegevuses.

Näidiste maatika:

- Komsomoli XX kongress on ÜLKNÜ ajaloo teetähis (M. Gorbatšovi ettekanne.)
- Leninlik Komsomol nõukogude perioodi murrangulisel etapil. (Aruandeperioodi õppetunnid. Eesisevad ülesanded.)
- ÜLKNÜ riigi sotsiaal-majanduse arengu eest peetava võitluse esiridades. (Komsomoli osavõtt ühiskondlikust tootmisest jm.)
- Komsomol on teadmiste omandamisel esirinnas.
- Komsomol ja marksistlik-leninliku maailmavaate kujundamine, noore inimese sisemaailma rikastamine.
- Nõukogude noored koos planeedi noorsooga võitluses tuumavaba maailma, ellujäämise ja sotsiaalse progressi eest.
- Komsomoli osa nõukogude ühiskonna edasisel demokratiseerimisel.
- Lenini partei juhtimisel koos kogu rahvaga jätkab noorsugu Oktoobri suurt üritust.

Ajakirjast «Narodnoje Obrazovanie»

Tutvus Valgevene kooliga

VIIVE LEHT

Ainult nädal oli kulumud käsilolevast kooliaastast, kui Valgevene-lähetusel saime tutvavaks Minski 7. keskkooli 6aastaste 1. klassi ja tema õpetajaga. Kuulnud meie huvist kõige nooremate õpilaste õpetamise ja koolielu korralduse vastu, juhatasid kolleegid sõsarajakirja «Narodnaja Asveta» toimetusest pike-malt mõtlemata just sinna, sest Minski 7. keskkool oli esimene, kus 10 aastat tagasi avati laste kooliks ettevalmistamise klass, 1986. a sügisest aga alustati 6aastaste süstemaatilist õpetamist. Õpetaja-metoodik Marina Petrovna Gurevitš on esimene valgevene õpetaja, kes sellele tööle pühendus.

Alljärgnevas vahendame meie lugejaille seda, mida tähele panime 7. keskkoolis, seda, mida kuulsime kooli juhtidelt, õpetaja Gurevitšilt, haridusjuhtidelt ja kooliajakirjanikelt.

VISIITKAARDI ASEMELE

Vene õppekeelega 7. keskkool asub Minski Frunze rajooni uusjaos. Kool avati 1977. a ja praegu õpib seal 1500 õpilast, neist 93 6aastast kolmes 1. klassis. Kooli juhib direktorina Tamara Antonovna Grigorjeva, algklasside õppe- ja kasvatustöö asedirektorina Niina Andrejevna Zorova, kelle õpetajaskollektiiv ise oma juhiks valis juba siis, kui juhtide valimisest isegi veel ei räägitud. «Niina Andrejevna näitas ennast meie parteialgorganisatsiooni sekretärina võimeka teoinimesena, hea organisatori ja juhendajana, asjatundliku metoodiku ja õiglase kontrollijana. Seepärast me teda haridusosakonnas õppealajuhatajaks nõudmas käisime ja oma tahtmise saime,» meenutas M. Gurevitš. Õppealajuhataja omakorda tutvustas Marina Petrovna kui 6aastaste õppekirjanduse autorit, metoodikaraamatute ning kasvatusprogrammi ja -metoodika koostajat, ennekõike aga kui suurepäraselt kasvatajat, oma töösse ääretult kiindunud meisterõpetajat. Oma teooriateadmisi ja praktikakogemusi annab ta edasi tulevastele algklassiõpetajatele Minski pedagoogikakoolis, pidevalt praktiseerivad tema

juures tudengid. Eriti suure haardega tegeleb ta õpetajate täienduskoolitusega.

«Elasin varem Kasahhi NSVs, olen lõpetanud Džambuli Pedagoogikakooli, hiljem Minski Pedagoogilise Instituudi ja siis veel Lesgafti nim Leningradi Kehakultuuri Instituudi. Töötasin laskesporditreenerina. 1977. a, kui 7. koolis avati kooliks ettevalmistamise klass, tehti mulle ettepanek konkureerida selle õpetaja kohale. Haridusministeerium esitas väga kõrged nõuded, eriti lapsepsühholoogia tundmises. Ainelist baasi polnud rohkem kui nelja tühja seinaga klass. 1.—17. septembrini käis klassi ees 6—7 inimest. Valik langes minule, mind kinnitati tööle ja nii ma siin olengi. Tunnistan, et töö on olnud väga raske, pingeline nii vaimselt kui kehaliselt ning seepärast eriti haarav. 3 esimest aastat anti täiesti vabad käed tegutsemiseks, katsetamiseks, süsteemi väljaarendamiseks. Keegi ei käsktanud ega kontrollinud minu tööd, vaid üksnes töö tulemusi. Varsti tuli hakata teisi välja õpetama. 30—35 inimest rühmas, korraldas täiendusinstituut kursusi. Kursuse lõpetanud jätkasid õpetajate ettevalmistamist kohtadel. Sedamööda, kuidas kasvas ettevalmistusklasside arv, laienes ka õpetajate väljaõpe nende tarvis. Näiteks tänava suvel püüdsin ligikaudu 2500 õpetajale edasi anda seda, mida ise oskan. Vooruloenguid psühholoogiast, muusika- ja kunstiõpetusest ning kehalise kasvatuses metoodikast lugesin pooltuhandeliste rühmadele Kasahhi NSVs — Alma-Atas, Kustanais, Džambulis, Petropavlovskis. Seoses 6aastaste õpetamisele üleminekuga pöörduti sealt abivalvega ja meie vastasime: mida teame ja oskame, selles aitame. Kasahhis olen sõlminud kasvatusmetoodika käsiraamatu kirjastamislepingu. Selle tarvis kohandasin siin valminud käsikirja Kasahhi oludele, mida ma ju tunnen,» valgustas M. Gurevitš oma töid õpetajate õpetajana.

Haridusministri I asetäitja M. Kruglei sõnutsi seati pärast partei XXVI kongressi ülesanne haarata 1985. aastaks kooliks ettevalmistamise organiseeritud vormidega kõik selleaegsed lapsed. Ülesanne täideti. 1986. a alustasid süstemaatilisi kooliõpinguid kõik 6aastased üle kogu vabariigi (66,6% koolide, 32,4% lasteaedade juures, 50 rajoonis ainult koolides). See ei tähenda, et kõik kulges valutult, lihtsalt. Probleeme, peamiselt õppekirjanduse kirjastamise ja õpetajate ettevalmistamisega, jagub senini. Peamine ülesanne praegu on siiski parandada õpetamise ja kasvatamise kvaliteeti, muuta õpetajate tööstiili, jõuda arusaamani, et 6aastast ei saa ega või õpetada-kasvatada samade meetoditega mis 7aastasi. Valgevenes seisab hariduselu reformimine, selle sisuline uuendamine ja majanduslik tugevdamine partei ja valitsuse pideva hoole all. Sellest kõneleb fakt, et õpetajate kongressile esitas hariduselu põhjaliku analüüsi ja konkreetseid perspektiivid Valgevene Kommunistliku Partei Keskkomitee esimene sekretär J. Sokolov.

Õpetaja Marina Gurevitš tunnis.

ANTON SOSSINOVSKI foto

KOHUSTUS OLLA KASULIK

Nagu öeldud, on Marina Gurevitš õpetaja-metoodik. Temalt kuulsin, mis kohustused lasuvad Valgevenes nimetusega õpetajail. «Vanemõpetaja, õpetaja-metoodik või teene-line õpetaja — see pole lihtsalt au, vaid kohustus olla kasulik kogu vabariigi õpetajaskonnale. Algab see juba enne nimetuse omistamist. Kui õpetajale teatatakse, et ta on ühe või teise nimetuse saajate võimalikke kandidaate, peab ta õppeaasta(te) kestel oma kandidatuuri õigustama: koostama metoodilisi ettekandeid, avalikustama oma töö tulemusi, valmistama näit- ja jaotvara, evitama efektiivseid õpetamisvõtteid jne ning esitama need kas augustinõupidamistel, ainesektsioonis või muudel õppekogunemistel. Kuulajate hinnangul on nimetuse andmisele märkimisväärne kaal. Nimetuse väljateeninu kohustustering laieneb veelgi, teistele kasulik olla tähendab publitseerida ja muul viisil levitada oma kogemusi, uurimistulemusi, novaatorlikke ideid, juhendada noori pedagooge, anda lahtisi tunde, juhtida ainesektsioone ja -komisjone. Sõnaga, nimetusega õpetaja töö peab olema avatud ja nähtav kõigile. Õpetaja Gurevitš näitas omavalmistatud õppe- ja näitvahendeid. Raske oli isegi uskuda, et need on tehtud näpu vahel, aga mitte suures tootmises — tehniliselt teostuselt kvaliteetsed, nägusad, otstarbekad. Mitmed nendest ongi esitatud tehastele tootmisnäidisteks.

Tööks 6aastastega valmistavad õpetajad end ette ka koolisisesele, s. t enesetäienduse korras. Õpetaja, kes õpetab 3.—4. klassis ja teab, et järgmisel või ülejärgmisel sügisel alustab uut ringi 1. klassiga (seda saab ta aegsasti teada), peab regulaarselt kuulama 1. kl tunde, viibima pikapäevarühmas, hoidma tihedat sidet 6aastaste õpetaja ja kasvatajaga, nende juhendusel ja nende antud näidiste järgi valmistama ise või koos oma õpilastega õppevahendeid, mänguasju, klassi kujunduselemente jms. Kooli ainekomisjonis kuulatakse 1. klasside õpetajate kogemusloenguid, tutvutakse programmide, õppekirjanduse ja metoodiliste juhenditega, analüüsitakse kuulatud tunde, «Natšalnaja Skola» ja «Narodnaja Asveta» artikleid. Seesugust enesetäiendust suunab ja kontrollib algklasside õppealajuhataja. Neli korda õppeaastas kutsub ta kokku tööõupidamise, et anda ülesandeid, mida tulevane 6aastaste õpetaja peab tähtajaliselt täitma. Samas tuleb eelmiste ülesannete täitmisest kollektiivile aru anda. Eesmärk on, et õpetajad oleksid aegsasti valmis 6aastaste õpetamiseks nii teoreetiliste teadmiste, õppevahendivarude kui ka psüühilise hoiaku poolest.

KOLLEKTIIV OTSUSTAB

Teistmoodi kui meil käib külastatud koolis õpetajate koormuse määramine järgmiseks õppeaastaks. Seda ei otsusta kooli juhtkond

ainuisikuliselt, vaid kuulatakse kollektiivi häält.

Maikuu algul esitab direktor koormuse jaotuse projekti kollektiivile arutada. Ainekomisjonid (nt algklassiõpetajad) arutavad ja kaaluvad igaühe töötlemusi, ühiskondlikku koormatust, aktiivsust või passiivsust. Kuulatakse õpetajate endi arvamusi, argumente koormuse suurendamise või vähendamise taotlusteks, antakse soovitusi üht- või teistmoodi talitamiseks. Arvesse läheb kõik: kutseoskused, töödistsipliin, koostöö lastevanematega, enesetäiendus jne.

Sealt edasi läheb koormuste otsustamine arutada õppenõukogu koosolekule, kus direktor põhjendab ja selgitab väljakujunenud olukorda, lahendab võimalikke konfliktsituatsioone siis juba koos ametiühingu- ja parteiorganisatsiooniga. Koormuse lõplikul määramisel loomulikult arvestatakse perekondlike asjaolusid, tervist, staaži jms. Iga ainekomisjoni esimees põhjendab liikmete arvamusi. M. Gurevitš: «Seesugune tarifitseerimismoodus tohutult stimuleerib, paneb töötama võimete piiril, sest kohtumõistjaks minu töö üle on kollektiiv. Kes enesekriitiliselt ja õiglaselt oma vigu ja vajakajäämisi tunnistab, ei hakka kollektiivse otsuse üle protesteerima ja peab leppima väiksema tundide arvuga.»

KOOL JA KODU

Minski 7. keskkoolis arendatakse väga tihti mitmepalgelist koostööd lastevanematega. Algab see kaua enne lapse koolitulekut.

Koolisisene tööjaotus näeb ette, et direktori kompetentsi kuulub vahetu sidepidamine rajooni täitevkomitee ja majavalitsustega saamaks punktuaalset teavet sügisel koolitulevatel lastel. Kooli mikrorajooni laste väga täpsed nimekirjad annab ta 1. klassidega tööle hakkavatele õpetajatele üle jaanuaris. Klassidesse jaotamisel arvestatakse, et ühele õpetajale jääksid enam-vähem ligistikku elavad lapsed, mis hõlbustab kodude külastamist, vanematega kontakti hoidmist ning nn kodudevaheliste sideliinide sisseseadmist, samuti lastevanemate ja laste lävimist. Kui õpetajal on käes oma klassi täpne nimekiri, hakkab ta käima kodudes, välja selgitamas, kas vanematel pole tekkinud vahepeal soovi panna last mõnda teise, nt süvaõppega kooli. Sealt algab ka laste tundmaõppimine. Õpetaja Gurevitš näitas oma «väga tähtsat kaustikut», mille ta alates jaanuarist sisse seadis. Sinna on tal märgitud lapse nimi, sünniaeg, aadress (telefon), missuguses lasteaias käis, vanemate töökohad, ametid, korteri suurus ja muu eluolustikuline teave, perekonna koosseis, lapse põetud ja praegused haigused, tervislik seisund (isegi sünnitraumad), lapse huvid, vaimsed ja kehalised eeldused jne jne. Iga lapse tarvis eraldatud lehekülgedel on kirjas

teave, mida õpetaja on saanud lastevanemaid küsitledes (annab täita kirjalikult küsitluslehe). Selle kaudu saadakse teada, kuidas ja mida laps sööb, mida toitudest armastab, kuidas magab, millal heidab-tõuseb, mida kardab, kuidas last kodus hüütakse, millega mõjutatakse, ergutatakse, karistatakse, mis on ta head ja halvad harjumused, eneseteenindusoskused, suhted ema, isa, õdede, vendade, vanavanemate ja eakaaslastega, kas kodus on koduloomi, kas käiakse lapsega koos väljas, kus, lapse suhtumine kooliminekusse, mis mängu mängib jpm. Märtsikuuks peavad olema kõik kodud külastatud, andmed kogutud. Kõigest, mida teada saadud, tuleb informeerida õppealajuhatajat. Märtsis kutsutakse kokku esimene klassi lastevanemate koosolek, kus üksikasjaliselt selgitatakse 1. klassi õpetamis- ja kasvatuseesmärke, programmide sisu, näidatakse õppevahendeid, õpikuid.

Aprillis-mais käivad lapsed koos vanematega 1 kord nädalas 3 tundi kooli juures (á 30 min laupäeviti). Kui lastevanematele pakutakse sel ajal kuulata kasvatusteemalisi loenguid, siis lastel kontrollitakse lasteaia programmi omandatust, mängudes ja vestlustes selgitatakse vaimse ja kehalise arengu tase. Tähelepanekute ja saadud andmetega läheb õpetaja nüüd lasteaeda, et koos kasvatajate, lasteaia juhtkonna ja arstiga üksipulgi läbi arutada põhjused, miks programm pole mõnel lapsel omandatud vajalikul tasemel.

Järgmine samm viib lasteaiakasvatatajad, 1. kl õpetaja ja õppealajuhataja lastepoliikliniku kooliosakonda, kus otsustatakse lapse tervislik valmisolek koolitulekuks (sel aastal vabastati 105st 16, kuid 4 neist tuli siiski kooli). Kooliosakonda laekuvad tervisenäidud lasteaedadest, eelnevalt käib seal ka lapsevanem koos lapsega.

Kas lastevanemate vastuseisu gaastaselt koolitulekule ei ole? Olevat olnud, kuid nüüd on see tänu süvapropagandale kadunud, isegi vastupidi, arsti poolt vabastatud lastele hangitakse kooliluba tutvusi ja ebaseaduslikke teid pidi. Muide, neist neljast ikka kooli toodud lapsest kahe pärast on õpetaja Gurevitš tõsisel mures.

25. mail toimub taas lastevanemate koosolek. See on M. Gurevitši sõnutsi kõige tähtsam kokkusaamine, sest siis on täpsustunud, kes tuleb nende kooli, ning lastevanematele annab ta nüüd kätte ülesanded ja juhendused, mida veel laste kooliks ettevalmistamise huvides suvel teha. Lapsevanemad saavad trükitud meelepea, kus kirjas kõik, mis koolilapsele osta peab ning nõuannete seas ka 6 nõuet: 1) õpetada selgeks kodune aadress, koolitee, 2) õpetada kella järgi sööma, 3) iseisvalt riietuma, 4) ümber käima rahaga, koolitarvete ja mänguasjadega, 5) harjutada kuulama, jälgima; aru saama, et õpetaja sõna on koolis seadus. «See annab resultaate, lasteaedade vaegtöö saab korrigeeritud, sest kõik emad-isad ju tahavad, et lapse koolipõlv

sujuvalt algaks, ning nad täidavad minu nõudmisi,» räägib M. Gurevitš. Omaette töö käib hälvik perekondadega, kus laste kasvatamisele täit tähelepanu ei pöörata. Selleks et laste eest vastutust vähegi suurendada, on M. Gurevitšil nende vanemate mõjutamiseks oma strateegia ja taktika.

Suvi on puhkuseks, kuid juba augustis jätkub töö 1. klassi laste ja vanematega. «Augusti algul helistan või käin veel kord läbi kõik kodud, pärin laste järele, vestlen ka lastega ja palun emasad-isasad appi klassi ette valmistama: remontima, pesema, korrastama õppevahendeid. Ei kohusta, kuid koputan südame-tunnistusele. Esimesel korral tuleb 10—12 inimest, kiidan neid eriliselt, järgmine kord tulevad juba teisedki. 25. augustist 30. augustini igal öhtul kella 21ni on koolis sisse seatud klassijuhatajate ja kooli juhtkonna valve-tunnid — lapsevanemad käivad, saavad veel konsultatsiooni, kuulame nende muresid, kas õnnestus kõik vajalik lapsele muretseda, kas laps on koolitulekuks psüühiliselt valmis. Mõni ema käib korra, mõni 5—6 korda.

31. augustil toimub üle kogu Valgevenemaa pidulik kohtumine kooliga. Lapsevanematele ja lastele antakse suur kontsert, näidatakse kooliruume, jagatakse kätte aabitsad. 1. septembril algab töö, algavad tunnid.»

TÄHELEPANEKUID KOOLIPÄEVAST

Eelöeldud kuulsime kooli juhtidelt ja õpetaja M. Gurevitšilt pärast seda, kui olime jälginud 6aastaste koolipäeva — tunde ja vahetunde hommikusest kogunemisest kuni lõunauinakuni. Nüüd polnud enam põhjust imestada, kuidas õpetaja on lühikese nädala jooksul saavutanud klassiga nii vahetu, siira ja usaldusliku suhtluse, kuidas ta oma õpilasi eksimatult nimepidi tunneb, kuidas lapsed teda omaks ja armsaks on tunnistanud. See oli põhjaliku eeltöö tulemus.

«Näгите ainult nädala tööd. Oleks minu teha, ei annaks ma esimesel koolikuul ühtki ainetundi, vaid vestleksin lastega, harjutaksin neid kuulama mind ja ükskeist muinasjutte vestes, raamatuid lugedes-vaadates. Äärmiselt oluliseks pean laste eetilist ja esteetilist kasvatamist, neile kombeõpetuse andmist, sanitaar-hügieeniharjumuste süvendamist, just seda, millest paraku kodukasvatuses puudu jääb. Kolm korda oleme juba käinud õppekäigul: juuksuriärisse olude sunnil, sest ühe väikemehe juuksed nõudsid lõikamist — ema polnud seda hoolimata meeldetuletusest teha võtnud.»

Ka see koolipäev algas laste puhtuse kontrolliga. Lapsed näitasid õpetajale ette, et neil on kaasas oma kamm, oma puhas taskurätt. Sõbralikus vabas vestluses tuletati üheskoos meelde, miks see nii peab olema. Üldse kasutas õpetaja M. Gurevitš iga väiksematki või-

malust laste kasvatamiseks, kuid mitte peale-tükkivalt, moraaltsevalt. Õigeid otsustusi lasi ta teha lastel endil, seejuures eriliselt rõhutada soolisi erinevusi: poistelt nõudis ta rüütellikku, viisakat ja abivalmis suhtumist tütarlastesse. Tundides oli palju mängulisust, emotsionaalsust, vaheldust. Meeldiv oli, kuidas õpetaja seostas oma eestnõudmisega meie sealviibimise tõttu Eesti ja eestlastega, õhutas laste huvi meie elu ja kommete vastu.

Suuri erinevusi võrreldes meie 6aastaste koolielu korraldusega ei olnud. 3 klassi jaoks oli eraldatud üks majatiib, igal klassil kasutada 2 ruumi. Mängunurgad olid sisustatud klassides, seepärast ahistas ruumikitsikus. Tundide ajal kandsid õpilased koolivormi — tüdrukud valge kraega pruuni kleiti ja musta põlle, poisid tumedat ülikonda, kuid pikapäevavärvide ajaks rõivastuti kodusemasse riidesse. Suurt rõhku pannakse õpilaste tervislikule toitlustamisele: lapsed söövad 4 korda päevas, kusjuures pärast teist tundi joovald kõik algklassiõpilased klaasi sooja piima. Sööklas on kaetud nn vitamiinilaud, kus lapsed (ka suuremad) võivad võtta toorsalateid, porgandit ja kaalikaloike jms.

Pikapäevavärvide töötavad kella 19ni, v. a laupäeval — 5päevast koolinädalat pole kehtestatud ka 6aastastele mitte. Suvevaheajaks koolid koopereeruvad ning avavad ühise suvelaagri lastele, kel puudub kodune järelevalve.

Meelde jäi veel seegi, et õpilaste liiklusohutuse tagamiseks ehitatakse Minski uutes elurajoonides koolid nii, et selle piirkonna lastel ei tule kordagi ületada sõiduteed. Elumajade juurest koonduvad jalgsiteed kiirtena koolini.

Olen seda meelt, et kogemusi ei saa vahetada, küll aga teiste omadest õppida, neid oma töö tarvis kohandada. Vahest pakkus ka valgevene kolleegide töö järgimist väärivat.

Oskustöoliste ettevalmistamine kutsekeskkoolides uutele alustele

ÜLO OJASSOO,
Eesti NSV Riikliku Kutseharidus-
komitee plaani- ja ökonomika-
osakonna juhataja

Alates käesolevast aastast minnakse meie vabariigi kutsekeskkoolides oskustöoliste ettevalmistamise praeguselt süsteemilt üle nende ettevalmistamisele õppeasutuste ja ettevõtete (organisatsioonide) vahel sõlmitavate otselepingute alusel. See on kvalitatiivselt uus tasand, mille puhul ametkondlik printsiip tööliskaadri taastootmisel asendub ametkondliku ja territoriaalse printsiibi ühitamisega või puhtterritoriaalse printsiibiga.

Et eeltoodu on otseselt seotud noorte kutseasuunitlustööga ning kutsekeskkoolide komplekteerimisega, on otstarbekohane teha väike tagasipõige minevikku ja määrata tänase päeva seisund.

Riikliku kutseharidussüsteemi senine areng on toimunud harukondlikul põhimõttel. See tähendab, et kutsekoollide ehitamine, nende materiaalbaasi sisustamine (eeskätt masinapark, mitmesugused tööpingid ja seadmed) on toimunud ja toimub ka praegu tsentraliseeritult, ministereeriumidele ja vastavatele ametkondadele selleks otstarbeks riiklikust eelarvest eraldatud vahendite, limiitide ja fondide arvel. Need kulutused kompenseeritakse kehtiva korra kohaselt sel teel, et kutsekeskkoolide lõpetajad suunatakse tööle samade ministereeriumide või ametkondade ettevõtetesse ja organisatsioonidesse, kus nad on kohustatud töötama suunamisjärgselt vähemalt kaks aastat. Õppeasutuste ja nn baasiliste organisatsioonide vahekorrad, õigused ja vastastikused kohustused on reguleeritud vastavate põhimäärustega.

Ekstreemolukordades, samuti majanduse ekspansioonivarengu tingimustes, mil oli piisavalt vaba tööjõudu ning eksisteeris objektiivne vajadus selle territoriaalseks ümberpaigutamiseks, õigustas nimetatud süsteem ennast täielikult. Tuleb enamasti öelda. Just seetõttu kujunes NSV Liidus välja praegune ühtne riiklik süsteem oskustöoliste väljaõpetamiseks.

Vastuolud kutsekeskkoolide komplekteerimise territoriaalse ja lõpetajate jaotamise ametkondliku printsiibi vahel tõusid meie vabariigis üsna teravalt päevakorraile viis-

kuus aastat tagasi. Põhjuseks üha süvenev töökatte puudus. Rahulolematust väljendasid nii rajoonide partei- ja nõukogude organid kui ka baaskutsekeskkooli mittevõltsavad ettevõtted, sest kehtiv süsteem viis märgatava osa rajoonide noortest (8 kl ja keskkoolilõpetajatest) eeskätt vabariikliku alluvusega linnadesse, võõrandades sellega rajoonidelt osa taastoodetavast tööjõust, seejuures ainsamast reaalsest ja potentsiaalsest — noorte kontingendist.

Ilmnesid ka teised tegurid — lastevanemad ja üldsus. Üha enam arvati, et ei ole õige saata alaealisi noorukeid ametit õppima kaugelasuvatesse kutsekeskkoolidesse, asendada kodune järelevalve, olme ja perekonna-liikmete vahelised suhted eluga ühiselamus.

Lisaks sellele hakkasid täiesti uue nähtusena baaskutsekeskkoolide mitteomavad ettevõtted ja organisatsioonid suunama noori oma stipendiaatidena õppima kutsekeskkoolidesse nende vajalikele erialadele. Tugineti seadusega sätestatud õigusele, mille kohaselt ettevõtete poolt kutsekeskkoolidesse õppima suunatud noortele kindlustatakse hiljem lõpetamise järel erialane töö ja töökohad samades ettevõtetes.

Järgnenud aastate jooksul on tekkinud olukorraile püütud mitmel viisil lahendusi leida. Et taotlus lubada osa lõpetajate kontingendist ümber jaotada baaskutsekeskkoolide mittevõltsavate ettevõtete ja organisatsioonide vahel jäi rahuldumata, püüti olukorda osaliselt leevendada kutsekeskkoolides oskustöoliste ettevalmistamise planeerimise täiustamise teel, harukondlike ja territoriaalsete vajaduste maksimaalse arvestamise ja nende osalise ühitamisega. Agrotööstuskompleksi kuuluvate majandite, ettevõtete ja organisatsioonide, samuti kergetööstuse, teenindus- ja mõnede teiste ministereeriumide alluvate ettevõtete puhul on see ka enamasti õnnestunud. Murekohtadeks on jäänud läbi-
vad kutsealad ja osalt ka ehituserialad.

Tõhus samm tehti XI viisaastakul kutsekoollide võrgu perspektiivarengu plaanide väljatöötamisel koostöös kohalike rajooniorganite ja vastavate ametkondadega. Sündis kutseharidussüsteemi arendamise pikaajaline plaan (algelt kuni 2000. aastani). Sellega nähti ette uute kutsekeskkoolide ehitamine eeskätt maarajoonidesse, kus need puuduvad (Pärnu, Haapsalu, Põlva, Viljandi jt), laiendades sel teel noortele võimalust saada töökohas või vähemalt oma kodurajoonis. Praeguste prognooside kohaselt võib öelda, et planeeritu realiseeritakse.

Kardinaalselt muutub olukord 1988. aastast. Nagu sissejuhatuses märgitud, minnakse kutseharidussüsteemis 1. jaanuarist üle oskustöoliste ettevalmistamisele kutsekeskkoolide ja ettevõtete vahel sõlmitavate otselepingute alusel.

Küsimus on sätestatud Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldustega nr 265-k 30. 06. 1987. a

ja 302-k 22. 07. 1987. a. Uutest põhimõtetest lähtuvalt on välja töötatud kutsekoolides oskustöölise ettevalmistamise 1988. a plaani projekt. ENSV Kutsehariduskomitee koos asjaosalistega on tehtud ülesandeks kolme kuu jooksul välja töötada meetodilised juhendid oskustöölise ettevalmistamise planeerimise ning kutsekeskkoolidesse õppima suunatud noortele stipendiumi maksmise korra kohta.

Mis muutub praegusega võrreldes? Mis on peamine?

Esiteks. Kutsekoolides võetakse oskustöölise ettevalmistamisel edaspidi aluseks ettevõtete ja organisatsioonide kaadri tellimused, mis põhinevad tegelikel vajadustel, mille puhul on arvestatud kooli profiili, materiaalbaasi jm võimalusi. Vajaduste reaalsuse tagab ettevõtete üleminek isemajandamisele. Tellimused ühelt poolt on aluseks lepingute sõlmimisel kutsekooli ja ettevõtte vahel, teiselt poolt aga koostatakse nende alusel õppeasutuses oskustöölise ettevalmistamise aasta-, samuti viisaastakuplaanid. Kutsekoolide plaanid summeeritult annavad kogu süsteemi vastavad plaanid. Lisaks sellele jääb meie arvates vähemalt esialgu ka direktiivorganitele õigus anda vajaduse korral ühekordseid sihtsuunitlusega ülesandeid oskustöölise ettevalmistamiseks.

Et kutsekeskkoolide materiaalbaas saaks maksimaalselt ja võimalikult otstarbekalt kasutatud, kehtestatakse õppeasutustele lähitulevikus normatiivnäitajad: keskmine õpilaskontingent, iga-aastane lõpetajate arv, sh keskharidusega, mis on vajalikud koosseisude ja rahaliste vahendite planeerimisel ning eraldamisel.

Teiseks. Muutub printsiip ise. Praegune harukondlik asendub territoriaalsega. Kuidas see mehhanism tööle rakendatakse, milline on täpselt kooli, ettevõtete ja organisatsioonide ning kohalike täitevkomiteede osa, ei ole hetkel veel lõpuni selgeks mõeldud. Põhimõtteliselt kujuneb see nii, et täitevkomiteed, lähtudes ettevõtete ja organisatsioonide tellimustest kutsekoolides oskustöölise ettevalmistamiseks ning tegelikelt noortekontingentidest, ütlevad selle kohta lõpliku sõna — kellele, kui palju.

Kolmandaks. Kutsekeskkoolide ja ettevõtete vahel kujunevad uued poolte huvitatusele ja vastastikusele kasusaamisele tuginevad suhted, mis kinnitatakse lepingutega. Põhimõtteks jääb, et noorte kutsealase ettevalmistuse tase peab tänasega võrreldes märgatavalt tõusma. Kriteeriume on siinkohal ainult üks: ettevõtte soov kutsekeskkooli lõpetanut endale tööle saada.

Sellise oskustöölise ettevalmistamine on võimalik ainult kahepoolsete, s.o kutsekeskkooli ja ettevõtte püüdluste ning pideva sihipärase töö tulemusena. Kuid mitte ainult. Lisaks sellele on tingimata vaja, et asjaosaline ise, s.t õppiv (õppima asuv) noor puu-

duva kolmanda lülina oleks sellesse süsteemi lülitatud võrdse partnerina. Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldused võimaldavad seda teha. Nimelt soovitatakse ettevõtetal ja organisatsioonidel suunata noori kutsekeskkoolidesse õppima stipendiaatidena. Selle õiguse annab ettevõttele ka uus, peatselt jõustuv riikliku ettevõtte (koondise) seadus. Kui nüüd õppurile makstava stipendiumi suurus seada sõltuvusse õppetöö tulemustest, tema käitumisest koolis jne, diferentseerida see õpitava eriala keerukuse, töökäte defitsiitsuse ja õppekursuste järgi, siis peaks tulemus meie arvates peegelduma väljaõppe kvaliteedis. Esimesed sellekohased kogemused (Kinguisepa rajoon, kutsekeskkool nr 26) ainult kinnitavad meie senist veendumust.

Just sellepärast toetab ENSV Kutsehariduskomitee igati nende ettevõtete ja majandite teguviisi, kes juba praegu on stipendiaadina kutsekeskkooli õppima suunatud noortega sõlminud vastava lepingu. Selles kohustub stipendiaat lisaks nõudele hästi õppida ja käituda asuma lõpetamisel tööle samasse ettevõttesse ja töötama selles vähemalt kaks aastat. Põhjuseta õppetöö katkestamise või tööle mitteasumise korral maksab ta ettevõttele stipendiumi tagasi. Arvame, et uutes majandamistingimustes peabki see nii olema.

Artikli ilmumise aegu on vastavad meetodilised juhendid välja töötatud ja asjaosalistele teatavaks tehtud, millest tuleb edaspidi lähemalt juttu vabariiklike ajalehtede veergudel.

Üleminek kutsekeskkoolides oskustöölise ettevalmistamisele lepingute alusel peab otseselt leidma kajastamist noortega tehtavas kutseorientatsiooni- ja -suunitlustöös. Rõhu asetan siin just viimasele sõnale. Üldjuhul orienteerime noori valima endale meelepärast, eelduste ja võimete kohast rahvamajanduses vajalikku elukutset või eriala. Orienteerime noori astuma selleks kõrgkooli, tehnikumi või kutsekooli üldse. Tähtis on eriti viimasel juhul olnud vastavate kontrollarvude täitmine. Kes 9. klassi, kes kutsekeskkooli. Asja sisuline külg on kutsekeskkoolide komplekteerimise käigus taandunud tagaplaanile.

Edaspidi kujuneb põhimõtteliselt teine olukord. Ühelt poolt kaadrivajadus kui konkreetne reaalne vajadus majandamise uutes (rõhutan) tingimustes ja teiselt poolt samuti reaalne konkreetne kontingent selle vajaduse katteks. Oleks muidugi naiivne arvata, et siin on võimalik kõik üksüheselt paika panna (osa korraldab elu ise), kuid ideaalvariandi poole püüda tuleb, sest vastupidisel juhul tekivad varsti kusagil tõsised tõrked — eeskätt majanduses.

Noorte kutseorientatsiooni ja -suunitlusalane koostöö peab muutuma märksa konkreetsemaks, aasta(aastate)ringseks. Praeguses lüüsis üldhariduskool — kutsekeskkool (tehnikum, kõrgkool) peab kolmanda lülina asuma oma kohale õpetatud kaadri tarbija — tootmisettevõtte, organisatsioon. Just nende suu-

namisega (stipendiaadina) peab ju noor edaspidi kutsekeskkooli (arvatavasti ka tehnikumi, kõrgkooli) õppima asuma.

Kes seda täna veel tunnistada ei taha ja sellest järeldusi ei tee, jääb homme ilma õpetatud töökätest, spetsialistidest. Juhtiv, s.t ka organiseeriv osa selles koostöös langeb siinjuures paratamatult üldhariduskooli õlule, kuivõrd kõne all olev noortekontingent on ju nende õpetada-kasvatada.

Praktiliselt tühi koht valitseb õpilase eelduste ja võimete testimisel, kutse sobivuse määramisel. See tuleb täita meie teadlastel, sest nendeta on objektiivsete soovitude andmine praktiliselt võimatu.

Palju tuleb koolitöös ära teha ka meie õpilaste senise argimõtlemise ümberkujundamiseks, milleta meie elu uuenemine on mõeldamatu.

Noorte kutse suunitlusest rääkides on kohane mõelda ka mõnedest käesoleval aastal aset leidnud nihetest utmise suunas kutseharidussüsteemis, eelkõige aga kutsekeskkoolis endas.

Alates selle aasta 1. septembrist toimub kutsekeskkoolides järk-järgult (vastavalt õppeprogrammide saabumisele) üleminek oskustöölise ettevalmistamisele uue kutse loetelu alusel. Need on võrreldes varasematega peaaegu poole lühemad. Kuigi nende koostamisel ei ole arvestatud paljusid eelnevalt n-õ altpoolt tehtud ettepanekuid, on nad siiski märksa paindlikumad. Endise 1600 eriala nimetuse asemel on neid nüüd üle 800. Domineerivad keerukad ja liiterialad. Võimalus on omandada üht või kaht kaaskutseala. Omistatava liigi või kvalifikatsioonijärgu puhul on määratud vahemik, mille piires seda võidakse teha. Võimalus on kohandada õppeprogramme vastavalt kohalikele oludele jne.

Kutsekeskkoolides on õppetöö diferentseeritud. Nendele noortele, kellele ei ole jõukohane 3 aasta jooksul omandada üheaegselt eriala ja keskharidust, on antud võimalus õppida ainult eriala. 1987/88. õppeaastal oli neid 160. (e 2,6% lõpetajate üldarvust), kes õppetöö katkestamise asemel kutsekeskkoolis jätkasid eriala õppimist ning lõpetasid kooli atestaadiga.

Diferentseeritud on töö ka tugevamate õpilastega. Rõõmustab, et selle tulemusena avaldasid 1987. a soovi jätkata õppimist nelja meie vabariigi kõrgkooli päevastes ja kaugõppeosakondades kokku 337 lõpetajat ehk 6,1% lõpetajate üldarvust. On lubatud, et õppimist kõrg- või keskeriõppeasutustes võib jätkata kuni 10% kutsekeskkoolide lõpetanutele. Nii et tagamaa ei ole kaugelt veel amendatud.

Alanud õppeaastal komplekteeriti kuues kutsekeskkoolis (6., 12., 17. jt) õppegrupid, arvestades õppurite eelnevat õppe edukust ja soovi pärast kutsekeskkooli lõpetamist jätkata õppimist kõrgkoolis. Milliseks kujunevad tulemused, ilmneb kolme aasta pärast, kuid

algus on tehtud, et kutsekeskkoolis ei nähtaks tupikkooli.

Lõpetuseks. Praegu töötame ühtse haridussüsteemide juhtimise ehk erinevate haridussüsteemide ühendamise idee realiseerimise nimel. Usun, et ühtne riiklik hariduskomitee (ministeerium) väikese vabariigi tingimustes tuleb üldjuhul asjale kasuks. Samal ajal aga ei tohi unustada, et kuhugi ei kao üldharidus, kutseõpetus tema kolmes lülis: kutseharidus, keskeriharidus ja kõrgharidus. Meie suure riigi ulatuses ei kao ilmselt ka need süsteemid (vähemalt esialgu mitte). Jäävad püsima vastavad ministeeriumid, komiteed. Kutseharidussüsteemi, kutsekeskkooli tegevus kõikides valdkondades on reguleeritud paljude liiduliste normatiivsete aktidega, mis teeb kutsekooli ja kutseharidussüsteemi selleks, mis ta on, s.o põhiline õppeasutuse vorm noorte kutsealasel ettevalmistamisel vastavalt rahvamajanduse vajadustele. Siin mahub A ja O vahele palju, alates kutsekooli õpilaste ajalisest kindlustamisest, materiaalbaasi rajamisest, oskuskadri ettevalmistamise geograafiast kuni lõpetanute töötamiskohustuseni välja, suhted ja vahekorrad eri ametkondadega jne, mida ühtse hariduskomitee loomisega meie vabariigis kuidagi ignoreerida ei saa ja mida tuleb arvestada. Ühtse haridussüsteemi loomise tulemusena peavad kõik süsteemid ja tervikuna ühiskond kasu, aga mitte kahju saama. See pärast üheksa korda mööda, üks kord lõika. Liiga sageli oleme just organisatsiooniliste abinõude õnge langenud, nähes neis vahendit olukorra parandamiseks, ignoreerides (soovides mitte näha) tegelikke põhjusi.

Olen arvamusel, et küsimuse otsustajatel tuleb väga põhjalikult tutvuda iga süsteemi spetsiifika. Kindlasti on vaja selgeks teha, mis peab säilima, mida tuleb täiustada, mida võib ja mida tuleb ära võtta, mida võib ning mida tuleb all- või teistele lülidele üle anda, millised on tulevase hariduskomitee (rahvahariduse ministeeriumi) funktsioonid ja suhted teiste juhtimisorganitega, sh ka vastava kolme liidulise ametkonnaga, ning alles seejärel kindlaks määrata uue hariduskomitee struktuur, mitte aga vastupidi.

Üleöö ei muutu midagi, ühiskondliku elu ja majanduse ümberkorraldamine nõuab paratamatult aega, uue struktuuri loomine ja majandusmehhanismi käivitamine seda enam. Eksisteerivad mingid vahepealsed etapid, enne kui lõppeasmärgini jõutakse. Vahest ka seda tuleks uue hariduskomitee (ministeeriumi) nii struktuuri kui ka funktsioonide määramisel arvestada.

Eesti NSV üldhariduskooli eksperimentaalse õppeplaani projekt

1. ÜLDHARIDUSE SISU KUJUNDAMISE PRINTSIIBID

1. Üldhariduse sisu kujundamisel on lähteprintsiibiks kõigi õpilaste arengueelduste võimalikult täielik väljaarendamine. Siit tulenevad järgmised allprintsiibid:

1.1. Kasvatuse/enesekasvatuse optimaalne vahetorkord.

1.2. Hariduse optimaalne diferentseeritus.*

1.3. Õpilaste optimaalne õpikoormus.

1.4. Haridussisu eakohasus.

1.5. Õppetöö efektiivsus.

2. Õpilase arengu ja ühiskonna, selle eri gruppide (sotsiaalsed klassid, professionaalsed grupid, perekond) kultuuri, regionaalse kultuuri, rahvuskultuuri, nõukogude rahvaste kultuuri, inimkonna kultuuri omavahelise vastavuse printsiip.

3. Haridussisu ülesehitamise tegevusühtsuse printsiip: vaimse ja reaalse, füüsilise, meelelis-praktilise tegevuse; vaimse tegevuse alaliikide (tunnetus-, väärtustava, kunsti-, esteetilise tegevuse, suhtluse) ühtsus.

4. Haridussisu peegelduvate ajadimensioonide — olevik-minevik-tulevik — ühtsuse printsiip.

5. Haridussisu küllaldase aluse, optimaalse mahu printsiip, mis peab tagama isiksuse igakülgse arengu ja vastavuse tema unikaalsusele (võimed, kalduvused, huvid jne).

6. Haridussisu komponentide omavahelise tasakaalustatuse, proportsionaalsuse, harmoonia printsiip.

7. Haridussisu avatuse/ajaloolise järjepidevuse ühtsuse printsiip.

8. Haridussisu liigendatuse ja integreerituse (sh koordineerituse) ühtsuse printsiip.

9. Haridussisu üldistele arenguseadustele vastavuse (generatiivsuse) printsiip, mis tähendab, et haridussisus peab rakenduma järgmine loogika: 1) algne, suhteliselt väheliigendatud tervik; 2) terviku sisemine diferentseerimine, liigendamine elementideks; 3) uus tervik suurema korras- tuse tasemel; 4) uus liigendamine jne.

* Diferentseerimine peab toimuma õppijapoolsete valikute alusel, igati tuleb vältida õpilaste selektsiooni.

2. ÜLDHARIDUSE SISU STRUKTUUR JA SISUKOMPONENTIDE FUNKTSIOONID.

Üldhariduskooli struktuur

Üldhariduse sisu struktuuris eristame kolme põhi- komponenti: tuum, tüvi, harud, ja kahte täien- davat komponenti: valik- ja fakultatiivained.

A1. Tuum: NSVLis üldkohustuslik haridusmi- nimum 1.—12.(11.) klassile. Sisaldab ka emakeelt, vastava regiooni (rahvuse) ajalugu, kirjandust, geograafiat.

A2. Tüvi: vabariigi (ENSV) üldkohustuslik hari- dusmiinimum. Ühine üldhariduskoolile, kutse- keskkoolile, keskeriõppeasutustele. Lisaks tuu- male sisaldab ka mitmesuguseid integratiiv- kursusi, samuti vabariigi haridustraditsiooni, tööjõuvajadusi jms peegeldavaid kursusi (nt ko- dulugu, esteetilise kultuuri kursus, kutseetteval- mistusega seotud kursused jne).

NSV Liidu seisukohalt tähendab tüvi hargne- mist vabariigiti (regiooniti).

B. Harud: õpingusuunad lähtuvalt õppija võime- test, huvidest, kalduvustest. Haru valimine on õpilasele kohustuslik. Haru jaguneb kahte ossa: B.1. Haru obligatoorse osa (75—80%) määrab vabariigi haridusministeerium;

B.2. Kooli määratav haruprofiil (nt humanitaar- haru mõni kool foto- või kinokallakuga, keelte- kallakuga jne).

Märkus: Senised süvakoolid ja -klassid kasu- tavad haru tunnid ära vastavalt profiilile, kuigi on mõeldav ka mõnede süvakoolide hargnemine: keeltekoolides reaali- ja humanitaarharu.

C. Valikained: valikukohustusega ained. Soovita- me ka mitteprofileerivaid ained (s.t valitud haru suhtes vastandaineid, sh praktilise kallakuga aineid, nagu mootorsõidukite juhtimine, masina- kiri vms). Süvakoolid võivad valikaine tunnid kasutada süvaõppeks. Valiku tegemisel arvestada lisaks õpilaste soovidele ka lapsevanemate soovitusi.

D. Fakultatiivained: aine valimine on õpilastele vabatahtlik. Vahetegemine valik- ja fakultatiiv- ainate vahel võimaldab vabariigi haridusminis- teeriumil ja koolil valikuid teataval määral suuna- ta, samas aga õppijal valida, vastavalt võimetele, sh energiaressurssidele, huvidele jne.

Alljärgnevalt esitatakse nimetatud kompo- nentide funktsioonid.

1. Tuum: a) NSV Liidu koolisüsteemi ühtsuse tagamine (tõketeta üleminek ühest koolist ja kooli- astmelt teise kogu NSV Liidu ulatuses);

b) õpilaskonna maailmavaatelise ja ideoloogilise ühtsuse tagamine;

c) eelduste loomine isiksuse mitmekülgseks arenguks nõukogude rahvaste kultuuri ja majan- dusbaasi tundmaõppimise alusel;

d) põhieelduste loomine õpilasisiksuse arenguks, kooskõlas tema lähema sotsiaalkultuurilise keskkonnaga (emakeele vaba valdamine, vabariigi või regiooni ajaloo, kirjanduse, geograafia jne tundmaõppimine, maalastes maa-armastuse ku- jundamine);

e) põhieelduste loomine rahvuslikuks võrdsu- seks, demokratismiks hariduse valdkonnas.

2. Tüvi: a) eelduste loomine õpilasisiksuse arenguks kooskõlas tema lähema sotsiaalkul-

tuurilise keskkonna progressiivsete arengutendentsidega;

b) õpilaste valikuvalmiduse kujundamine;

c) vabariigi (regiooni) rahvamajanduse ja sotsiaalkultuuriliste vajaduste rahuldamine;

d) haridustraditsioonide järjepidevuse tagamine antud vabariigis (regioonis);

e) rahvusliku võrdsuse tagamine hariduselu valdkonnas.

3. Harud + valikained + fakultatiivained:

Põhifunktsioon: õpilase eripära, erivõimete, tema unikaalsuse jaatamine. Eelduste loomine eluaegseiks õpinguiks, kõrgkooliküpsuse kujundamine, valikuvõime kujundamine, vastavalt isiksuse eripärale (võimed, huvid, tervis jne), siit — sotsiaalse ja professionaalse enesemääratluse kujundamine, eelduste loomine eneseteostuseks konkreetses sotsiaalkultuurilises keskkonnas.

Haru jagunemine kahte ossa loob eeldused harude täielikumaks profileerimiseks (vt B.2.) vastavalt kooli võimalustele (kaader, materiaalbaas jne), teisalt aga kindlustab haru õppesisu kindla struktuuri (vt B.1.), lähtuvalt vabariigi vajadustest.

Valik- ja fakultatiivained loovad eeldused haru kui profileeriva õppesisu kompensatsiooniks, et ei kannataks õpilase mitmekülgsus. Vahetegemine valik- ja fakultatiivainete vahel on põhjendatud eespool.

Kogu struktuur loob eeldused hariduse demokratiseerimiseks, sealhulgas ka sooliseks võrdsuseks hariduse valdkonnas.

Õpilase seisukohalt vaadatuna luuakse eeldused erialaste kvalifikatsioonide omandamiseks alusel, mis võimaldab omakorda elutee teadlikku valikut. Loodetavasti kaasneb sellega ka parem õpimotivatsioon, eneseregulatsiooni kõrgem aste, suurem sotsiaal-poliitiline aktiivsus.

Leiame, et esitatud struktuur tagab senisest täielikumal määral NSV Liidu konstitutsiooni § 25, mis on sõnastatud järgmiselt:

«NSV Liidus eksisteerib ja täiustub ühtne haridussüsteem, mis tagab kodanike üldharidusliku ja kutsealase ettevalmistamise, teenib noorte kommunistlikku kasvatamist, vaimset ja kehalist arendamist ning valmistab neid ette tööks ja ühiskondlikuks tegevuseks.»

Vastavalt ülalloetletud struktuurielementide funktsioonidele nähakse ette järgmine üldhariduskooli struktuur.

A. PÕHIKOOL. 1.—10. klass.

Põhikooli komponendid:

I. Algaste: 1.—5. klass.

Algaste jaguneb eksperimendi kava kohaselt

a) ainepiirideta üldõpetuseks 1.—2. klassis,

b) aineprintsibiil ülesehitatud algõpetuseks 3.—5. klassis.

II. Keskaste: 6.—10. klass.

Keskaste sisaldab:

a) tüviharidust — 6. kl.

b) tüviharidust + fakultatiivaineid — 7.—9. kl.

c) tüviharidust + fakultatiivaineid + valikaineid — 10. kl.

B. KESKKOOL. 11.—12. klass.

Keskool sisaldab:

a) tüviharidust,

b) süvaaineid (haruti), valik- ja fakultatiivaineid.

3. ÜLDHARIDUSE SISU KUJUNDAMISPRINTSIIPIDE REALISEERIMISE VÕIMALUSED ÕPPEPLAANIS

1. Õppeplaani ülesehitusel lähtutakse kursusest kui haridussisu organiseerimise fundamentaalühikust. Traditsiooniline õppeplaani põhineb õppeaine printsibiil. Antud vastuolu ületamiseks lisatakse traditsiooniliselt vormistatud õppeplaani kursuste iseloomustus neil juhtudel, kui tekivad lahkuminekud traditsioonist.

2. Et tagada õppeplaani vastavust ühiskonna, selle eri gruppide, inimkonna, nõukogude rahva, rahvuskultuuri, regionaalse kultuuri senisele arengule ja prognoositavale arengutendentsidele, peavad õppeplaanis olema esindatud kursused, mis oma sisus vastavat arengut ja arengutendentse peegeldaksid. Vajalik on kõigi nimetatute tasakaalustatud, optimaalne esindatus õppeplaanis. (Realiseeritavad printsibiidid 2, 5, 6.)

3. Haridussisu tegevusliku ühtsuse printsibiil realiseerimine haridussisus nõuab kõigi inimtegevuste esindatust õppeplaani siseseviidavates kursustes nende omavahelistes seostes, arvestades nende ajaloolist iseloomu. (Printsiibid 3, 5, 6, 4.)

4. Haridussisu generatiivse ülesehituse printsipiil, mis on haridussisu arenguseadustele vastavuse väljenduseks, nõuab, et haridussisu tervikuna, seejuures ka iga sellesse siseseviidav suurem sisuüksus (kursus) algaks sisemiselt väheliigendatud, üldise tervikpildi (tervikkujutluse) loomisest antud sisuüksuse (kursuse) kohta, seejärel tervikpilt liigendatakse (diferentseeritakse) struktuurielementideks. Sisüüksus (kursus) peab tingimata lõppema uue, kõrgema tasandi terviku loomisega vastava üksuse sisu kohta, mille käigus tuuakse sisse uued üldistavad mõisted e kategooriad, kusjuures kõik kõrvalise tähendusega detailid jäetakse kõrvale. (Printsiibid 9 ja 1.3.)

5. Haridussisu liigendatuse/integratiivsuse ühtsuse printsipiil nõuab, et generatiivsel printsibiil oleksid üles ehitatud lähedaste kursuste kompleksid ehk tsüklid, nagu ka kõik kursused koosvõetuna. Oluline on tervikkujutluse loomine haridussisust tervikuna haridustee algul (algõpetus, eriti selle algus) ning iga põhietapi (põhikool, abituurium) lõpul. (Printsiip 8.)

6. Vastava tervikpildi loomine on võimalik ainult tingimusel, et lähtutaks mingitest fundamentaalsest kategooriatest, mis hõlmavad haridussisu tervikuna. (Printsiip 8.)

Allpool esitatava õppeplaani koostamisel on lähtutud järgmistest kategooriatest:

INIMENE: INIMENE — TEGEVUS — LOODUS, mis omakorda on liigendatud allkategooriateks (nt INIMENE: selle allkategooriate hulka kuuluvad indiviid : perekond, indiviid : professionaalne grupp, indiviid : ühiskond, indiviid suhetes iseendaga).

Tervikpildi liigendamise aluseks on samade allkategooriate sisemine liigendatus (nt teaduslik

4.1. ÜLDHARIDUSKOOLI ÕPPEPLAAN: ALGÕPETUS. PROJEKT

Õppeaine	Klass:	1.	2.	3.	4.	5.	1.—5.
Emakeel		}8	}8	}8	8	5*	37
Looduslugu					}1	2	3
	Matemaatika	3	3	3	}3	5	17
Kunstiõpetus		}2	}2	}2	}2	2	10
Tööõpetus		}2	}2	}2	}2	2	10
Muusikaõpetus		}2	}2	}2	2	2	10
Kehaline kasvatus		}3	}3	}3	3	3	15
Vene keel				4	4	5	13
Kodulugu					2		2
Inimese- ja ühiskonnaõpetus: suhtlemisõpetus						1*	1
Üldkoormus		20	20	24	27	27	118

* Suhtlemisõpetus toimub emakeeleõpetuse raames 1 nädalatunni mahus.
} aineid õpetatakse ühisprogrammi alusel.

4.2. EESTI NSV ÜLDHARIDUSKOOLI EKSPERIMENTAALNE ÕPPEPLAAN. PROJEKT

Õppeaine	Klass:	6.	7.	8.	9.	10.	6.—10.	11.	12.	6.—12.
I.										
Eesti keel		3	3	3	3	2	14	2	1	17
Vene keel		3	3	3	3	2	14	2	2	18
Võõrkeel		5	4	3	3	2	17	2	2	21
II.										
Matemaatika		5	5	4	4	4	22	2	2	26
Informaatika ja arvutiõpetus				1			1			1
III.										
Geograafia		2	2	2	2		8			8
Bioloogia			2	2	2	0/2	7	2/0		8
Keemia				3	2	3	8			8
Füüsika			2	2	2	3	7	2	2	11
Loodusõpetus						2	2			2
Loodus- ja keskkonnaõpetus									1/2	1,5
IV.										
Ajalugu		2	2	2	2	2	10	2	2	14
Inimese- ja ühiskonnaõpetus:										
Ühiskond ja õigus					2/0		1			1
Töö ja kutsevalik					0/2		1		1/0	1,5
Psühholoogia						2/0	1			1
Kultuurilugu						2/0	1			1
Ühiskonnaõpetus								2/0	2	3
Eetika								0/2		1
Perekonnaõpetus									0/2	1
V.										
Kirjandus		2	2	2	2	3	11	3	3	17
Muusikaõpetus		1	1	1	1	1	5	1	1	7
Kunstiõpetus		1	1	1	1		4			4
Esteetiline kultuur						0/2	1	1	1	3
VI.										
Tööõpetus		2	2	2	2	2	10	0/2	2/0	12
Kehal. kasvatus		3	3	3	3	2	14	2	2	18
Riigikaitse/meditsiin ja terviseõpetus								2	2	4
VII.										
Süvaained haruti								6	6	12
Valikained						2	2	3	3	8
Üldkoormus		29	30	34	34	34	161	34	35	230
Tööpraktika		5	5	5	10	10	35	10		45
Fakultatiivained			2	2	2	2	8	3	3	14

tunnetustegevus liigendub uurimisobjekti ja aine järgi eri teadusdistsipliinideks, mis on vastavate kursuste või õppeainete sisu allikad).

7. Kõik eespool esitatud printsiipide realiseerimisvõimalused on isiksuse arengu printsiibi teenistuses. Õppija käsutusse antakse sotsiaal-

kultuurilise tegelikkuse dünaamilised, oodata-
vaid muutusi peegeldavad mudelid, mis õpetuse
edenedes üha rohkem detailiseeruvad ja üha
kõrgemal tasandil integreeruvad, võimaldades
õppijal sotsiaal-kultuurilises keskkonnas orien-
teeruda. Õpetuse funktsionaalsus õppija seis-
kohalt tagatakse sellega, et proportsionaalsetes
suhetes on õppija lähemat ja kaugemat kesk-
konda kirjeldavad mudelid. (Printsiip 1.)

8. Haridussisu eakohasus õppeplaani tasandil
tagatakse lahendustega, mis toetuvad vastavaks
eaks väljakujunenud psüühilistele struktuuridele
ja tegevustele. Näiteks: üldõpetus (1. ja 2. klass)
seab eesmärgiks kehalise ja emotsionaalse õppi-
misvalmiduse kujundamise ja õppimise õpeta-
mise. Suhtlemisõpetuse kursuse sisseviimisel
keskastmesse seatakse eesmärgiks murdeea
probleemide avamine ja ületamine. Vanemas
koolieas langeb raskuspunkt abstraktsele mõtle-
misele. (Printsiip 1.4.)

9. Õppija aktiivsus, kasvatus ja enesekasvatuse
õige vahekord tagatakse õppijale valikuvõimal-
luste andmisega. Algõpetuses nähakse ette
õppeteemade valimist õppijate poolt, keskastmes
toimuvad valikud eri kursuste vahel (fakulta-
tiivained alates 7. klassist), vanemas astmes
valib õpilane erinevate õpingusuundade (haru-
de) vahel, seejuures jääb avatuks täiendavate
valikute tegemine valikainetest, mis võimaldavad
kompenseerida teatava õpingusuuna ühekülgs-
ust. (Printsiip 1.1.)

Õpingusuunad sisaldavad ka teatavaid edasi-
hargnemisi, mõningal määral peaks haridussisu
vanemal astmel olema programmeeritav ka
õppija(te) enes(t)e poolt.

10. Õppija arengueelduste väljaarendamine eel-
dab haridussisu valikuvabadust ka õpetaja,
kooli, regiooni ning vabariigi tasandil. Erilist
kaalu omavad siin süva- ja valikained vanemas
astmes. (Printsiip 1.)

11. Haridussisu ajaloolise järjepidevuse — ava-
tuse ühtsuse printsiip tagatakse mõnede vaba-
riigi koolis traditsiooniliste kursustega ühelt
poolt (nt kodulugu, üldõpetus), haridussisu
kohanemisega aja muutustele ja õppija vajadus-
tele teiselt poolt (nt inimese- ja ühiskonna-
õpetus). (Printsiip 7.)

12. Õpilaste optimaalne õpikoormus tagatakse
õppeaja vähendamise ja teatava ümberstruk-
tureerimisega, õppetöö psühholoogilise koor-
muse alandamisega (õppeplaani tasakaalustatus
tegevusliigiti loob eeldused vaimse ja kehalise
koormuse õigeks vahekorra, vasaku ja parema
ajupoolkera töö tasakaaluks; integratiivkursused
võimaldavad hariduse sisu omandamist tervikli-
kes, senisest suuremates plokkides, õpilase-
poolsed valikud tagavad hariduse sisu vastavuse
õppija võimetele ning huvidele). (Printsiip 1.3.)

5. SELETUSKIRI

5.1. Käesolev ENSV üldhariduskooli õppeplaani
projekt sisaldab 7 sisulist alajaotust, neist viimane
(süva- ja valikained) kätkeb üldhariduse dife-

rentseerimise võimalusi üldhariduskooli vanemas
astmes ja hõlmab ca 26% planeeritud tunni-
koormusest.

5.2. Haru kujutab endast terviklikku õppeainete
kompleksi kaheks kooliaastaks, mis süvendab ja
täiendab tüviharidust. Harus õppimine on vastava
valiku teinud õpilasele kohustuslik. Kavandatakse
järgmised harud: 1) füüsika- ja matemaatika-
õpetusel põhinev reaalaru nimetatud teaduste
vastava tehnilise kallakuga; 2) bioloogia- ja
keemiaõpetusel põhinev loodusteaduslik haru
nimetatud teaduste vastava tehnilise kallakuga;
3) humanitaarharu; 4) majanduslik-tehniline haru
(annab vajaduse korral ka kutselise väljaõppe).

Võimalikke hargnemisvariante on veel teisigi
(nt kunstiharur, tehnikaharu, spordiharur jne),
kuid nende massiline väljaarendamine üldhari-
duskoolis ei ole meie oludes reaalne. Üld-
hariduskooli vanema astme diferentseerumine
erineva kallakuga harudesse toetab vabariigi
senises koolipraktikas end igati õigustanud üld-
hariduse diferentseerimise vorme (süvaklassid ja
-koolid).

Üldhariduse diferentseerimine erineva sisu-
kallakuga harude kaudu on koolipraktikas reali-
seeritav 1) kooliti (nt humanitaarkallakuga kool,
kus kõik vanemad klassid õpivad süvendatult
humanitaaraineid); 2) klassiti (ühes koolis on
paralleelklassid erineva sisukallakuga); 3) grupiti
(vajaduse ja võimaluse korral 1—2 klassi-
komplektiga koolides). Vajaduse korral peaks
õpilasel olema võimalik ühest harust teise, eel-
kõige majanduslik-tehnilise sisukallakuga haru-
se üle minna.

Kui koolil on klassikomplektide väikese arvu
tõttu või muudel põhjustel raske avada klasse
mitmes harus, tuleks probleem lahendada koos-
töös naaberkoolidega, et tagada kõigile õpilastele
võimalus jätkata haridusteed keskkoolis
vastavalt oma huvidele ja võimetele ning tunda
suuremat koolirõõmu.

5.3. Üldhariduse sisu diferentseerimine, täiusta-
mine ning ühtaegu õppekoormuse vähendamise
taotlus tingib olulisi muutusi käibiva õppeplaani-
ga võrreldes: 1) Späevane õppenädal, 2) lühe-
mad õppetunnid (1.—2. kl — 35 min, 3.—12. kl
— 40 min), 3) kooliaasta pikenemine 2 nädala
võrra juunikuus; 4) kõigi reaalainete, eelkõige
matemaatikatundide vähendamine; 5) vanemas
kooliastmes on harude väljaarendamiseks eral-
datud tunnid süva- ja valikainetele; 6) suurene-
nud on fakultatiivainete tundide arv (alustatakse
alates 7. klassist); 7) õppeplaani on lülitatud
integratiivkursusi ja uusi aineüksikuid (nt esteeti-
lise kultuuri kursus, aineüksik «Inimene- ja
ühiskonnaõpetus»); 8) suurendatud on humani-
taarainete (võõrkeele, kunstioptetuse) ja kehalise
kasvatuse tundide arvu.

Põhimõtteliselt ei peetud mõeldavaks oluliselt
vähendada emakeele ja kirjanduse tundide arvu.

Seoses koolinädala ja õppetundide lühene-
misega tuli suurendada õppetundide arvu igal
koolipäeval. Nagu näitab tabel, koolipäev see-
tõttu siiski ei pikene.

I vahetus		II vahetus	
Nr	Tüüd	Nr	Tüüd
1.	8 ⁰⁰ —8 ⁴⁶	1.	14 ⁰⁰ —14 ⁴⁰
2.	8 ⁵⁰ —9 ³⁰	2.	14 ⁵⁰ —15 ³⁰
3.	9 ⁴⁰ —10 ²⁰	3.	15 ⁵⁰ —16 ³⁰
4.	10 ⁴⁰ —11 ²⁰	4.	16 ⁴⁰ —17 ²⁰
5.	11 ³⁰ —12 ¹⁰	5.	17 ³⁰ —18 ¹⁰
6.	12 ²⁰ —13 ⁰⁰	6.	18 ²⁰ —19 ⁰⁰
7.	13 ¹⁰ —13 ⁵⁰	7.	19 ¹⁰ —19 ⁵⁰
4 t 40 min		4 t 40 min	
1 t 10 min		1 t 10 min	

5.4. Algõpetus planeeritakse, lähtuvalt lapse ealistest iseärasustest, 5aastasena. Nimelt on teada, et koolieelses ja nooremas koolieas omaksõvetud väärtusorientatsioonid on väärtusplatvormi edasise kujunemise aluseks. Enne-aegne (enne 10. eluaastat, kui täiskasvanu on lapsele veel autoriteet) sattumine paljude erinevate kasvatajate (õpetajate) mõjusfääri võib kaasa tuua alles kujunemisjärgus oleva väärtusplatvormi murenemise või purunemise.

1. ja 2. õppeaasta on planeeritud üldõpetusena, kus peetakse silmas: a) kehalise ja emotsionaalse õppimisvalmiduse kujundamist (muusikaline kasvatus, kehaline kasvatus, töö- ja kunstiopeetus), b) õppimise õppimist (kuulamise-vaatlemise-jutustamise ja lugemise-kirjutamise-arvutamise ettevalmistamine ja esmaoskuste omandamine koduloolisele materjalile tuginedes).

Pool ajast planeeritakse õppimisele (ca 10 35minutilist tundi nädalas), teine pool jaotatakse arendavate tegevuste vahel. Seega on üldõpetuse lähteks lapse igakülgne arendamine (vaimne, eetiline, esteetiline, kehaline). Sellise õpetuse raames ei ole välistatud erialaõpetajate kasutamine juhul, kui selleks on objektiivne vajadus (koolis tugev õpetaja või vastav traditsioon).

Järgmistes algklassides toimiks sujuv üleminek aineõpetusele. Täiesti iseseisva õppeainena algaks 3. klassist vene keele õpetamine 4 tunniga nädalas. Ainete ühendatud õpetamine jätkuks kolmes liinis: emakeel koos looduslooga, matemaatika koos töö- ja kunstiopeetusega, kehaline kasvatus koos muusikaõpetusega.

5.5. Kodulugu. Koduloo elemente sisaldab juba 1.—3. klassi õppekava, eraldi õppeainena on see planeeritud 4. klassi. Kodulugu kätkeb nii loodusloot, ajaloo kui ka inimese- ja ühiskonnaõpetuse algeid. Koduloo kursus 4. klassis peaks algama maailma erinevate rahvaste tutvustamisest piltlik-kaemuslikus vormis (nahavärvi, rahvariiete, kombestiku jms tutvustamine), et Eesti NSV laps saaks vajaliku taustsüsteemi oma kodu ja keskkonna eripära nägemiseks ja hindamiseks. Kursuse eesmärgiks on huvi ja lugupidamise kasvatamine teiste kultuuride ning nende kandjate vastu, ühtlasi aga ka armastuse süvendamine oma kodu vastu, eneseastuse ja -vää-

rikuse kujundamine. Õpik peaks sisaldama rohkesti heatasemelist visuaalset informatsiooni nii maailma rahvastest kui ka Eestimaa loodusest, ajaloo, kultuuriloost, ka tänapäeva eesti lapse kodust ja selle ümbrusest (nt linna- ja maalapse kodu). Kodulugu kuulub osaliselt kompleksõppeainesse, mille üldnimiks on inimese- ja ühiskonnaõpetus, ühtlasi on aga sissejuhatuseks loodusteaduste ainetükk.

5.6. Loodusteaduste tsükkel. Erinevalt käibivatest aineprogrammidest on käesolevas õppeplaani projektis silmas peetud järgmist, aine järjepidevust tagavat ülesehitust:

1) geograafias: 5. kl kodulugu (vt p 5.5), 6. kl — maateadus, mandrite ja ookeanide geograafia; 7. kl — mandrite ja ookeanide geograafia, Eesti geograafia; 8. kl — NSV Liidu geograafia; 9. kl — maailma majandusgeograafia. 2) bioloogias: 5. kl kodulugu (vt p 5.5.); 6. kl — loodusloot (Eesti loodus); 7. kl — taime-, looma- ja seeneriigi käsitlus elukoosluste näidete alusel; 8. kl — taime anatoomia ja füsioloogia koos taimekasvatuse alustega; 9. kl — looma ja inimese anatoomia ja füsioloogia koos tervishoiu alustega; 10. kl — organismide ja keskkonna vastasmõjud, aineringe looduses, ökosüsteemide ja biosfääri õpetus; 11. kl — pärlilikkuse õpetus, arengubioloogia, evolutsiooniõpetus; 10. ja 12. kl on ette nähtud loodusteadusi integreerivad kursused: vastavalt «Loodusõpetus» ja «Loodus- ja keskkonnaõpetus».

5.7. Loodusõpetus (10. kl). Kursuse ülesandeks on senise loodusteadusliku teabe integreerimine terviklikuks loodusteaduslikuks maailmapildiks, efektiivse loomine loodusteaduslike teadmiste muundumiseks tehnoloogilisteks ja tehnoloogia-protsessidega kaasnevaist muutustest loodus- ja tehiskeskkonnas, õpilase orienteerimine muutuvast tehiskeskkonnas. Kursus ehitub seetõttu kahele suurele sisuplokile; 1) loodusteaduslik maailmapilt ja selle kujundamine (üldine efektiivne materaia füüsikalise, keemilise ning bioloogilise liikumisvormist, nende omavahelisest seosest, mõningaid sõlmpunkte teaduse ajaloo, teaduslikest tunnetusmeetoditest); 2) füüsika, keemia, bioloogia, küberneetika rakendused (lühülevaade tehnoloogia ajaloo, kaas-aegne tehnoloogiline maailmapilt, õpilast ümbritsev tehnoloogiline keskkond, selle prognoos); inimene ümbritsevas tehiskeskkonnas planetaar-ses mastaabis; tehiskeskkonna dunaamilise tasakaalu vajalikkus — ökoloogiline problemaatika.

5.8. Loodus- ja keskkonnaõpetus. Kursuse põhi-funktsiooniks on õpilastel tervikliku dialektilis-materialistliku maailmapildi kujundamine meie kaasaegses füüsikas, keemias ja bioloogias valitsevate paradigmade populaarteadusliku esituse alusel. Sealjuures toetatakse vastavast õppe-ainetes omandatud teadmiste. Kursus kompen-seerib loodusteadusliku hariduse vajakajäämise eriti nende õpilaste puhul, kes on valinud humanitaar- või majanduslik-tehnilise haru, reaali- ja loodusteaduste harus õppijale on aga kursus tarvilik vajaliku sünteesi loomiseks.

Kursuse teine sisuplokk annab efektiivse

nüüdisaegseist tehnoloogiaist koos vajaliku prognoosiga, globaalprobleemidest, sh planeetaarsest ökoloogilisest problemaatikast nende suhetes NSV Liidu, vabariigi ning selle regioonide loodus- ja tehiskeskkonna problemaatikaga.

5.9. Inimese- ja ühiskonnaõpetus.

Kursuste tsükkel hõlmab järgmisi allkursusi:

Klass	Õppeaine	Nädalatunde
5. klass	Suhtlemisõpetus	1
9. klass	Ühiskond ja õigus	1
	Töö ja kutsevalik	1
10. klass	Psühholoogia	1
	Eesti kultuurilugu	1
11. klass	Ühiskonnaõpetus	2
	Eetika	1
12. klass	Ühiskonnaõpetus	1
	Mõttekultuur	1 poolaastal
	Perekonnaõpetus	
	Töö ja kutsevalik	1 poolaastal

Tsükli integreeriv tuum: inimese väärtussüsteem. Tsükli eesmärk: õpilase sotsiaalse, kõlbelse ja professionaalse enesemääratluse kujundamine.

Eelkoolieas ja algõpetuses taotletakse väärtuslise konstandi loomist üldinimlike väärtuste alusel, nagu need avalduvad inimsuhtes ja lapse tegevustes (mängus, õppimises, töös). Kunstiteoste, aga ka laste eneste dramatiseeritud tegevuse (teatrimäng, rollimäng) osakaal väärtuslise konstandi loomisel algklassides on suur. Võimalusi selleks pakuvad eriti üldõpetus, aga ka emakeeleõpetus. Laste väärtusorientatsioonide kujundamisel on tähtis osa koduloo kursusel.

Vaadeldava tsükli esimene allkursus on **suhtlemisõpetus**. Suhtlemisõpetuse ülesanne on murdeas kujunevate probleemide ja tekkivate põhivastuolude (murdealine—täiskasvanu; murdealine—eakaaslaste grupp; õppimine—«päriselu») avamine, nende teadvustamine õpilase jaoks. Nende vastuolude võimaliku ületamise aluseks on varasemal arenguperioodil omaks võetud inimkonna ja ühiskonna kõrgemad väärtused, mille süvendamisele on suunatud ka antud kursusel.

Kursuse sisu: murdeas iseloomulikud vastuolud modelleeritakse aksioloogiliste probleemisituatsioonidena ja lehendatakse põhiliselt rollimängus õpetaja osavõtul ja juhtimisel. Sealjuures on vajalikud ka mõned elementaar-teadmised sotsiaalpsühholoogiast (meie — nemad — mina; roll ja koht grupis).

Tsükli kaks järgmist allkursust on planeeritud 9. klassi. **Sotsioloogia algkursus ühendatuna ühiskonna ja õiguse alustega** peab õpilastele andma tervikliku ettekujutuse ühiskonna institutsioonidest ja regulatsioonimehhanismidest, valmistama teda ette võimalikuks lahkumiseks harjumuspärasest koolimiljööst. Kursuses antakse ettekujutus õigusest ja selle alaliikidest, aga ka kõlblusest kui ühiskondlike suhete regulatsioonimehhanismist. Selle alakursuse loomulikuks jätkuks on kursus **tööst ja kutsevalikust**, mille põhifunktsioon on õpilase ettevalmistamine orienteerumiseks töömaailmas, töö ja hariduse seostes, haridustee jätkamise võimalustes. Kursus

annab ülevaate ühiskondlikust tööjaotusest, tööõigusest, elukutsete (kutserühmade) arenguperspektiividest, vabariigi ja regioonide kaadri vajadustest, edasiõppimisvõimalustest. Kursusesse on lülitatud ka esmateadmised tööpsühholoogiast (elukutse nõuded — elukutse taotleja võimed, huvid, haridustase) ja psühholoogiaalased praktikumid, mille eesmärgiks on aidata õpilasel selgusele jõuda oma huvides, võimetes, kalduvustes. Siinkohal on vajalik koostöö koolipsühholoogi ja kutsekonsultandiga.

Psühholoogia põhifunktsiooniks on eelduste loomine adekvaatse eneseteadvuse ja -määratluse kujunemiseks õpilasel, eelduste rajamine isiksuse eneseteostuseks. Nende funktsioonide täitmiseks peab psühholoogia koolikursus integreerima psühholoogia eri harude (üld-, isiksuse-, arengu-, sotsiaal-, tööpsühholoogia) poolt pakutavaid teadmisi üldiste, kõiki kasutatavaid mõisteid ühendavate kategooriate (nt isiksus) alusel. Vajalikud on õpilast enesetunnetamisele, -hindamisele, -kujundamisele suunavad tööülesanded.

Eesti kultuuriloo kursus. Kursuse ülesanne on õpilase identifikatsiooni kujundamine tema vahtu sotsiaalkultuurilise ümbrusega, seda ka ajaloolises aspektis. Kursus korvab vajakajäämisi rahvuskultuuri peegeldavates õppeainetes ja taotleb anda terviklikku pilti eesti teaduse, kunsti, tehnika jms arengust, olles seega vajalik ka sissejuhatava tervikpildi loomiseks eesti kirjanduse, muusika ja kunsti põhjalikuma käsitluse eel lõpuklassides.

Ühiskonnaõpetus. Võrreldes 9. klassi sotsioloogia algkursusega on siin esindatud filosoofilist laadi probleemistik: formatsiooniteooria, sotsiaalsed seaduspärasused — materialistliku ajalookäsituse üldpõhimõtted. Samas välditakse kursuses, seal, kus see võimalik on, filosoofilisi abstraktsioone, lähendades käsitlusviisi eakohasuse printsiibi huvides keskastme teooriatele (ökonomika, sotsioloogia jne). Seda laadi ainekäsitlust võimaldavad järgmised teemad: ühiskonna majanduselu, tootmisviisi olemus, selle ajalooline areng (teenib majanduskasvatuse huvel!); ühiskonna sotsiaalne struktuur: klassid ja teised sotsiaalsed rühmitused (siinkohal nähakse ette ka praktilised tööd sotsiaal-majandusliku statistika analüüsimiseks); ühiskonna poliitiline süsteem: võim ja juhtimine, demokraatia, valimis-süsteemid; massiteabevahendid; ühiskonna vaimuelu. Praktikumid kõigi demokraatia mängureeglite valdkonnas. 12. klassi ühiskonnaõpetuse kursusesse lülitub allkursus **mõttekultuurist**. Viimases lähtutakse kolmest probleemist: 1) Mis on maailm? 2) Mis on tõde? 3) Mis on väärtus? Kursuse põhifunktsioon on õpilaste dialektilis-materialistliku mõtteviisi kujundamine. Peatähelepanu pööratakse tunnetuse ja väärtustamise loogikaliste aspektidele, millega luuakse eeldused selleks, et õpilane suudaks kasutada adekvaatset mõteloogikat (nt eristada väärtusotsustusi otsustustest, mis alluvad tõesuse kriteeriumile; eristada formaalloomilisi mõttekäike dialektilistest jne). Kursuses antakse lühiülevaade erinevate mõtlemisstiilide arengust epohhiti.

Eetika koolikursuse eesmärk on eelduste loomine õpilase kui isiksuse kõlbeliseks enesemääratluseks tema suhetes a) looduse (loodus kui inimese olemasolu tingimus); b) teise inimese; c) mitmesuguste inimühenduste (sotsiaalsed grupid, ühiskond, inimkond); d) asjade (kui inimestevaheliste suhete esemestunud vormide) ja iseendaga — seda nii minevikus, olevikus kui ka tulevikus. Koolikäsitlese inimese- ja kultuurikeset orientatsiooni toetab materjali esitamine ühiskondliku psühholoogia tasandil, mis võimaldab üldjuhul vältida filosoofilisi abstraktsioone. Illustreeriva materjalina (iseloomustamiseks kõlbelist teadvust kultuuriepohhiti) kasutatakse ilukirjandust, publitsistikat jne.

Perekonnaõpetuse eesmärk on õpilaste ettevalmistamine perekonnavalguks. Perekonnaõpetus peaks aktsepteerima perekonda perekonna- ja kodu suhete erinevates aspektides (psühholoogiline, sotsiaalpsühholoogiline, majanduslik-sotsioloogiline, õiguslik, kulturooloogiline, pedagoogiline problemaatika), ja seda kõikide perekonnaliikmete (ema, isa, lapsed, vanavanemad) seisukohalt. Seksuoloogilisel problemaatikal peaks perekonnaõpetuses olema oma kindel koht, kuigi valdav osa sellest materjalist on

soovitav esitada tunnivälise lugemismaterjalina.

Töö ja kutsevalik. Kursuses iseloomustatakse tööd nii filosoofilisest, sotsiaalsest, õiguslikust, majanduslikust, sotsiaalsühholoogilisest kui psühholoogilisest aspektist. Seega integreerib kursus vastavatesse valdkondadesse kuuluvaid teadmisi kategooria «töö» alusel. Kursuse põhi-funktsioon on nooruki professionaalse enesemääratluse hõlbustamine, mistõttu kursuses peab sisalduma ülevaade koduvabariigi ja selle regioonide kaardivajadustest, eri elukutsete puhul nõutavast hariduslikust tsensusest, ENSV ja NSV Liidu kõrgkoolides õpitavatest erialadest. Kursus sisaldab ka praktikume, mille eesmärk on nooruki adekvaatse enesehinnangu kujundamine.

Vajalik on tunnivälise individuaalne töö koolipsühholoogi ja kutsekonsultandi osavõtul.

Inimese- ja ühiskonnaõpetuse tsükliga haakub olemuslikult **tervisekasvatus**, mille funktsioon on õpilaste füüsilise ja vaimse eneseregulatsiooni kujundamine. Tervisekasvatusele ei ole planeeritud eraldi alakursust, vastavad sisuplokkid lülitatakse teemati erinevatesse õppeainetesse. Sealjuures on vajalik tervisekasvatuse eriprogrammi, samuti vastavate õppematerjalide väljandamine.

Klass	Tervisekasvatuse sisuplokkid	Õppeaine, millesse sisuplokk lülitub
Algklassid	Hügieen. Seksuaalkasvatus. Etikett	Emakeel, kodulugu
5. klass	Ettevalmistus murdeea probleemide lahendamiseks. Etikett	Suhtlemisõpetus
6.—8. kl.	Tervislik toitumine. Kodukultuur. Seksuaalkasvatus	Kehaline kasvatus, tööõpetus
9. klass	Terve organism ja selle arendamisvõimalused	Töö ja kutsevalik, inimese anatoomia ja füsioloogia
10. klass	Vaimne tervis. Psüühiline eneseregulatsioon	Psühholoogia
11. klass	Pärilikkus. Haigete ja kannatanute ravi	Üldbioloogia. Riigikaitse (tütarlastel)
12. klass	Perekonnahügieen. Seksuaalkasvatus	Perekonnaõpetus

5.10. Esteetilise kultuuri kursus on kavandatud integreerimaks inimese- ja ühiskonnaõpetust ning kunstiõpetust. Kursuse teljeks on üldistatud inimesekujundite teisenemine läbi põhiliste ajalooetappide illustreerituna vastavate ajastute kujutava kunsti, aga ka muusika vahenditega. Kursuse eesmärk on õpilaste esteetilis-kunstilise taju, kunstimaitse ja loomingulise mõtlemise areng.

5.11. Peale integreeriva iseloomuga lõpetavate kursuste on tarvilikud ka teatava **terviklikkuse taotlusega sissejuhatavad kursused enne süstemaatilist aineõpetust**. Selline kursus on otstarbekas 8. kl algul sisse juhatamaks loodusteaduste tsükli geograafia, bioloogia, keemia, füüsika esimese koolinädala tundide baasil, sisuks vastuse otsimine järgmistele küsimustele: Mis on teadus? Kuidas tunnetab teadus oma objekti? Kuidas on eri teadused ajalooliselt kujunenud? Kuidas liigendub tänapäevateadus? Millised on teaduse uurimismeetodid? **Analoogiline kursus** samas klassis on sissejuhatuseks kunstiainetele.

Kirjanduse, kunsti- ja muusikaõpetuse tundide baasil ning õpetajate ühendatud jõul vastatakse küsimustele: Mis on kunst? Kuidas ta tekkis? Kunsti funktsioonid? Eri kunstiliikide väljendusvahendid?

JUHT. STIIL. MEETODID

Tööõpetuse ja ühiskasuliku tootva töö organiseerimise kogemusi kutsekeskkoolide baasil

ANATOLI BATARSEV,
NSVL PA Kutsepedagoogika TUI
vanemteadur, psühholoogia-
kandidaat
INGRID BAUMEISTER,
Eesti NSV Riikliku Kutseharidus-
komitee koolivalitsuse juhataja
asetäitja

Tähelepandaval osal keskkoolidest ei ole veel vajalikke tingimusi õpilaste töö- ja kutsealaseks ettevalmistamiseks. Selle tõttu on NSV Liidu Haridusministeeriumi ja NSV Liidu Riikliku Kutsehariduskomitee ühiskäskkirjaga nr 79/59 2. aprillist 1986. a kinnitatud kutsekeskkoolide baasil üldhariduskoolide õpilaste tööõpetuse ja ühiskasuliku tootva töö organiseerimise määrus. Kohalikud haridusorganid, lähtudes nimetatud dokumendist, töötavad välja abinõud üldhariduskoolide 7.—10. (11.—12.) klassi õpilaste tööõpetuse, kutsealase ettevalmistuse ja ühiskasuliku tootva töö laiendamiseks kutsekeskkoolide baasil.

Õpilaste töö ja õpetamise sellise vormi kasutamise eesmärk on suunata neid pärast põhikooli või keskkooli lõpetamist astuma kutsekeskkooli.

Üldhariduskoolide õpilaste töö- ja kutseõpetuse ning kutsekeskkoolide õpilaste erialase ettevalmistuse täieliku järjepidevuse kindlustamiseks organiseerivad kesk- ja kutsekeskkoolid vajalike tingimuste olemasolul kutsekeskkoolide õpilaste töö- ja kutseõpetust maa-kutsealadel ning ühiskasulikkude tootvat tööd, kujundavad õpetamise ja kasvatamise käigus õpilastes kutsealaseid tulevikukavatsusi vastavuses individuaalsete võimetega ning kooskõlas rahvamajanduse vajadustega teaduse ja tehnika progressi kiirendamise oludes.

Üldhariduskoolide õpilaste töö- ja kutseõpetus ning tootev töö kutsekeskkoolide baasil toimub keskkooli ja kutsekeskkooli juhtkonna juhendamise ning kontrolli all. Keskkooli ja kutsekeskkooli koostöö rajaneb põhiliselt neljal dokumendil, need on eelnimetatud määrus, üldhariduskooli ja kutsekeskkooli baasettevõtte põhimäärused ning keskkooli ja kutsekeskkooli vahelise koostöö tüüpleping.

NSVL Pedagoogika Akadeemia Kutsepedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi õpetamise järjepidevuse laboratoorium õppis 1986. a tundma ja üldistas eesrindlikke pedagoogilisi kogemusi, mis on saadud üldhariduskooli õpilaste töö organiseerimisel Tallinna, Leningradi, Kaasani, Bresti oblasti ja teiste meie maa regioonide kutsekeskkoolide baasil. Analoogilisi uurimisi on teinud ka Eesti NSV Riiklik Kutsehariduskomitee.

Näiteks Tallinna 25. keskkooli 8. klasside poiste kutseõpetus toimub A. Hendriksoni nim kutsekeskkooli nr 21 treiali, freesija ja lukksepa eriala töökodade ja erianete kabinetide baasil. 1985/86. õppeaastal õpetati treiali ja freesija eriala 57-le 8. kl õpilasele. Praegu on neile kahele erialale lisandunud veel kolmas — koostelukksepp. Õppusi suunavad kutsekeskkooli tootmisõppemeistrid. 9. ja 10. klassi õpilastel on kutsekeskkooli ja keskkooli ühises baasettevõttes, V. I. Lenini nim Üleliidulises Tehases «Dvigatel» võimalik õppida 12 erialal: treial, freesija, koostelukksepp, puusepp, kontrollmööteriistade ja automaatika lukksepp, elektronarvutite operaator, arvutusmasinate hoolde- ja remondimehaanik jne. 1986. aastal jätkasid õpinguid A. Hendriksoni nim kutsekeskkoolis nr 21 8 Tallinna 25. keskkooli 8. klassi lõpetanud ja 1987. a 13 õpilast. Varasematel aastatel tuli sellest keskkoolist kutsekeskkooli 2—3 poissi.

Tallinna 25. keskkooli 8. klasside tütarlapsi, kes läbisid töö- ja kutseõpetuse tsükli kutsekeskkoolis nr 24 ja asusid pärast 8. klassi lõpetamist seal ka õppima, on veelgi rohkem. Sellest kontingendist ligi 60% jätkab õpinguid kutsekeskkoolis. 9.—10. klasside õpilastele õpetatakse selles kutsekeskkoolis koka eriala. Teoreetilised tunnid toimuvad erianete kabinetides ja praktilised laboritööd köök-labo-

ratooriumis. Poolfabrikaadid ja teised vajalikud ained toitude valmistamiseks toimetab kohale keskkool. Teoreetilisi tunde annab kutsekooli kulinaariaõpetaja, praktilised tööd aga tehakse tootmisõppemeistri juhendamisel. Pärast eksamite sooritamist antakse tublimatele koka eriala III kvalifikatsiooni järk. 2 korda kuus tegutsevad kulinaaria, kondiitri ja kontrolör-kassapidaja eriala ringid 7. ja 8. klasside õpilastele. Ringitegevus on põhiliselt praktilist laadi: valmistatakse toite, õpitakse serveerimiskunsti, käiakse ühiselt tutvumas kaubandus- ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtete tööga jne.

Kuni 45% Tallinna 25. keskkooli õpilastest seob oma koolilõpetamisjärgse tegevuse koolis õpitud erialaga või jätkab õpinguid kutsekeskkoolides sugulaserialadel (põhiliselt metallitöötlemise erialad, kulinaaria jne).

Kaasani kutsekeskkooli nr 3 ja Kaasani S. P. Gorbunovi nim Lennukitootmiskoondise koostöös on tähelepanuvääriv fakt, et mõlema asutuse šeflusalused 7 keskkooli kasutavad õpilaste kutseõpetuseks ja ühiskasulikuks tööks kutsekeskkooli ja ettevõtte baasi, minnes mööda õppe-tootmiskombinaadist. 8.—10. klasside õpilasi õpetatakse pingitööliste erialadel (treial, freesija, lukksepp). Opetunnid antakse kutsekeskkooli maa-alal asuva baasettevõtte õppetsehi õppeklassides ja hästisustatud õppetöökodades, millede pingiparki uuendatakse iga 4—5 aasta järel. Näiteks käesoleval ajal on treimis- ja freesimistöökojad 75% ulatuses kindlustatud moodsa eesrindliku tehnikaga. Opetavad baasettevõtte tootmisõppemeistrid.

8. klasside õpilaste tootva töö organiseerimisel peetakse silmas, et õpilased teeksid kas tootmisotstarbelisi töid operatsioonide kaupa või et täidetavates töödes oleksid ülekaalus operatsioonid, mida parasjagu õpitakse. Erialase meisterlikkuse suurenemisel hakkavad 9. ja 10. klasside õpilased tegema üha keerukamaid töid, näiteks valmistatakse baasettevõttele treipinkidel kärniraudu, spets- ja kontramutreid, torude ühendusmuhve, pukse, torne ning freespinkidel haamreid, meisleid, lõikeinstrumente, treiterasid, erivarustuse detaile jne.

Uurimuste põhitulemused võib võtta kokku alljärgnevalt:

1. Üldhariduskoolide õpilaste töö- ja kutseõpetus ning ühiskasulik tootev töö kutsekeskkoolide baasil annavad kesk- ja kutsekeskkoolile avaraid võimalusi kutsesuunitlusalaseks koostööks, lubavad suunitleda õpilasi astuma samasse või ka teistesse kutsekeskkoolidesse omandama kas keerukamat eriala või tõstma kvalifikatsiooni juba õpitud erialal.

Õppused kutsekeskkoolide õppetöökodades võimaldavad üldhariduskoolide õpilaste kaasaaharamist ühiskasuliku tootvasse töösse. Nende valmistatud detailid ja tooted vormivad õpilaste praktilisi oskusi ja arendavad

tehnoloogilisi teadmisi. See omakorda viib õpilaste kutsealased tulevikukavatsused üha täielikumalt kooskõlla ühiskonna vajaduste ja õpilaste individuaalsete võimetega.

2. Omandatud on kogemuste pagas, mida keskkoolid ja kutsekeskkoolid oma edaspidises praktilises koostöös saavad kasutada. Õpilaste kutseõpetuse ja ühiskasuliku tootva töö organiseerimine ringitööna ning tehnilise loometööna on andnud tähelepanuväärseid tulemusi, suunanud 7. ja 8. klasside õpilasi ja abiturientide õpinguid jätkama kutsekeskkoolides.

3. Vaatamata positiivsele esineb üldhariduskoolide õpilaste töö- ja kutseõpetuse ning ühiskasuliku tootva töö organiseerimisel kutsekeskkoolide baasil ka olulisi vajakajäämisi. Paljud keskkoolid ei ole üldse huvi tundnud kutsekeskkoolide materiaalbaasi kasutamise vastu. Paljudes kutsekeskkoolides, kus õpetatakse üldhariduskoolide õpilasi, täidetakse formaalselt või ei täideta üldse eespool nimetatud kutsekeskkoolide baasil üldhariduskoolide õpilaste tööõpetuse ja ühiskasuliku tootva töö organiseerimise määrust. Kesk- ja kutsekeskkoolide juhtkonnad kontrollivad veel vähe õpilaste õpetamist kutsekeskkoolide õppetöökodades, õppetöö plaan-graafikuid ei täideta. Nõrgad on keskkoolide ja kutsekeskkoolide sidemed oma baasettevõttega. Mõnedel juhtudel ei suudeta korraldada plaanipärast materiaal-tehnilist varustamist; puudu on vajalikest instrumentidest, seadmetest, eririietusest, individuaalsetest kaitsevahenditest; sageli ei jätku toormaterjale jne.

Miks siis ikkagi, vaatamata positiivsetele kogemustele, paljud keskkoolid ei kasuta oma õpilaste töö- ja kutseõpetuse ning ühiskasuliku tootva töö organiseerimiseks kutsekeskkoolide materiaalbaasi? Osaliselt seletub see asjaoluga, et mitte kõigis kutsekeskkoolides ei ole loodud tingimusi üldhariduskoolide õpilaste töö- ja kutseõpetuseks vastavalt sellekohasele määrusele, samuti ei suudeta tingimusteta täita üldise polütehnilise tööõpetuse üldhariduskooli programmi. Ka ei reglementeeri ülalnimetatud määrus küllaldase täpsusega üldhariduskooli, kutsekeskkooli ja nende baasettevõtete vahelkordi õpilaste töö- ja kutseõpetuse ning ühiskasuliku tootva töö organiseerimisel.

Üks sagedamini esinevaid komistuskive, mille taha takerdub õpilaste töö ja õpetegevus kutsekeskkoolides, on materiaalsete ressursside nappus. Ei jätku tööriistu, toormaterjalide ja poolfabrikaatide valik on äärmiselt väike. Ei ole mõeldud tööriivaste, eririietuse ja individuaalsete kaitsevahendite peale. Suur segadus valitseb praktilist tööd juhendavate õpetajate, tootmisõppemeistrite ja baasettevõtete töötajate töö tasutamisel.

Kõik mainitud ja ka nimetamata jäänud probleemid lahenduvad kergemini juhul, kui keskkoolil ja kutsekeskkoolil on ühine baasettevõtte, on moodustatud nn kolmnurk. Näiteks Tallinna 25. keskkool, A. Hendriksoni

nim kutsekeskkool nr 21 ja tehas «Dvigatel». Nende latusast koostööst oli eespool juttu.

Määrus ei anna vastust küsimusele, kuidas koostööd organiseerida juhul, kui ühe ja sama kutsekeskkooli töökodasid kasutavad kahe või enama keskkooli õpilased ning igal asjaosalisel on veel oma baasettevõtte. Näiteks, kui keskkooli baasettevõtteks on piimakombinaat, kutsekeskkoolis aga on võimalik vaid puidu- või metallitööd õppida, siis on selge, et keskkooli baasettevõtte abi materjalide ja tööriistadega varustamisel on piiratud. Koolide majandusmeeste abiga võib üht-teist vajaminevat osta ka kaubandusorganisatsioonide kaudu, kuid selle keelavad ära rahanduseeskirjad.

Omaette probleem on kutsealade väike valik. Ei saa pidada normaalseks, et näiteks 8. klassi poistel ja tüdrukutel on võimalik valida vaid 2—3 eriala (tisler või puusepp; treial, freesija või lukksepp; kokk või kondiiter; käsitöö või autoõpetus jne), või puudub üldse valiku võimalus, sest õpilased seatakse lihtsalt fakti ette, et tuleb üht ametit õppida.

Kutsealade ja erialade valiku piiratus ei võimalda iga kord arvestada õpetamise eakohasuse printsiipi, rääkimata õpilaste psühhofüsioloogiliste ja muude iseärasuste arvestamisest. Näiteks mõnele 14—15aastasele noorukitele käib kehaliselt üle jõu trei- ja freespinkidel töötamine, sest ei kasv ega lihasjõud ole küllaldased manipuleerimaks nende tööpinkide mehhanismidega. Samal ajal aga 10. ja 11. klassi õpilastele on nimetatud tööpinkidel töötamine täiesti jõukohane.

Kutsekeskkoolide baasil üldhariduskoolide õpilaste tööõpetuse ja ühiskasuliku tootva töö määrukses vajab täpsustamist hulk organisatsioonilisi küsimusi:

- keda ja millistel juhtudel määrata õpilaste juhendajaks, kuidas toimub nende töö tasustamine;
- kes vastutab üldhariduskooli programmi kohaste tööde täitmise, õpilaste töödistsipliini eest;
- kes kannab ainelise kahju, mis võib tekkida hinnaliste seadmete või tööriistade rikkumisel, praagi tootmisel;
- kes varustab õpilasi eririietusega jpm.

Määruses on need küsimused antud väga üldisel kujul, sageli arvestamata kutsekeskkoolide õppetöökodade ja baasettevõtete reaalseid võimalusi ning koolipraktika vajadusi.

Väärtuslikud kogemused, mis on saadud üldhariduskoolide õpilaste töö- ja kutseõpetuse organiseerimisel kutsekeskkoolide baasil Kaasanis, Tomskis, Sverdlovskis, Bresti oblastis ja teistes meie maa regioonides, on üldistatud väljaandmiseks ettevalmistatavates metoodilistes soovitusetes «Üldhariduskoolide õpilaste tööõpetuse ja ühiskasuliku tootva töö organiseerimine kutsekeskkoolide baasil», mille koostasid NSVL Pedagoogika Akadeemia Kutsepedagoogika TUI õpetamise järjepidevuse Tallinna laboratooriumi töötajad.

Metoodilistes soovitusetes on valgustatud koostöö organisatsioonilisi küsimusi ja antud hulk metoodikaid üldhariduskooli õpilaste õpetamiseks kutsekeskkooli õppetöökodas.

A. Kõverjalg teeb ettepaneku tüpiseerida tähtsamaid tehnoloogilisi protsesse masinaehituses ja metallitööstuses. Selle tüpiseerimise alusel soovitatakse õpilaste praktilisteks töödeks valida selliseid, mis võimalikult suurel määral vastaksid didaktilistele ja tehnoloogilistele nõuetele.

Õpilaste kutseõpetuse seisukohalt on äärmiselt tähtis, et 5.—7. klassi õpilaste tööõpetuses saavutataks teadmiste ja oskuste järjepidevus, 8. klassi õpilaste lukksepatööde valikul soovitatakse kasutada spetsiaalset tehnoloogiliste ja tööoperatsioonide tabelit, mille koostamisel on arvesse võetud 5.—7. klassides lukksepatöödel omandatud oskused ja vilumused (E. Seidelberg).

Üldhariduskooli kutseõppe puidutöötlemise programmid on orienteeritud puidu töötlemisele käsitsi tööriistadega, praktiliselt korra-tes 5.—7. klassi tööõpetuse programmiosa «Puidutöötlemine». Metoodilistes soovitusetes esitatakse uue programmi projekt, mis sisaldab puidutöötlemise teoreetilisi ja praktilisi õppusi 8. ja 9. klassi õpilastele kutsekeskkoolide baasil. Programmi projektis on täielikumalt silmas peetud tänapäeva puidutöötlemistööstuse tehnoloogilisi protsesse (A. Tarraste).

Eelnimetatud metoodiliste soovitude koostamise eesmärk oli õpetamise järjepidevuse printsiibi täielikum kindlustamine põhikooli õpilaste üldise polütehnilise tööõpetuse ja kutsekeskkooli kitsaprofiilse erialase ettevalmistuse vahel.

Mõningaid mõtteid sotsiaalkriitilisest pedagoogikast ja vabakasvatusest

INGER KRAAV,
TRÜ pedagoogikakateedri dotsent

Algav koolieksperiment ja püüd vabaneda vanadest vigadest on tõstnud avalikkuse huvi teiste riikide koolielu vastu. See ei tähenda, et loodetakse leida midagi otse ülevõetavat, püütakse vaid vältida millegi niisuguse väljamõtlemist ja uudsena rakendamist, mis mujal käigus või läbiproovitudna kõrvale heidetud. Et aga ettekujutus lääne pedagoogikast ja seal käibivaist teooriaist on enamasti üsna ähmane, levivad meil sageli oma kontekstist väljarebitud kasvatusseisukohad ja -ideed. Seejuures on mõned neist küllaltki huvitavad, lausa külgetõmbavad. Pole mõeldamatu mõnda neist meiegi pedagoogikas arvestada — väärt idee rakendamine kodanlikus koolis ei muuda ideed ennast kasutuskõlbmatuks. Küll aga eeldab see analüüsi ja vajadusel ümbermõtestamist kommunistliku kasvatuses- eesmärkidest lähtuvalt.

Käesolev artikkel püüabki pakkuda teavet ühe kõige intrigeerivama mõiste kohta, mis kasvatuses rääkides ikka ja jälle esineb ja väga erinevat interpreteerimist leiab — see on vabakasvatus.

Tavalises kõnepruugis tähistab sõna vabakasvatus meil enamasti kasvatusamatust, hellitamist, kõige lubamist, igasuguste piirangute puudumist. Pedagoogiliselt haritud keelekasutaja seostab vabakasvatust siiski ebamääraselt ka käesoleva sajandi kodanliku kasvatuses ja välismaa koolikorraldusega. Täpsemalt tunnevad seda vähesed. Ometi levib mitmeid vabakasvatuse teooriaist pärinevaid ideid, neid võtavad omaks ja propageerivad vahel isegi vabakasvatuse veendunud vastased.

Teatmeteoses (ЕНЕ, ВСЭ, «Педагогическая энциклопедия») nimetatakse vabakasvatuses XIX sajandi lõpul kodanlikus pedagoogikas tekkinud suunda, mida iseloomustab äärmine individualism, süstemaatilise õpetuse

ja kasvatuses kateegooriline eitamine ja püüd tagada iga lapse jõudude spontaansete huvide ja võimete vaba, piiranguteta arengut.

Vabakasvatuse põhimõtet on lahtumatult seotud J. J. Rousseau õpetusega. Venemaal arendas neid edasi L. Tolstoi, kes taunis nn rikitud täiskasvanute survet lastele ja uskus, et laps peab õppima vaid seda, mida ta ise tahab. Oma seisukohti põhjendas L. Tolstoi ajakirjas «Ясная Поляна» ja realiseeris oma koolis.

XIX sajandi lõpul huvi vabakasvatuse vastu vähenes, tõusis aga jälle uue sajandi algul. Vabakasvatuse pooldajaist Venemaal on tuntumad S. Satski, P. Kropotkin, K. Ventsel, I. Gorbunov-Possadov jt. Ilmus ajakiri «Свободное воспитание», töid alustasid neil põhimõttele rajatud kasvatusasutused (K. Ventseli «Vaba lapse maja», S. Satski «Reibas elu» jt).

Sajandivahetust iseloomustabki üldine rahulolematuse vana kooli ja pedagoogikaga ning sellest tulenev kodanliku reformpedagoogika areng.

Lääne-Euroopas mõistsid autoritaarse kasvatuses teravalt hukka H. Scharrelmann, H. Gauding ja L. Gurlitt; M. Montessori nõudis võimaluste loomist lapse loomulikuks kasvaks ja häirimatuks vaimseks arenguks. Uue hoo said vabakasvatuse ideed pärast rootsi kirjaniku ja pedagoogi Ellen Key raamatu «Lapse sajan» ilmumist 1900. a ja tõlkimist mitmetesse keeltesse, sh vene keelde. E. Key põhinoe, et laps tuleb vabastada täiskasvanute survest ja anda talle vaba individuaalse arengu õigus, on leidnud kordamist ja edasiarendamist mitmel mail kogu käesoleva sajandi vältel. Loodud on ka katsekoole-kasvatusasutusi. Oluline roll vabakasvatuse teooria arengus oli pragmatistlikul pedagoogikal ja J. Deweyl — peab ju pragmatism kasvatuses ülesandeks lapse spontaanse arengu soodustamist ilma mingeid väliseid eesmärke peale surumata. 1920.—1930. aastate pedotsentrism oma põhimõttega «vom Kinde aus» võimaldabki kogu kasvatuses tõlgendada kasvataja lapsest lähtuva tegevusena.

Meie teatmeteosed pakuvad asjast huvitatuile vabakasvatuse mõiste selgitamiseks just eeltoodud teavet (koos hinnangutega), mille alusel vabakasvatust tuleks pidada ajalooliseks nähtuseks. Ometi on ilmne, et selline suund eksisteerib praegugi, ehkki uuenenud kujul ja mitmeis erinevais vormides.

1960.—1970. aastate kodanliku pedagoogika arengut on mõjustanud muutused ühiskonna arengus ja eelkõige üha süvenevad raskused noorema põlvkonna sotsialiseerimisel (nn noorsoo «usalduse kriis») (11, lk 145—154). Kodanlikus pedagoogikas on see soodustanud antitehnokraatlike ideede levikut ja uue, sotsiaalkriitilise suuna arengut, milles SDV pedagoogikateadlane W. Billerbeck eristab järgmisi tüüpilisi grupeeringuid (8, lk 59—60).

1. «Ühiskonnakriitiline pedagoogika» kui

väikekodanlik reformistlik grupeering, mis filosoofilis-sotsioloogilises plaanis orienteerub frankfurdi koolkonna teooriale. Peab olulisimaks kasvatust «individuaalse õnne», «aktiivse demokraatliku kodaniku», aga ka «kriitilise», «täisealise» kodaniku kujundamise vaimus.

2. Antiautoritaarsed kasvatusteooriad, alates väikekodanlikest reformistlikest seisukohtadest ja lõpetades ultravasakpoolsetega. Siin on eriti tugevasti tunda sajandi alguse vabakasvatusteooriate mõju, võtmesõnadeks on «kasvatus ilma autoriteetideta», «lapsest lähtuv pedagoogika», «kasvuvabadus». Vabakasvatust interpreteeritakse kui kooli ja kasvatuse vabanemist ühiskonna mõjust ja normidest. Selle suuna tuntuim esindaja on A. S. Neill.

3. Pahemradikaalne, anarhistlik grupeering suunaga kooli osalisele või täielikule likvideerimisele. Pseudorevolutsioonilise kasvatuse abil püüti saavutada indiviidi absoluutne vabadus. Tuntuimad esindajad I. Illich ja P. Freire.

4. Isiksuse ja kasvatuse bioloogilis-geneetiline teooria. Inimese eneseteostust mõistetakse kui muutumatute kaasasündinud tungide ja instinktide vabadust. Esindajaid ühendavad pseudorevolutsioonilised, psühhoanalüütilised ja irratsionaalsed kujutlused, selge piir eelnevate grupeeringutega puudub.

Sotsiaalkriitilist pedagoogikat iseloomustab teoreetiliste positsioonide väikekodanlik vasturääkivus. Esmatähtsaks peetakse isiksuse individuaalsusele vastavat eneseteostust, kuid seejuures alahinnatakse või isegi eitatakse kasvatuse sotsiaalset tingitust ja idealiseeritakse isiksuse vaba, stiihilist arengut. Ühine kõigile grupeeringuile ja üksikautoreile on rahulolematu traditsioonilise kooliga.

1960.—1970. aastate ameerika pedagoog-

gikas levib kooli osalise või täieliku (2) likvideerimise idee. Eriti populaarseks on saanud I. Illichi seisukohad, kes taunib kooli kui kõigi pahede allikat ja sotsiaalse ebavõrdsuse loojat. I. Illich väidab, et kooli osa inimese harimisel on illusoorne, tegelikult saab inimese põhiosa haridusest nii või teisiti väljaspool kooli — kool annab vaid diplomi ja prestiiži. Sellest tuleneb I. Illichi soovitus võtta hariduse andmise kohustus ja õigus riigilt ära. Õppimiseks tuleks tagada vahendid ja võimalused igaühele igas vanuses — selleks olgu olemas laiendatud raamatukogud ja muuseumid raamatute, magnetofonilintide, heliplaatide komplektide ja filmidega (loodavad koostöös tööstusettevõtetega, kes peaksid olema huvitatud oma töötajaskonna kvalifikatsiooni tõstmisest mitte ainult erialaselt, vaid ka üldkultuuriliselt). Eriti oluliseks peab I. Illich teadmiste ja oskuste vahetamise võimaluste loomist, abi tagamist sisutiheda kommunikatsiooni tarvis partnerite leidmiseks (klubid jms) (2, lk 19—28; 13, lk 231—233; 8, lk 63—64).

Ka meil vähem tuntud, kuid omamoodi legendaarne brasiilia pedagoog Paulo Freire kritiseerib teravalt traditsioonilist kooli ja propageerib ulatuslikku eneseharidust. P. Freire vabastava hariduse teooria kohaselt (milles on nähtud taas seost J.-J. Rousseaugaga) muutuvad inimesed võimeliseks reaalsust muutma ja rõhumisest pääseda sedavõrd, kui võrd nad tunnetavad kriitiliselt oma isiklikku ja sotsiaalset elu, näevad selle vastuolusid ja vastuolude põhjusi. Toimub «teadvuse ärkamine», s.t ümbritseva reaalsuse kasvavalt objektiivne ja kriitiline tunnetamine eesmärgiga teda muuta. Vabastav haridus tervikuna on aga vastuolus tavalises koolis antava «haridusega pangahoiuste printsiibil» (12, lk 152).

	Haridus pangahoiuste (tavalises koolis antav)	printsiibil	Vabastav haridus
Subjekt	Õpetaja (aktiivne)		Õpetaja ja õpilased
Objekt	Õpilane (passiivne)		Ümbritsev maailm
Pedagoogi roll	Toppida teadmised «tühjadesse nõudesse» (eeldatakse õpilase täielikku vähiklust)		Organiseerida ja rekonstrueerida reaalsus probleemses vormis, et tagada selle tajumine ja analüüs õpilaste (st inimeste) poolt
Hariduse sisu	Teadmised antakse kätte valmis kujul, surudes maha igasugust loovust. Õppimine taandatakse memoreerimisele		Teadmine allutatakse kahtlustele, ta ülesanne on stimuleerida dialoogi, kriitilist lähenemist ja loomingulist aktiivsust. Õppimine on looming
Lähtekoht	Eesmärgid sunnitakse õpilastele (inimestele) peale	õpilastele	Eesmärgid tulenevad inimeste ootustest-loomustest
Sisu edastamise viis	Autoritaarsus, surve väljastpoolt, manipuleerimine inimesega, loosungid, «kultuurne vägivald»		Dialoog, vabanemine, kultuurne mõjustamine
Suhtumine probleemsesse	Probleemi olemasolu on katastroof		Probleemi olemasolu stimuleerib lahendusi otsima
Eesmärk	Inimese kohandamine reaalsusega		Reaalsuse radikaalne muutmine vastavalt inimese vajadustele

Vastandades vabastavat haridust traditsioonilisele kooliharidusele, peab P. Freire kriitilise teadvuse äratamist olulisemaks kui kooliõpetust, paigutab selle isegi ettepoole lugemis- ja kirjutuskuse andmisest (seda eriti oma hilisemates töödes).

Uskudes, et inimene on loodud suhtlemiseks, peab P. Freire pedagoogilise tegevuse tähtsaimaks instrumendiks dialoogi, temalt pärineb ka dialoogipedagoogika mõiste. Tänu autori populaarsusele (eriti noorte hulgas) on dialoogipedagoogika mitmel pool kõlapinda leidnud (5, lk 82—83). Dialoogipedagoogika näeb last aktiivsena, teadmishimulisena, võimalisena ise otsustama ja vastutama. Täiskasvanu ülesandeks on pakkuda lapsele iseiseisva arenemise võimalusi, olla temast huvitatud, näha ta omapära — ja jääda ise suhteliselt passiivseks. Kasvatuses muutuvad keskseks vestlus, rollimäng, lugemine, muusikalised tegevused ja aktiivne ühistöö, aga mitte otsene õpetus või kasvatuslik mõjutamine.

Tuntuim sotsiaalkriitilise pedagoogika esindajaist on ilmselt inglise pedagoog A. S. Neill (sündinud 1883). Alustanud oma tegevust sajandi algul, kui isiksusepedagoogika ja vabakasvatuse teooriate areng oli haripunktis, võttis ta need omaks ja arendas edasi oma praktilises ja teoreetilises tegevuses. 1921. a asutas ta Leistoni külas Suffolki paarisaja kilomeetri kaugusel Londonist Summerhilli kooli, mida juhatas ise üle 40 aasta. Oma kasvatuspõhimõteteist ja tööst selles vabakasvatuskoolis on ta 1960.—1970. aastail kirjutanud paar väga populaarseks saanud ja paljudes keeltes avaldatud teost (4).

Kool töötas erakoolina (järelikult said seal õppemaksu tõttu õppida eelkõige keskklassi kuuluvate vanemate lapsed). Sageli toodi Neilli juurde õppimistahtetuid ja käitumishälvetega õpilasi, kellega ei kodu ega eelmine kool (koolid) toime ei olnud tulnud. Õpilaste arv oli väike (40—50 õpilast), vanus 5—15 a, seejuures olid nad jaotatud kolme vanuserühma: 5—7 a, 8—10, 11—15 a. Iga rühm elas omaette majas, 2—4 last ühes toas.

A. S. Neillil (ja ta kaastöötajatel) on kasvatuse aluseks usk lapse headusesse. Tema veendumuse kohaselt pole olemas probleemlapsi, on vaid probleemvanemad — raske laps on õnnetu laps, kes on tehtud raskeks lapseks. Lapsed sünnivad eluvaenulikku maailma, neid ahistavad keelud, käsud, süüdistused ja vaenulikkus — maailm kannatab viha ja hukkamõistu all, pääs saab aga olla vaid armastuses ja heakskiidus. Oma kogemusi analüüsides väidab Neill, et kui ta algul arvas end lapsi aitavat oma psühholoogiateadmistega, siis hiljem nägi ta mõjuvat peaausjalikult armastust, usaldust ja heakskiitu. Kasvatuses tuleb olla lapse poolt, mitte tema vastu — see on ainus võimalus.

Kasvatuse eesmärgiks peab A. S. Neill õnneliku, positiivse enesetundega inimese kasvatamist, inimese, kes teeb oma tööd huvi, inu ja rõõmuga. Seega pole tähtis, mida laps os-

kab, pole oluline, mida talle millal õpetatakse — tähtis on, et õpetamine ei alandaks teda, ei muserdaks ta enesetunnet, ei muutuks talle vastikuks. Et luua õnne, tuleb lasta lapsel olla tema ise — sunduseta, tõrjumiseta, moraali-lugemiseta. Pole olemas laisku lapsi, laiskus on huvipuuduse või halva tervise sümptom ja tekib ülearusest sundusest. Neilli koolis ei ole isegi õppetöö kohustuslik, ta usub, et laps, keda pole tundides käima sunnitud, hakkab varem või hiljem ise õppima ja õpib siis lühikese ajaga rohkem kui sunnituna kõigi kooliaastate vältel. Ja isegi siis, kui ta teadmiste-pagas seetõttu napiks jääb, võib ta olla omal alal tubli ja innukas töötaja, olla õnnelik, mis on parem kui sunniivisilise haridusega kaasnev neurootiline rahulolematuse. Kasvatus peab püüdma luua inimesi, kes ei taha palju omada, kulutada või kasutada, vaid kes tahavad olla palju — ainult niisugused inimesed saavad olla õnnelikud.

Kritiseerides kodanlikku kooli, rõhutab A. S. Neill emotsionaalse kasvatuse alahindamise (ja intellektuaalse ülehindamise) kahjulikku mõju. Ta väidab, et õpetaja töötuluse objekt on see osa lapsest, mis on «kaelast üleval pool» — emotsionaalne ja vitaalne pool on õpetajale võõras (4, lk 45). Eriti oluliseks peab ta lapse mängutarbe rahuldamist. Normaalseks arenemiseks peab laps saama piisavalt mängida — raske on välja arvatada kahju, mis tehakse lapsele, kel pole lastud mängida nii palju, kui ta soovib. Summerhilli kohta ütleb Neill ise, et see on kool, kus mäng on kõige tähtsam (4, lk 70—75). Õppetöö toimub ainult hommikupoolikuti (kella 9.30—13.30), koduülesandeid ei anta, ka tööd tegema ei sunnita (töökojad on olemas ja lapsed töötavad neis, aga ainult vabatahtlikult). Lisaks vabale mängule peab Neill laste iga-külgseks arenguks vajalikuks muusikat, tantsu, kino, teatrit, kõikvõimalikke loovaid tegevusi. Ühel-kahel õhtul nädalas käivad tema õpilased kinos, ühel tantsivad, ühel kuulavad ettelugemist (eriti nooremad) või psühholoogialoenguid (rohkem vanemad). Sageli kuulatakse muusikat, vastavalt oma soovile kerge-mat või raskemat, kumbagi ei taunita. Palju kasutatakse improviseerimist. Kord nädalas on teatriõhtud, kus lapsed mängivad näidendeid, mis nad ise on kirjutanud ja lavastanud.

Väga huvitav on A. S. Neilli suhtumine vastutuse ja vabaduse, distsipliini ja omavoli vaherkorda. Üldlevinud ettekujutuse kohaselt tähendab vabakasvatus korra, distsipliini ja vastutuse täielikku puudumist, lapse iga soovi täitmist. Tõepoolest on lapse õigused Summerhillis küllalt suured, ta otsustab ise, kas ja kuidas riietuda, end pesta, süüa, vaba aega veeta, kas ja kuivõrd õppida ja töötada. Lapsele absoluutse vabaduse andmist ei pea Neill aga võimalikuks, vajalikuks ega otstarbekaks. Ta rõhutab korduvalt, et vabadus ei tähenda omavoli ega meelevaldsust, vaid kõigi, nii kasvatajate kui laste võrdseid õigusi. Kasva-

taja peab jätma lapsele (teatud piirides) tegutsemisvabaduse, ei tohi lapse kulul oma valitsemishimu rahuldada (nagu see sõnakuulelikust nõudes enamasti on) — aga täpselt samuti peab laps arvestama nii kasvataja kui ka teiste laste õigusi ja taht. Summerhillis on teiste allasurumine ja kiusamine rangelt keelatud ja karistatav. Lapsele tuleb anda just nii palju vastutust, kui ta kanda suudab — ei vähem ega rohkem. Kehtivad vajalikud keelud-korraldused laste julgeoleku tagamiseks, aga tema eest ei tehta ära seda, milleks ta ise võimeline on, ei võeta talt ära avastusrõõmu ega usku oma jõusse.

Korduvalt rõhutab A. S. Neill, et hellitamine ei kuulu vabakasvatuse juurde, hellitatud laps on õnnetuseks nii iseendale kui ühiskonnale ning täiskasvanuna on ta hirmuäratavalt isekana tülikam ja ebameeldivam kui liigsele distsipliinile allutatud. Tuleb vältida lapse ülearrust kiitmist ja avalikku imetlemist, lapsele ei tohi anda kaugeltki kõike, mida ta palub — liiga heldekäeliste vanemate lapsed peavad harva millestki tõeliselt lugu (4, lk 285—287).

Seega ei eita Neill laste endi vastutust ega distsipliini, küll aga nõuab nende parajat määra, rõhutades, et distsipliin olgu kasvatuses vahend, mitte eesmärk. Kooli tingimustes peab ta vabadust võimalikuks vaid tugeva omavalitsuse abil. Kasvatus peab aitama lapsel saada tõelise iseseisvaks, otsimata turvalisust autoriteetidele alistumisest või teiste alistamisest.

A. S. Neilli raamat käsitleb hulgaliselt tänapäeva kasvatusaktuaalseid probleeme, lisaks on ta köitvalt kirjutatud ja rohkearvuliste näidetega illustreeritud, seega on ta populaarsus mõistetav. Mitmetes kapitalistlikes riikides on püütud järgida Neilli õpetust, on loodud sadu Summerhilli-tüüpi koole (8, lk 64—65). Ometi on katsetuste resultaadid üldjuhul olnud enam kui kahtlased, juba Neilli puhul märgitud vaimse töö alahindamine näib paratamatult viivat teadmiste taseme lubamatule langusele, niisamuti kui vabaduse ja omavoli piiril balansseerimine — korralgedusele.

Rohkem kui vabakasvatuskoole on siiski loodud koole, kus püütakse rakendada üht või teist sotsiaalkriitilise pedagoogika põhimõtetest. Selle suunaga on seotud ka avatud õpetuse levik USA, SLV ja Inglismaa koolides, millest «Nõukogude Kooli» veergudel I. Undi artiklis pikemalt juttu on olnud (6).

Meie seisukohalt on eriti huvitav jälgida sotsiaalkriitilise pedagoogika üksikideede ja teooriate levikut. Kerge on märgata mitmete praegu üldtuntud kasvatusteadlaste seisukohtade kokkulangemist juba reformpedagoogikast või hilisemaist sotsiaalkriitiliste pedagoogide töödest tuttavate ideedega — nende kajastusi võib leida koostööpedagoogikas, G. Danailovi (10) või V. Levi (3) töödest, ehkki konkreetset autorid selle suuna esindajad pole. Isegi lastevanemate hulgas populaarne B.

Spock, keda meil sageli vabakasvatuse apoloogediks peetakse, rõhutab oma seisukohtade erinevust vabakasvatustlikest (7, lk 13—18).

Küllap on nii, et tänapäev esitab kasvatusel ja kasvatajale üha uusi keerukaid ülesandeid ja neid lahendada püüdes kerkib jälle päevakorralla mõnigi pedagoogika põhiprobleem, millega on tegeldud ja tegelevad eri autorid eri aegadel eri maades. On selge, et üldsuunitluselt on sotsiaalkriitilise pedagoogika teooriad meile vastuvõetamatud, meie pedagoogikateadlased ja marksistlikud pedagoogid kapitalistlikest riikidest pole neid asjata kritiseerinud.

Sotsiaalkriitilist pedagoogikat tervikuna iseloomustab eesmärkide abstraktne-humanistlik iseloom, teoreetiliste seisukohtade väikekoodanlik vasturääkivus ja isegi teatud antikommunistlike ideede olemasolu. Indiviidi, ühiskonna ja kasvatusseost mõistmata moonutatavad või eitavad selle suuna esindajad indiviidi ja ühiskonna dialektilist ühtsust, ületähtsustavad indiviidi (lapse) rolli, alahindavad või eitavad objektiivseid tingimusi ja ühiskonna otsustavat osa isiksuse arengus (8, lk 60—61; 9, lk 224—225).

Ent ometi mõjutavad sellegi suuna esindajate tööd teatud määral tänapäeva pedagoogilise mõtte arengut ja neid rohkem tunda, olgu siis teatud määral arvestamiseks või kunagi tehtud vigade vältimiseks peaks meiega pedagoogidele kasuks tulema.

Kirjandus

1. Illich I. Kooli fenomenoloogia. Valik I. Esseid maailmakirjandusest. — LR, 1987, nr 25/26, lk 19—28.
2. Illich I. Deschooling society. N.Y., 1972.
3. Levi V. Mittestandardne laps. Tln, Valgus, 1987. 205 lk.
4. Neill A. S. Summerhill. Kasvatuse uus suuna. Tapiola, 1970.
5. Niikko A. Vuorovaikutuspäiväkodin sosiaalis-emotionaalisen kasvatustoiminnan kehittämisesä. — Kasvatus, 1986, nr 2, s. 82—88.
6. Unt I. Avatud õpetuse probleeme. — NK, 1986, nr 6, lk 29—32.
7. Азаров Ю. П. Семейная педагогика. М., 1985. 237 с.
8. Биллербек В. Социально-критическая педагогика. — В кн.: Политика капиталистических государств в области образования. Под ред. З. А. Мальковой, Г.-Г. Гофмана, В. Л. Вульфсона. М., Педагогика, 1983, с. 59—65.
9. Гершунский Б. С. Прогнозирование развития образования: проблемы и перспективы. — В кн.: Образование в современном мире. Состояние и тенденции развития. М., Педагогика, 1986, с. 201—228.
10. Данайлов Г. Не убий Моцарта. М., Педагогика, 1986. 127 с.
11. Малькова З. А. Школа и педагогика за рубежом. М., Просвещение, 1983. 190 с.
12. Фюртер П. Паулу Фрейре. — Перспективы. Вопросы образования, 1987, № 1, с. 125—138.
13. Яркина Т. Ф. Концепция «неинституционального» образования. — В кн.: Буржуазная педагогика на современном этапе. Критический анализ. Под ред. З. А. Мальковой, В. Л. Вульфсона. М., Педагогика, 1984, с. 230—288.

Abiks õiguskasvatuse õpetamisel

Võitlus mittetöiste tuludega

HARR ROOP,
õigusteaduse kandidaat,
ühingu «Teadus» lektor

Nõukogude võim on oma olemasolu algusest peale pidanud võitlust mittetöiste tulude vastu. (Medali üks külg on mittetöiste tulude saamine, teine — kapitalistlikust ühiskonnast pärinev inimese eksploateerimine inimese poolt.) Mihhail Gorbatšov rõhutas NLKP Keskkomitee poliitilises ettekandes Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXVII kongressile: «Sotsialistliku riigi tähtis funktsioon on võitlus mittetöiste tulude vastu. . . Ent tõkestades mittetöiste tulude saamist, ei tohi lubada, et heidetakse varju neile, kes äüsa tööga teenivad lisisissetulekuid. Veel enam, riik hakkab kaasa aitama elanikkonna nõudluse rahuldamise ja teenuste mitmesuguste vormide arengule. Tarvis on tähelepanelikult läbi vaadata ettepanekud, mis puudutavad individuaalse tegevuse korrastamist» (1, lk 54).

Kuigi ka pärandi, kingi, loteriivõidu jms saamine kuulub mittetöiste tulude mõistesse, on see elust ja õigusnormidest loomulikult tulenev kui erandlik.

Võitlus mittetöiste tuludega leiab aset üksnes siis, kui need on saadud ilma isikliku tööta, õigusevastaselt.

Võitluse tugevdamiseks seesuguste ühiskonnastavate nähtustega võttis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium 24. mail 1986. a vastu seadluse «Mittetöiste tulude vastu peetava võitluse tugevdamisest», mis hakkas kehtima 1. juulist samast aastast. Selles seadluses nähti esmakordselt ette tõhusaid administratiivseid ja kriminaalseid meetmeid vältimaks ebaseaduslike mittetöiste tulude saamist.

Kehtestati, et ettevõtetele, asutustele ja organisatsioonidele kuuluvate transpordivahendite, masinate või mehhanismide omavoliline kasutamine toob kaasa administratiivkaristuse rahaträhvina kodanikele kuni 100 rbl ja ametiisikutele kuni 200 rbl, transpordivahendite juhtidele aga rahaträhvi kuni 100 rbl või transpordivahendite juhtimise loa äravõtmise kuni 1 aastaks koos varalise kahju hüvitamisega.

Kui kirjeldatud tegevus, pärast seda, kui süüdlase suhtes oli kohaldatud administratiivkaristust, leiab aset teistkordselt, on ette nähtud kriminaalvastutus ja süüdlasest karistatakse vabadusekaotusega kuni 2 aastani või parandusliku tööga

samaks tähtjaks või rahaträhviga 300—1000 rublani ühes teataval ametikohtadel töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega (või ilma selleta); sama tegevuse eest, millega aga tekitati suur kahju, karistatakse vabadusekaotusega kuni 5 aastani.

Ametiisiku poolt ettevõttele, asutusele või organisatsioonile kuuluva mootorsõiduki, masina või mehhanismi mittesihipäraseks kasutamiseks lubamise või mittesihipärase kasutamise eest karistatakse administratiivkorras rahaträhviga kuni 50 rbl.

Vastutuse kehtestamist mootorsõiduki jms omavolilise ja mittesihipärase kasutamise eest tingisid asjaolud, et ebaseaduslik hõltsuure ületas igasugused piirid. Nii ilmnis NSV Liidus aastas 250 000 ametkondlike mootorsõidukite mittesihipärase kasutamise juhtu, kõige sagedamini omakasu eesmärkidel.

Autokraanade, buldooseriite ühe töötunni eest võeti kodanikult keskmiselt 50 rbl. Umbes 40% aiamajadest ehitati ebaseaduslikult riigi tehnika arvel (2).

Seadluse vastuvõtmine stimuleeris veotaksode parema teeninduse, ettevõtteid, asutused ja organisatsioonid hakkasid oma töötajaid rohkem abistama, neile seadluses ettenähtud korras autotransporti ja mehhanisme eraldama.

Kõrvalehoidmine deklaratsiooni esitamisest tulude kohta, mida saadakse kodutööndusest, muust individuaalsest tööalasest tegevusest või muude tulude kohta, mis käivad tulumaksu alla, ning teistel juhtudel, mil deklaratsiooni esitamine on seadusandlusega ette nähtud, või deklaratsiooni mitteõigeaegne esitamine või teadlikult moonutatud andmete kandmine sellesse toob kaasa administratiivkaristuse hoiatusena või rahaträhvina 50—100 rbl. Samasugused teod, mis on toime pandud pärast administratiivkaristuse määramist, toovad kaasa kriminaalvastutuse ning nende eest karistatakse parandusliku tööga kuni 2 aastani või rahaträhviga 200—1000 rbl.

Tuludeklaratsiooni all mõeldakse üldiselt maksumaksja kohustust esitada seadusandluses ette nähtud juhtudel, sealhulgas ka täitevkomitee või prokuröri nõudmisel, rahandusorganile andmed oma varandusliku seisuga, vahendite saamise allikate ja tulude kohta. Legaliseeriti ka ajutiste ehitustööliste (brigaadide) kasutamine kolhoosides ja sovhoosides, korraldati kolhoositurgetel toidukaupade müümine ilma spekulatiivse vaheltkasuta, reguleerides hindu riiklike ja kolhoosikaupade turule paigutamiseks, ja palju muud.

Muide, teatud vastutus tuludeklaratsiooni esitamata jätmise või selle vähendatud kujul esitamise eest on sisse seatud kapitalistlikes, aga samuti mitmetes sotsialistlikes riikides.

Täiendavalt seati sisse kohustus esitada tuludeklaratsioon vahendite saamise allikate kohta tehingu sõlmimisel väärtuses üle 10 000 rbl või elamu või suvila ehitamisel maksumusega üle 20 000 rbl.

Kodanike vahel sõlmitav ehitusmaterjali ostumüügi leping peab aga olema notariaalselt

töestatud, välja arvatud juhul, mil müüja annab vara ostjale üle koos dokumendiga selle omandamise kohta kaubandus- või muust organisatsioonist. Kui müüja on ostnud ehitusmaterjali ettevõttest, asutusest või organisatsioonist, kus ta töötab, siis sealt pärinev dokument tuleb ostjale üle anda.

Ühekordsete tasuliste tööde ning mahult ja töötasult tähtsusetute tööde puhul seadlus tuludeklaratsiooni esitamist ei nõua.

Ausatel Nõukogude kodanikel pole vaja karta tuludeklaratsiooni esitamise nõuet.

Nii kodutööndusega ja muu individuaalse tööalase tegevusega tegelemise korra rikkumine kui ka kodutööndus või muu individuaalne tööalane tegevus, mille suhtes kehtib erikeeld, toovad kaasa ühesuguse administratiivkaristuse rahaträhvina 50—100 rbl koos valmistoodangu, tootmisriistade ja toorme konfiskeerimisega.

Erikeelu alla käiv kodutööndus või muu individuaalne tööalane tegevus, kui seda on tehtud pärast administratiivkaristuse määramist samasuguse seaduse rikkumise eest, toob kaasa kriminaalvastutuse ning selle eest karistatakse parandusliku tööga kuni 2 aastani või rahaträhviga 200—1000 rbl koos valmistoodangu, tootmisriistade ja toorme konfiskeerimisega. Kui aga keelatud tööndust või muud töist tegevust on arendatud suures ulatuses või palgatööjõudu kasutades, samuti isiku poolt, kes on varem süüdi mõistetud keelatud individuaalse tööalase tegevuse eest, on see karistatav vabadusekaotusega kuni 5 aastani koos vara konfiskeerimisega.

NSV Liidu Ülemnõukogu võttis 19. nov 1986. a pärast üldrahvalikku arutelu vastu seaduse «Individuaalsest teisest tegevusest», mis kehtestati 1. maist 1987. a. Selle eessõnas on märgitud: «Individuaalne tööine tegevus NSV Liidus toimub ühiskondlike vajaduste täielikumaks rahuldamiseks kauba ja teenuste järele, kodanike ühiskonnakasuliku tööga hõivatu suurendamiseks ja neile võimaluse andmiseks saada lississetulekuid vastavalt tehtud tööle.» NSV Liidus on lubatud individuaalne tööine tegevus, mis rajaneb kodanike ja nende perekonnaliikmete (16aastaseks saanute) eranditult isiklikul tööil. Individuaalne tööine tegevus võib aset leida käsitöö, olme, sotsiaal- ja kultuuri- või rahvakunsti-töönduse sfäärides. Enne individuaalse tööise tegevuse algust peavad kodanikud saama registreerimistunnistuse või omandama patendi rajooni, linna või linna-rajooni täitevkomitee rahandusosakonnast. Loa kehtivusaja määrab RSN täitevkomitee, ent see ei tohi ületada 5 aastat. Traditsiooniliste rahvakunsti, samuti dekoratiivtarbekunsti esemete valmistamine müügiks toimub kunstinõukogu loal.

Kodanikud, kes teevad individuaaltööd, millest saadav tulu vastavalt seadusandlusele kuulub maksustamisele, on kohustatud pidama arvestust kõigi sellest tegevusest saadavate tulude ja sellega seotud kulude üle ning esitama oma alalise elukohajärgse rajooni, linna või linna-rajooni täitevkomitee rahandusosakonnale deklaratsiooni saadud tulude kohta.

Keelatud, st ebaseaduslik individuaalne tööine

tegevus on: teatud juhtudel karusnahast toodete, mürkide ja narkootiliste ainete, samuti ravivahendite, väärismetallist, kalliskividest ja merevaigust esmete, igat liiki relvade, laske-moona, lõhkeainete ja pürotehnika toodete, paljundus- ja kopeerimisaparatuuride, stampide ja templite, pitsatite ning šriftide valmistamine või parandamine. Samuti on keelatud pidada mängu- või atraktsiooniasutusi ning saunu, korraldada hasartmänge ning võtta panuseid spordi- ja muudel võistlustel, etendusürituste korraldamine, meditsiinialane tegevus mõnel erialal jm. Seega on keelatuks tunnistatud põhiliselt niisugune individuaalne tööine tegevus, milles kätkeb oht inimeste julgeolekule, elule ja tervisele ning normaalsele arengule.

Vältimaks inimestele määratud hinnalt odava leiva jms söötmist loomadele, et saada selle arvel hõlpsasti mittetöist tulu, tõsteti vastutust seesuguse tegevuse eest. Kauplustest ostetud leiva, jahu, tangude ja muude toiduainete söötmine loomadele ja lindudele toob nüüd kaasa administratiivkaristuse rahaträhvina 50—100 rbl. Samasugused teod, mis on toime pandud pärast administratiivkaristuse määramist või süstemaatiliselt või suures ulatuses, toovad kaasa kriminaalvastutuse ja nende eest karistatakse parandusliku tööga kuni 2 aastani või rahaträhviga 100—500 rbl.

Edasi nähti ette, et o m a k a s u l i s t e a d m i n i s t r a t i i v ö i g u s e r i k k u m i s t e e e s t v ö i b N S V L i i d u s e a d u s a n d l i k e a k t i d e g a m ä ä r a t a k o d a n i k e l e r a h a t r a h v i k u n i 2 0 0 r b l j a a m e t i i s i k u t e l t k u n i 3 0 0 r b l . N i i k e h t e s t a t i , e t k o d a n i k , k e s o n t o i m e p a n n u d r i i g i v ö i ü h i s k o n n a v a r a p i s i r i i s u m i s e j a t e m a t e g e v u s e i t o o k a a s a k r i m i n a a l v a s t u t u s t , v ö e t a k s e a d m i n i s t r a t i i v v a s t u t u s e l e r a h a t r a h v i g a 2 0 — 2 0 0 r b l v ö i p a r a n d u s l i k u t ö ö g a 1 — 2 k u u n i ü h e s 2 0 % k i n n i p i d a m i s e g a t ö ö d a s u t v ö i t e m a s u h t e s k o h a l d a t a k s e ü h i s k o n d l i k u m ö j u t a m i s e v a h e n d e i d ü h e s v a r a l i s e k a h j u h ü v i t a m i s e g a .

Rahaträhvi piirmäär selline erandlik tõstmine tähendab ennekõike reageerida pisiriisujate suhtes sama mõõdupuuga.

Riigi või ühiskonna vara riisumise, sealhulgas pisiriisumise toimepannud isikud jäetakse ühes administratiiv- või kriminaalvastutusele võtmise või nende suhtes ühiskondliku mõjutamise vahendite kohaldamisega ilma iga liiki preemiast selle ajavahemiku vältel, mille määrab kindlaks administratsioon kooskõlastatult ettevõtte, asutuse, organisatsiooni või tema struktuuriüksuse töökollektiivi või ametiühingukomiteega (ametiühingubürooga) või brigadi-nõukoguga. Nad jäetakse samuti ilma aasta töötulemuste eest saadavast tasust ning soodustushinnaga puhkekodu- või sanatooriumituusikust; nende suhtes võib administratsioon kooskõlastatult ametiühingukomiteega muuta töökollektiivi ettepanekul elamispinna saamise järjekorda. Ent need pole karistused, vaid moraalsed ja majanduslikud mõjutamise abinõud.

T ö ö k o h a s r i i g i v ö i ü h i s k o n n a v a r a r i i s u m i n e , s e a l h u l g a s p i s i r i i s u m i n e , m i s o n t u v a s t a t u d s e a d u s e j õ u s s e a s t u n d k o h t u o t u s e g a v ö i n i i s u g u s e o r g a n i o t s u s e g a , k e l l e p ä d e v u s s e k u u l u b

administratiivkaristuse määramine või ühiskondliku mõjutamise vahendi kohaldamine, on muudetud iseseisvaks töötaja töölt vallandamise aluseks, mis on sätestatud ENSV Töökoodeksi § 37 punktis 8.

Võitlus mittetöiste tuludega on suunatud ka riikliku plaanitaitmise juurdekirjutuste vastu, et ära hoida teatud osa töötasu saamist ilma isikliku töö osavõtuta. See küsimus omab profülaktilist tähtsust töökasvatases ning õpilastele tuleb selgitada, et nende tehtava töö arvestustunnid võivad tuleneda üksnes töö tegelikust täitmisest, mitte aga nn kokkulepitud arvestustundidest. Seejuures ei ole üleliigne õpilaste teadmiste avardamiseks neile lahti mõtestada erinevate tööliikide (riiklik, kooperatiivne, ühiskondlik, individuaalne töö õppeprogrammi osana; nende alljaotused ja tegemise mitmesugused vormid) olemus. On selge, et perekonna riiklik ja kooperatiivne töövõtt lepingu järgi on sotsialistlik, mitte aga individuaalne või eraomanduslik tegevus.

Tuleb alla kriipsutada, et võitluse teravik on pööratud niisuguste ebaseaduslike mittetöiste tulude saamise vastu, mis seisavad omakasu-sihiliste kuritegude toimepanemises. Teatavasti need moodustavad 2/3 kogu kuritegevusest. Levinumad selles kuritegude rühmas on kodaniku isikliku vara vargused (ca 50%), riigi- ja ühiskonnavara riisumised, spekulatsioonid, altkäemaksu võtmised ja vahendused jms. Ka alkoholi kuritarvitamine tõukab inimesi sageli seadusevastaste mittetöiste tulude saamisele. Väärib eraldi märkimist, et Viljandi rajooni õiguskaitsesorganid tugevdasid varakult võitlust alkoholsete jookidega spekulatsioonide vastu. Nii tunnistas Viljandi Rajooni Rahvakohus 31. jaan 1985. a Linda Juuriku süüdi ENSV KrK § 152 lg 3 p 3 järgi, karistades teda 5aastase vabadusekaotusega ühes vara (sh sõiduauto, majavaludus) konfiskeerimisega. (Linda Juurik ostis ajavahemikus 1979—1984 spekulatiivse eesmärgiga kokku 1248 pudelit alkoholsete jooke, müües neid 35-le isikule edasi vaheltkasuga 1977 rbl.) 10. okt 1985. a tunnistas sama rahvakohus süüdi Elvi

Oleiniku ENSV KrK § 152 lg 2 p 1 ja 2 järgi, karistades teda 2,5aastase vabadusekaotusega ühes § 23¹ korras kohustuslikule tööle suunamisega ja kogu vara konfiskeerimisega. (Elvi Oleinik ostis ajavahemikus 1983—1985 spekulatiivse sihiga kokku 49 pudelit veini ja 21 pudelit viina ja sai nende edasimüümise eest vaheltkasu 205,40 rbl.) On iseloomulik, et Elvi Oleinik kasvas oma tüdrit alkohooliga spekulatsiooniga ja too pani täiskasvanuna, olles abielus ja omaette perekonnas, toime samasuguse kuriteo. Viljandi rajooni rahvakohus tunnistas Elvi Oleiniku tütre Ludmilla Rotbergi alkoholsete jookidega spekulatsioonides süüdi natuke aega enne ema. Ka kool, kus tütar omal ajal õppis, oleks võinud tõkestada kodust mittetöise tulu saamisele suunatud väärkasvatust.

Tähtsal kohal seadusandluses on kriminaalvastutuse tugevdamine altkäemaksu võtmise eest. Ka NSV Liidu Siseministeriumi süsteemi SORVVO teenistus on oluliselt tugevdanud võitlust seda liiki ametiisikute-kurjategijate vastu. Sellest informeeritakse sageli üldsust ajakirjanduse, raadio ja televisiooni kaudu. On vaja tõhustada ametkondliku kontrolli-revisjoni aparati tööd. Kriminaalasjades, mis on algatatud võitluseks mittetöiste tulude vastu, on soovitatav määrata rohkem raamatupidamise, aga eriti ökonoomika eksperte.

Käesolevas kirjutises pole võimalik ammendavalt esile tuua kõiki uusi õigusnorme, ka Eesti NSV sellekohaseid õigusakte, mis on suunatud võitlusele mittetöiste tuludega. Käsitlemata on jäänud põhiliselt varem kehtestatud õigusnormid võitluseks selliste parasiitlike eluviiside vastu nagu kerjamine, hulkurlus, prostitutsioon, hasartmängudega tegelemine ja välismaalaste tülitamine omakasu eesmärgil.

Kirjandus

1. NLKP Keskkomitee poliitiline ettekanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXVII kongressile 25. veebruaril 1986. Tln, 1986.
2. О честном и нечестном рубле. Беседа с Генеральном прокурором СССР А. Рекунковым. — Известия, 2 июня 1986 г.

Mis imet sünnib, kui käärid on osavates kätes!

TÖNU KALLE foto

Kasvatusmosaiik

NSV Liidu Haridusministeeriumi teesides nenditakse, et kasvatus on tänapäeva koolis jäänud tagaplaanile, et täheledatav on ilmne disproportsioon kooli õpetava, kasvatava ja isiksust arendava funktsiooni vahel. Õpetamine on kasvatamise välja surunud. Ka praegusel ajahetkel, mil hariduse sisu uutmise käigus nii palju tähelepanu pööratakse kooli struktuurile ja õpetuse sisule, ei saa me veel vastupidist väita. Seetõttu püüan alljärgnevalt anda mõningase ülevaate kasvatusprobleemidele lahendusteede otsingutest üleliidulises pedagoogikakirjanduses. Ehkki sealgi ei saa nende erilisest rohkusest rääkida, on seda siiski tunduvalt enam kui meie vabariigis kooliekspirimendi kõikvõimalike mõttetalgute ja ajurünnakute kõrgperioodil.

Keskse kohal näikse olevat klassijuhataja probleem. Viidatakse sellele, et klassijuhatajate tööplaanid on tihtilugu sarnased: ühed ja samad alajaotused, punktid, mõnikord ka teemad. Miks? Aga sellepärast, et plaane koostatakse formaalselt, juhtkonna ja inspektorite tarvis, kes igatsevad seal näha «Õpilaste kasvatus näidissisu» eranditult kõigi punktide kajastust. Plaanis ei arvestata konkreetse kollektiivi iseärasusi. Vestlusteedmad rändavad plaanist plaani. Ka kirjutavad klassijuhatajad üksteise pealt plaane maha. Juhtkonnale läbivaatamiseks antud tööplaan võib seal lesida nädala, kuu või kauemgi. Klassijuhataja võib selle järele üldse mitte minna, sest oma töös ta seda ei kasuta. Järelikult on tegemist ilmse formalismiga.

Klassijuhataja ei ole suuteline täitma sellist kasvatus töö mahtu, nagu talt nõutakse. Seega kannatab kasvatus töö eeskätt just klassijuhataja ülekoormatuse tõttu. Kasvatusprotsessi uutmisel peetakse väheseks sedagi, kui igas koolis oleks oma psühholoog. Nõutakse vabastatud kasvatajaid, sest aineõpetaja ja klassijuhataja funktsiooni koosluse korral on õpetajal raske õpetajaks jääda.

Õpetaja annab viis tundi järjest hinge tõmbamata, pärast neid on aga klassivälised üritused. Klassijuhataja peab õpetama õpilastele tsiviilkaitsset, liiklus- ja tuleohutuseeskirju, vestlema nendega kõlblus-, ateistliku, esteetilise, sõjalis-patriootilise ja õiguskasvatuse teemadel, õpetama neid tundma poliitilisi dokumente ja õpilaste reegleid, ta peab teadma oma õpilaste perekondi ja koduolusid, jagama kasvatus tarkusi nende vanematele.

Kui õpetaja õhtul koju jõuab, jagub tal hädapärast aega õpilaste vihikute parandamiseks ja järgmise päeva tundideks valmistamiseks. Aga ta on veel ka ema, tal on oma perekond. Kes ta siis tegelikult on? Natukene aineõpetaja, natukene klassijuhataja, natukene naine. Kas töö niisuguse intensiivsuse korral suudab õpetaja jääda «tasandile», kasvada vaimselt, oma silmaringi avardada? Kui sellest jääb vajaka, siis mis õpetajast ja kasvatajast saab juttu olla?

Nii et koolis peaksid olema aineõpetajad ja õpetajad-klassijuhatajad. Paljud õpetajad on nõus sellise variandiga, et kolm aineõpetajat loobuvad 40 rublast (30 rbl klassijuhatajate ja 10 rbl ühiskonnakasuliku töö organiseerimise eest), nii et kolme praeguse klassi juhataja hakkab palga saama 120 rbl ja võib tõsiselt tegelda sellega, mida praegu tehakse kuidagimoodi. Seejuures õpetavad nad oma ainet klassides, mille kasvatus töö eest nad vastutavad.

Õpetaja ja klassijuhataja funktsioonide eraldamises nähakse tulu tõusvat nii õpetamisele kui kasvatamisele. Sellega seoses tõstatatakse ka klassijuhatajate-kasvatajate institutide avamise vajadus.

Kui kooli klassivälise töö igavusest räägime, siis oleme selle ise loonud. Plaanide kohaselt on enamik üritusi sõnalisel vormis. Üle poole klassijuhatajatunni ajast töödeldakse distsipliinirikkujaid ja mitteedasijõudjaid. Kõik klassijuhatajatunnid (vähesed erandiga) annab klassijuhataja. Missugune artist peab ta küll olema, et lapsi kõigi kooliaastate jooksul mitte ära tüüdata!

Igavust klassides ja koolis põhjustab veel seegi, et elu kollektiivides on ühetahuline. Küsi-ge teisest koolist tulnud õpilaselt, mille poolest see erineb teise kooli omast. Ja te kuulete: «Peaaegu mitte millegi poolest.» Või siis lisatakse, et distsipliiniga olid lood kas halvemad või paremad. Klassivälise elu oli aga samasugune.

Klassijuhataja peab sageli lapsi üritustele jääma sundima. Ent nende ettevalmistuses osalevad ühed ja samad lapsed. Ja mispärast ei meeldi lastele ringides käia? Sellepärast, et neid sunnitakse sinna vägisi. Koolis peetakse vajalikuks luua vaba külastamisõigusega ringe. Täna tahab laps joonistada, homme tantsida, ülehomm mudelit ehitada. Ringitöös ei tohi olla kohustuslikkust nagu õppetöös, sest lapsed väsivad sellest.

Kui praegu ei anna klassivälise kasvatus töö soovitud tulemusi, siis nähakse selles enamasti vaid üht põhjust. Ollakse kohustuslike ürituste nõiarings: käige kuskil, kirjutage millelegi alla, astuge mingisse ühingusse, arutage... Niisugune olukord sunnib klassijuhatajaid kasvatus töö planeerimisse ebatõsiselt suhtuma, sest niikuinii ei saa seda plaani kunagi täita. Samas aga piisab sellest, kui olla «lastejuhtide» kuulekas käsutäitja.

Ka sõna «üritus» ise pole koolipärane. On vaja ettevõtmiste plaani, kusjuures ettevõtmi-

sed peavad olema ulatuslikud, perspektiivsed. Ollakse veendunud: selleks et kasvatus oleks kujundav, mitte aga äraootav, on vaja lahti saada koolile ülaltpoolt pealesunnitud «kohustuslikkusest». Üksnes siis saab kool evida oma palet ja planeerida tulemust.

Pioneer- ja komsomoliorganisatsiooni poolt aktseleerantidele pakutavad mängud ja üritused on neile igavad. Neile on vaja tõelist tegevust. Paljud vanemad õpilased on kasvult meist pikemad, kummatigi murravad vanemad ja õpetajad pead, kuidas klassi valgendada, koolimööblit remontida. Kas tuhat poissi-tüdrukut ei suudaks kooli korras hoida? Oleks vaja rohkesti töökodasid, kus kõik soovijad võiksid koha leida. Häid tooteid võiks koguni müüa. Võiks avada ka firmakaupluse või -kohviku, kus müüjaiks oleksid õpilased ise. On ju häbiväärt, et 15aastane inimene peab vanematelt 50 kopikat küsima. Ta peab end täiskasvanuna tundma ja ilmingimata isiklikku sissetulekut evima. Nii võib näiteks avada kooliateljee, kus valmistatakse moodsaid esemeid tellimise peale. Toonitatakse: seni, kuni noored ei lülitu ühiskonna tööellu, ei suuda me midagi muuta.

Mis puutub klassi- ja koolivälise töö mahtu üldse, siis on see silmanähtavalt ebapiisav. Tendents on koguni selle kahanemise poole. Individuaalset tööd, mille vajadus on eriti tõusnud inimeguri rolli kasvuga, enamiku õpilastega ei tehta.

Sellest tulenevalt tahetakse muudatusi näha eelkõige kooliväliste lasteasutuste tegevuse sisus. Praegu töötavad nad põhiliselt ringides ja seksioonides käivate õpilaste ning pioneeraktiiviga. Seega juba väljakujunenud asjahuvilistega, s.o kasvatuslikus mõttes rohkem õnnestunutega. Piirates oma tegevusvaldkonna selle kategooria õpilastega, ei kanna koolivälised lasteasutused tegelikult mingit vastutust kasvatusel madala taseme ja õiguserikkumiste eest rajoonis või linnas.

Pannakse ette, et koolivälised lasteasutused ei piirduks oma tegevuses üksnes andekate lastega, vaid mõjutaksid kasvatuslikult ka ülejäänud õpilasi, kannaksid vastutust lähikonna laste moraalse tervise eest. Avaldatakse soovi, et igale koolivälise lasteasutuse töötajale kinnistataks mitu elumaja, et nad tegeleksid individuaalselt nendes elavate laste, eriti vanemate õpilastega.

Teisalt juhitakse tähelepanu sellele, et pioneerimajasid ja -paleesid peetakse ammust ilma pioneerinõukogude ja komsomolikomiteede baasiks. Kuid üks asi on neid selleks pidada ja teine — selleks olla. Esiteks rajanevad soovitusel ja nõuded pioneeritöö kohta kõige vähem teadusuuringutel ja -tulemustel. Teiseks — parimal juhul moodustavad nende kaadri eilsed vanempioneerijuhid. Enamik meetodikuid ei valda sotsioloogiliste uurin-gute analüüsi tehnoloogiat, mistõttu on tekkinud vajadus, et vabariiklike pioneeride paleede koosseisu oleks ette nähtud meetodiku-sotsioloogi ametikoht.

Samuti peetakse vajalikuks EEV pedagoogide tegevuse sisu läbivaatamist. Praegu puudub selle avalikustamine, paljud vanemad ei teagi, et nende mikrorajoonis on inimene, kelle teenistuskohustustesse kuulub lastega töötamine. EEV pedagoog enamasti ei seagi oma ülesandeks mikrorajoonis elavate õpilaste ja nende perekondade tundmaõppimist. Mitmed neist on küll loonud elukohajärgseid klubeid ja seksioone (omalaadseid koolivälise lasteasutuste filiaale), kuid neid külastab piiratud arv, põhiliselt nooremaid õpilasi. Nii-sugune klubi ei lahenda mikrorajoonis elavate laste probleeme. Eriti jäävad väljapoole kasvatusmõju just vanemad õpilased. Seetõttu vajaneks EEV pedagoogide tegevus suunata esmajoones käestlastud laste ja noorukite väljaselgitamisele mikrorajoonis, individuaalsele tööle nende ja nende vanematega. EEV pedagoogi mureks peaks olema luua mikrorajoonis võimalused noorte sisukaks suhtlemiseks ja vaba aja veetmiseks, kaasates selleks ka mikrorajooni üldsust. On avaldatud arvamust, et suurte elumajade esimestel korrustel peaksid olema noorteklubi, kus peaks leiduma spordivahendeid, male-kabe, lauamänge, ajakirjandust. Sinna võiks kutsuda majaanikke, kes õpetaksid noori midagi meisterdama. Klubi peaks olema avatud igal õhtul kella 22ni. Selle tarvis peaks olema omaette töötaja. Kutsutakse aru pidama selle üle, kes võiks niisuguseid klubeid finantseerida, sest nende loomist peetakse ülivajalikuks. Mõeldavad oleksid ka perekonnaklubid, perekondade spordivõistlused, rajoonis tehnikakeskuse loomine vanematele ja lastele. . .

Ja lõpuks. Kui tootmises räägitakse praegu palju riiklikust vastuvõtust, siis on mõtte-avaldusi, et seda oleks vaja ka koolis. Senini on kontrolli hariduse valdkonnas ametkondlik. Rajooni haridusosakond jälgib kooli, linna haridusosakond rajooni oma ja nii edasi kuni liidulise ja vabariiklike ministriumideni välja. Aga ametkondliku kontrolli objektiivsus on teada — kes tahab tüli omaenda majast välja kanda. Tekibki täielik kontrollimatus näilise kontrolli olemasolu puhul. . .

Ülevaate andnud HELGI ROOTS

Superman eelistab limonaadi

Sageli küsitakse: kas vastab tõele, et Soomes kehtib «kuiv seadus». See pole nii. Soomes kehtestati kuiv seadus 1919. a ja tühistati 1932. aastal. Nagu alati kapitalistlikus ühiskonnas on alkohoolsete jookide tootmise ja müügi täielik keelustamine esile kutsunud järsu, peaaegu tööstuslike mõõdetega puskari-ajamise. Puskar, mida soomlased inglaslikult nimetavad «moon light» («kuuvalgus» — selle romantilise nime on surrogaat pärvinud sellest, et seda valmistatakse öösel, saladuskatte all), sai pidurdamatu spekulatsiooni objektiks. Salapiiritus aitas õitsengule musta turu, soodustas kuritegevuse kasvu.

Oluline on märkida, et tunduva osa elanikkonna hulgas, kes põhimõtteliselt hoopiski mitte polnud alkoholitarbija, kuid kes polnud kasvatatud ranges karskusevaimus, süvenes rahulolematu — kuiva seaduse tingimustes muutusid alkohoolsed joogid luksuseks, mis kättesaadav vaid jõukatele kihtidele. Seetõttu võeti keeluseadust kui sotsiaalse ebaõigluse ilmingut. Kõik see viis kuiva seaduse tühistamisele. Pärast seda kehtestati alkoholi tootmise ja müügi riiklik monopol. Esialgu otsustati avada igas linnas üks viinakauplus. Ent järk-järgult nende arv kasvas majanduslike võimaluste kasvu ning joogikapitali surve ning 1968. aastast ilmusid viinakauplused ka küladesse. (Kuigi isegi täna on neid pisut üle 200 kogu riigis, Helsingis näiteks ainult kolm.) 1968. aasta kujunes mitmes mõttes pöördeliseks: lisaks viinamüügile puudutas «liberaliseerimine» ka ostjate iga. Kui varem lubati alkohoolseid jooke müüa neile, kel 21 eluaastat täis, siis nüüd alanes vanusetsensus 20 aastale. Aga «kerged» joogid tehti kättesaadavaks 18aastastele. Seoses sellega kaotati kõik kitsendused ollemüügil.

Arvestused olid tehtud sellele, et orienteerida tarbijaid Soomele traditsioonilisest piiritusest veinile ja õllele. Alkoholi pruukimises piirituse traditsiooni iseloomustab esiteks see, et kanged joogid moodustavad suurema osa üldtarbimises, võrreldes veini ja õllega, ning teiseks, et neid kasutatakse eeskätt joobe saavutamiseks. Alkohol kui suhtlemisvahend seltskonnas mängib teisejärgulist rolli. Samal ajal on teada, et kuiva veini ja õlle tarvitamine teatud määral vähendab alkoholismi, andes sellele «süütuma ilme»: kergete jookide tarvitamine viib harvemini õiguserikkumistele ja kuritegudele.

Siiski on veini- ja õlletarvitamise kultuuri juurutamine olnud seotud tugevate tõrgetega. Kuigi tarbimise struktuur on muutunud (kui 1950. a langes kangete jookide arvele 80%, siis 1980. a kõigest 47%, õllele 41% ja veinile 12%), ei tähendanud see viinapooldajate üleminekut veini- ja õllejoojate leeri. Ümberorienteerumine veinile ja õllele tähendas tegelikult segatraditsiooni tekkimist, kokkuvõttes joobnute arvu suurenemist ja karskuse kahanemist. Nii tarvitas 1964. a 50% meestest ja 12% naistest keskmiselt üks kord kuus vägijooke. Aga juba 1976. a oli neid vastavalt 80% ja 60%. Vähenes täiskarsklastest soomlaste arv: kui 1964. a oli neist meeste seas 5%, naiste seas 31%, siis 1976. a vastavalt 4% ja 9%.

Nagu näha, toimus alkoholitarbimise «väärastamine» noorukite ja naiste alkoholismi laienemise teel, mis kokkuvõttes viis alkoholitarbimise märgatavale kasvule. Aastatel 1950—1975 suurenes see peaaegu 4 korda: 1,7 absoluutse alkoholi liitritl 6,2ni iga hinge kohta.

Piiritusjookide tarbimise suurenemine kutsus esile rohkesti tõsiseid tagajärgi. Joobnult arestitute arv suurenes neil aastail 53%, raskete kuritegude arv 85%, alkoholiga seotud liiklusõnnetused peaaegu 4 korda, kinnipeetud ebakainete autojuhtide arv 10 korda. Alkoholismi kasv ilmnis ebasoovitavalt eluea lühenemise ja rahva tervisliku seisundi halvemise. Suremus alkoholi tagajärjel suurenes 11,5 korda, sellest maksatsirroosi 10 korda, alkoholimürgistustesse ja joomahullusse 2 korda.

Probleemi mastaabid ning teravus nõudsid möödapääsmatult selle uurimist ja 1968. a loodi alkoholismi sotsiaalsete probleemide uurimisinstituut. Huvitav on märkida, et instituut loodi ja eksisteerib piiritusjookide müügist saadavatest vahenditest. Monopoli-seerides tootmise ja müügi, moodustas riiklik firma ALKO spetsiaalse fondi 2% ulatuses tulemist, millega finantseeritakse hulka uurimisprojekte, -organisatsioone, nende hulgas ka nimetatud instituuti. Väga väikese koosseisu tõttu (13 inimest) on instituut kaasanud uurimistöösse laia ringi spetsialiste — sotsiolooge, psühholooge, juriste, majandusteadlasi. Oma eksisteerimise ajal on koostatud enam kui 200 ettekannet alkoholismiprobleemide kohta. Nendes selgitatakse, kuidas ja miks muutub alkoholi tarbimine Soomemaa eri sotsiaalsetes gruppides, millised on tagajärjed nii joodikuile endile kui ka ühiskonnale tervikuna, millises suunas arendada alkoholivastast propagandat ja vastavalt sellele, kui efektiivne see on, töötada välja näitajate süsteem, mis iseloomustavad alkoholi tarbimise eri külgid.

Instituudi kasutada on rikkalik statistiline materjal. Piisab, kui märkida, et üksnes andmeid alkoholitarbimise kohta kogutakse 21 näitaja alusel. Olemas on materjale alkoholi kõikide liikide, nende hulgas ka kodusætavate

kohta. Spetsiaalse infokeskuse andmepanka, mida oma fondidest finantseerib ALKO, kasutab instituut laialdaselt teaduslike ettekannete koostamiseks, aga samuti aastas enam kui 200 publikatsiooni avaldamiseks ajakirjanduses.

Instituut arendab laialdast koostööd Nõukogude teadusasutustega, eriti NSVL TA Sotsioloogiliste Uurimuste Instituudiga. Praegu uuritakse ühiselt teemat «Perekonna roll alkoholitarbimise vähendamisel». Mis seal rääkida — teema on aktuaalne nii soome kui ka nõukogude teadlastele. NLKP Keskkomitee määrusega «Abinõudest joomarlustest ja alkoholismist ülesaamiseks» kehtestati kitsendavad meetmed alkoholi müügi ja tarvitamise kohta avalikes kohtades. Laialt levinud olmejoomarlust sunnib otsima usaldusväärseid kontrollivorme, abi perekonnaringilt.

Soome alkoholiprobleemide põhjaliku uurimisega teadusasutustes, aga samuti ühiskondlike ning poliitiliste ringkondade laialdaste diskussioonide tulemusena on kindlaks määratud alkoholivastase poliitika põhisuunad. Esiteks — see süsteem on range sotsiaalse kontrolli all. Näiteks ebakaines olekus tööle ilmumine toob kaasa kohese vallandamise. Sel juhul ametiühingud — Soomes väga tugevad ja mõjukad — ei loe oma kohustuseks sellesse töökonflikti sekkuda.

Edasi. «Kuritarvitavad» üürnikud lüüakse hotellidest välja, maksmata tagasi ettetasutud arvet. Ühiskondlikes toitlustamistevõtetes ei teenindata joojaid kliente, neid ei lasta kinno, teatrisse jt avalikesse kohtadesse. Joojaid sõidukijuhtide vastu rakendatakse ranget sanktsiooni.

Karmist sotsiaalsest kontrollist annab tunnistust juhtum, kus piisavalt kaaluka positsiooniga tegelane sunniti minema erru, sest tema purjusoleku fakt tänu hakkajatele reporteritele sai üldsusele teatavaks. Sellest kõneleb ka asjaolu, et soomlastest «roheline mao vangid» püüavad oma kirge rahuldada ebasoovitavate tagajärgedeta — sõidavad piiri taha. See nõuab lisakulutusi, kuid lubab neid juua anonüümselt, pääseda ühiskondlikest sanktsioonidest.

Teiseks. Suurt tähtsust võitluses joomarluste ja alkoholismi vastu omistatakse müügi- ja piirangutele. Eespool oli nimetatud, et näiteks Helsingis on kõigest kolm viinakauplust. See tekitab mõningaid «ebameeldivusi» mitte ainult joodikutele ja alkohoolikutele, kes püüavad varjata oma haiglast kirge võoraste silmade eest. Et mõista piirangute sisu, kujutage ette olukorda, kus teile tulid külalised ning te soovite neid üpris tavakohaselt kutsuda kangema kraamiga. Oleks viinapood nurga taga, suudaksite viie minutiga traditsiooni jätkata. Et aga kauplus asub linna teises otsas ning teie külaliste alkoholivajadus pole tõeline, saabki ilma läbi. Mõningane psühholoogiline ebamugavus, mida teie ja teie külalised esialgu kogete, väheneb, kuivõrd samsugune situatsioon kordub ka edaspidi, kui te

omakorda ootamatult sõprade poole sisse astute. Teiste sõnadega, situatiivne alkoholitartamine (võin juua, võin mitte juua, joo, sest antud olukorras see sobib jne) muutub situatiivseks karskuseks. Karskus muutub järkjärgult normiks olukorras, kus varem oli normiks joomine.

Kolmas suund alkoholivastases liikumises on tarbimismäära alandamise propaganda. Viimasel 30 aastal on toimunud see etapi- viisilisel. Esimese lõpul, 1950. a lähtuti veendumusest, et soomlased on kainelt mõtlevad, arukad, majanduslikud inimesed. Kui neile selgeks teha, et kulutused alkoholile on ebaratsionaalsed ja lihtsalt mõttetud, viina asemel saab osta palju vajalikku? Ent õige pea propagandistlik kampaania, põhinedes teisel «Juua on ebamõistlik!», sattus tupikusse. Pettumust pakkuv tulemus sundis psühholooge ja sotsiolooge pead tööle panema. Selgus, et paljude inimeste jaoks kujutab alkohol endast omaette väärtust, mis langeb kokku paljude teiste väärtustega ja isegi ületab neid. Niiviisi on alkohol ennast tihedalt põiminud igapäevase elu kangasse, ratsionaalset kahjulikust eraldada on väga raske. Kui puhkust baaris või kohvikus võetakse kui normaalset vaba aja veetmist, kuidas siis selle juurde kuuluvat napsitamist lugeda mõttetuks?

Tollal, arvestades inimese loomulikkust püüdu olla terve, hakati propageerima loosungit «Joomine on kahjulik teie tervisele!». Puhkes laialdane selgitustöö, omamoodi «kirjaoskamatus likvideerimine». Ja tulemusrikkalt: suurem osa soomlasi võttis omaks mõtteviisi, et joomine on kahjulik. Noorsoo küsitlused selgitasid, et 95% noormehi ja tütarlapsi on teadlikud alkoholi ohtlikkusest tervisele. Aga kui vastuoksuslik see ka poleks, ettekujutused alkoholi kahjulikkusest kantakse üldjuhul üle. . . võõrale tervisele. Asi on selles, et inimese teadvuses töötab mingisugune kaitsemehhanism, mis lubab omaks võtta alkoholi kahju ümbritsevale ning samal ajal takistab sellise järelduse kujunemist iseenda suhtes. Ennast loeb igaüks kaitstuks tagajärgede eest. Soome uurijad osundavad sellele, et ületada joomise eelarvamust mõistuslike argumentidega on raske, kui mitte võimatu.

Edasi pidasid soome spetsialistid otsustavaks kanda alkoholivastane propaganda emotsionaalsele pinnale. Kui varem eksisteeris arvamus, et palju juua on prestiižne, siis nüüd hakati inimese kõrget reputatsiooni seostama keeldumisega lausjoomisest. «Olla purjus on häbiväärne!» Seoses selle propagandistliku pöördega hakati viinast keeldumist käsitlema kui omaette moodi. Nii seda reklaamitaksegi: Lääne telekraanidel lükkab superman eemale viski- või kokteiliklaasi, eelistades ootamatult nautida limonaadi või pepsit. Bussides, elektrirongis ja teistes avalikes paikades sümpaatne tütarlaps plakatilt nagu küsiks oma eakaaslaselt: «Aga sa võiksid meeldida ka ilma viinata?» Ennast-

unustavalt tantsiv paarike teatab kategooriliselt: «Meil on lõbus ilma joomiseta!»

Psühholoogid ja sellele küsimusele pühendunud reklaamispetsialistid arvavad, et koos soengu, naeratus, riietuse, elegantse žestiga, mida keskmine noor inimene püüab jäljendada, juurduvad tema teadvusse karske eluviisi elemendid või vähemalt lihtsalt vastumeelsus joomise vastu. Ilmnes, et oht maha jääda karskest moest on noortele sageli palju tähtsam kui joomahaigus tulevikus.

*

Käsitletud suunad joomarluse ja alkoholismivastases võitluses surutuna ühtsesse voolusängi vastava riikliku poliitikaga on andnud teatud efekti: alkoholitarbimine on Soomes viimase 10 aastaga stabiliseerunud. Siiski on tee täieliku karskuseni veel pikk. Mitte juhuslikult pole soome spetsialistide prognoosid selles suhtes ettevaatlikud. Ei välistata, et kangete jookide väljatõrjumine veini ja õllega osutub kaugemas tulevikus tagajärjekaks.

Kõneldes soome kogemuste tähtsusest meile, ei saa unustada sotsiaal-majanduslike süsteemide erinevusi, millest tulenevad ka erinevused alkoholivastases strateegias. Lugesed inimese heaolu kõrgeimaks sotsiaalseks väärtuseks, ei arvesta meie riik ajutisi rahalisi kaotusi, kui kõne all on karske eluviisi juurutamine. Võrreldes soome sotsiaalse kontrolli süsteemi meie omaga, võib nentida, et meil mängivad tähtsat rolli töökollektiivid ja ühiskondlikud organisatsioonid ning eeskätt Üleliiduline Vabatahtlik Karskusühing. Nimelt nemad, aga mitte ettevõtjad mõistavad hukka ja kasvatavad ümber joodikut.

Loomulikult ei saa kõiki soome kogemusi meil kasutada, kuid meie põhjanaabrite alkoholivastast poliitikat tundma õppida on kindlasti kasulik.

Ajakirjast «Трезвость и культура» nr 1, 1987 tõlkinud JÜRI TUISK

Pilk tänapäeva Palamuse keskkooli.

TÖNU KALLE foto

PSÜHHOLOOGIAVEERUD

Mina-kaitse vahendid

ANDRES HERKEL,
ENSV Pedagoogika Teadusliku
Uurimise Instituudi nooremteadur

Ühes oma varasemas kirjutises (3) viitasin, et konfliktid, pinged ja kannatused meie sees ja meie ümber tekivad põhjuslikult. Seejuures peituvad konfliktide põhjused pahatihti me endi psüühika väärades tööprintsippiides. Üks niisuguseid psüühika tööprintsipi on alateadlik mina-kaitse.

Idee mina-kaitse vahenditest ehk ego kaitse-mehhanismidest formuleeriti algselt psüühooanalüüsis. Mäletatavasti nägi isiksuse struktuur S. Freudi järgi välja selline:

— *id* (ladina keeles «tema») tähendas lõbuprintsibiist juhitudvat alateadlikku alget, millena Freud vaatles eeskätt sugutungi;
— *superego* (ladina keeles «ülimina») tähendas moraalselt tsensorit meie sees, kelle ülesanne *id*'i ohjeldada ja korrale kutsuda;
— *ego* ehk «mina» pärisosa on püüda *id*'i ja *superego* paratamatut vastuolu lepitada. Siit ka ego-kaitse idee.

Freudi poolt ületamatuna postuleeritud konflikt *id*'i ja *superego* vahel tulenes sajandivahetuse julmast ning kõikekeelavast seksuaalmoraalist. Tänaseks on olukord selles suhtes teadagi muutunud. Samuti on ego-kaitse idee minetanud oma esialgse üleseksualiseeritud sisu.

Et psüüholoogilise kaitse nõuetekohaselt teaduslik käsitlus on Mare Porgi poolt eestikeelses kirjanduses juba tehtud (7) ja kättesaadavad on ka paar haakuvat lähenemist (5, lk 39–42; 6, lk 90–96), asetame siinkohal pearõhu konkreetsetele näidetele, mis võiksid olla kasutatavad ka keskkooli psüüholoogia ja perekonnaõpetuse kursuses. Alljärgnev loetelu ei pretendeeri mingile autentsusele —

siin leidub nii klassikalisi kui ka autori postuleeritud kaitsevõtteid. Teadupärast on ka psüühooanalüüsi ja psüüholoogia klassikuil kaitsevahendite hulk ja nomenklatuur suuresti erinevalt esitatud (9).

Väljatõrjumine tähendab pinget või rahu-
tust tekitava impulsi väljasurumist teadvusest — inimene lihtsalt unustab tema jaoks eba-meeldivad teated, sündmused, kohustused. Eriti ohtlik on ebameeldivate, kuid täitmist vajavate kohustuste väljatõrjumine. Sageli esineb väljatõrjumist sellise sisekonflikti puhul, kus vastuollu lähevad sama asja head ja vead.

Eitamine on oma laadilt väljatõrjumisele üpris sarnane. Kui häirivalt mõjuvad asjad mälust ise ei kao, siis eitame nende tähtsust või ütleme, et neid pole olemas. Mõnikord hakkame nende mitteolemasolusse koguni uskuma. Inimene, kes ei suuda leida vastassoost sõpra, võib hakata eitama armastuse olemasolu, nimetada seda rumalate enesepekkuseks, irvitada armunute üle jne.

Asendamine ehk **sublimatsioon** on keelatud tegevusele lubatud aseaine leidmine. Tüüp-
näide on see, kui kaklushimuline poiss hakkab käima poksitreeningul. Klassikalises psüühooanalüüsis tähendas sublimatsioon seksuaalenergia väljaelamist mitteeseksuaalsel moel, eeskätt kunstilise loomingi kaudu.

Tasandamine ehk **kompensatsioon** on kaitsevahend, millega püütakse ületada oma puudusi. Tasandamine läheb käiku siis, kui inimene mõne oma puuduse pärast alaväärsust tunneb. Eristatakse nelja tasandamise viisi:

- tõelise häda tõeline tasandamine. Näide: kehaliselt nõrk poiss hakkab tegelema spordiga ja jõuab silmapaistvate tulemusteni;
- tõelise häda näiline tasandamine. Näide: kehaliselt nõrk poiss püüab näida mehelikuna, hakates suitsetama, jooma jne;
- näilise häda tõeline tasandamine. Näide: tütarlaps, kes tunneb ülemäärsust muret oma ilu pärast, saab kaunimaks, harrastades peotantsu, aerobikat jne;
- näilise häda näiline tasandamine. Näide: tütarlaps, kes tunneb ülemäärsust muret oma ilu pärast, värvib end, kuid teeb seda maitse-
lagedalt.

Ülekandmine ehk **projektsioon** on katse salata maha alateadvuses leiduvaid, kuid teadlikule minale vastuvõetamatuid tendentse, omistades neid teistele inimestele. Näiteks: vanapiiga, kelle sugutung on alla surutud, ent hoopiski mitte kadunud, süüdistab kaas-kodanikke kombelõtvuses; mees, kes on suhtes vastassugupoolega ebakindel, nimetab teisi mehi impotentideks või pederastideks; haiglaselt armukade mees süüdistab armukadeduses oma naist jne. Projektsioonimehhanismi kasutamine johtub inimese kalduvusest jätta oma vead märkamata, küll aga märgata võõraid.

Löök vastassuunda. Mõnikord juhtub, et inimene kardab või häbeneb teha (öelda) seda, mida tegelikult soovib. Kui tegeliku tendentsi varjamiseks vallandub suisa vastupidine käitumine, siis on tegemist löögiga vastassuunda.

Koolipoiss, kes ei sõanda tüdrukule sümpaatiat avaldada, hakkab teda hoopis kiusama.

Mõistusepärastamine ehk **ratsionaliseerimine** on kaitsevõtte, millega püütakse mõtlematult tehtud rumalusi iseendale ja teistele põhjendada. Inimene, kes saab hakkama põhimõttelageda teoga, näiteks ei astu välja ülekohtuselt süüdi mõistetud kaaslase eest, leiab hiljem oma au päästmiseks aruka põhjenduse, viidates mitteküllaldasele informeeritusele või millelegi taolisele.

Õilistamine sarnaneb mõistusepärastamisega. Sel puhul seletatakse sündsusetut käitumist õilsate eesmärkidega. Konjunktuurile orienteeritud ühiskonnategelane hüüab õilsalt kõlavaid loosungeid (näiteks seda, et enam meil loosungeid ei ole), ise midagi sisulist tegemata; liigkasuvõtja või mittetõise tulu saaja õilistab oma autut teguviisi sellega, et soovib kallimale hinnalist kingitust teha jne.

Vastutusest loobumine on mõistusepärastamist ja õilistamist siduv ühtne eesmärk, mida võib vaadelda ka eraldiseisva kaitsevahendina. Meenub stseen Astrid Lindgreni lasteraamatust «Väike Tjorven, Pootsman ja Mooses», kuidas Tjorven ja Pelle pühapäevariietega suplemas käisid ning Tjorven end ema ees õigustas: «Ja siis ma pritsisin talle natuke vett, et tema ka natuke märg oleks, ja tema pritsis natuke vett mulle, ja siis me suplesime ka, see lihtsalt läks nii.» Paraku leiab täiskasvanud inimesegi endale teinekord niisama naiivseid õigustusi *à la* «see lihtsalt läks nii».

Patuoina peale viha väljavalamine on vaadeldav kahe faasina — patuoina leidmine ja viha väljavalamine. Patuoina leidmisel tehtavad tajuvead võivad olla erisugused. Toome kaks näidet.

□ Kellestki tehakse patuoinas seepärast, et ta perekonnaliikmete või lähedaste kohta teatakse halba. Tüüpiline otsustus kõlab: «Naabripoiss on pätt, sest ta isa on joodik.» Otsust peetakse tõseks ka siis, kui muud tõendid selle kohta, et naabripoiss pätt on, puuduvad.

□ Leitakse keegi, kes on toimunud õnnetuse tarvilikuks tingimuseks. Temast tehaksegi patuoinas. Tüüpiline otsustus kõlab: «Minu poeg ei oleks küll akent palliga katki löönud, kui naabripoiss poleks palli hoovi peale toonud — naabripoiss on süüdi.» (Pealegi on naabripoiss pätt, sest ta isa on joodik.)

Sageli valitakse patuoinas viha väljavalamiseks hoopis ilma põhjenduseta. Viha väljavalamist illustreerib hästi üks Herluf Bidstrupi karikatuure, kus ülemus teeb ametnikule noomituse; ametnik valab oma viha välja alluva peale; see omakorda annab kõrvakiilu jooksupoisile; poiss tõukab jalaga koera tänaval ning kui boss kontorist väljub, hammustab vihane peni teda jalast. Sedaviisi viha maailmas tiirlebki. Inimene, kes ei lase vihal endas tekkida, on võimeline seda ringkäiku katkestama.

38 Tagasilangus ehk regressioon tähendab inimese käitumist infantiilsel või primitiivsel

moel. Regressioon võib olla lapsik: nutt, jonn, lapselik kõne, või loomalik: kõnevõime kaotus, kallaletung, vägistamine jm. Näiteks sobib seegi, kui lõpuklassi poiss kakleb murdealise poisikese kombel.

Pögenemine. Tööline lahkuib ebatervest kollektiivist, ohjeldamatult tülitsevatest abikaasadest üks jätab teise maha, laps peidab end hirmuvalitsejaliku vanema eest — kõiki neid käitumisviise nimetame konflikti eest pögenemiseks.

Kaitsevahendite loend ei ole lõplik.

Samas teos võib näha erinevate kaitsevahendite rakendumist. Näiteks kui oma mehelikkuses ebakindel mees ütleb, et pole olemas ilusaid naisi, leiab ühel ja teisel mingi vea küljes olevat, siis on see ühelt poolt nimetatav eitamiseks («ei ole ilusaid naisi»), teisalt aga mõistusepärastamiseks («milleks mulle mehelikkus, kui naised on inetud?»).

Küsime nüüd, kas peab mina-kaitsest loobuma? Vastus, ehkki see võib näida kummaline, on — ei. Psühholoogilisest kaitsest ei olegi võimalik korrapealt loobuda. Pealegi on kaitse mõistlik kasutamine sageli vajalik psüühilise tasakaalu säilitamiseks. Oluline on kaitsevõtteid teadvustada, õppida neid ära tundma ning ette nägema iseenda ja teiste käitumises. See arendab eneseteadvust, õpetab meid oma tegusid valitsema, ületama konflikte ja konflikte tingivaid kaitsevahendeid.

Mina-kaitse on kõige tihedamas seoses inimese hoiakute ja suhtumiste süsteemiga, ta üldise meeletatusega. Kaitse aitab meil säilitada tasakaalu, hoida juba kinnistunud minapilti. Kaitse toime on tulutoov nendes konfliktiolukordades, kus peame jääma iseendaks, minale truuks. Terveoleku ja enesearenduse teel on oluline oma meele ja meeletatuse muutmine ning parandamine. Sestap tuleb õppida psühholoogilise kaitse kahjulikest külgedest üle olema.

Paar teoreetilist laadi tähelepanekut tahaks märkuse korras veel lisada.

Kõigepealt — kaitsevahendite idee on tüüpiline näide sellest, kuidas XX sajandi teadus mitte sedavõrd ei avasta uut teadmist kui taasavastab vana. Olgu siin viidatud kas või projektsioonimehhanismi tabavalt peegeldavatele eesti vanasõnadele, nagu «teise silmas pindu näeb, oma silmas palki ei näe»; «pühi esiteks oma ninaalune puhtaks, siis mine teistel pühkima» jt. Arvestatavaid analoogiaid on siin leitud vanimate psühholoogiliste õpetustega (4).

Teine ja tunduvalt olulisem märkus ütleb, et psühholoogilise kaitse idee puhul on võimalik selle hierarhilised tõlgendustasemed (ehkki näiteks psühhoanalüüsi klassikud sellele päris otseselt ei ole viidanud), mina-kaitse võib olla mõistetav konkreetset, abstraktselt ning pragmaatilisel. Selgitamiseks seda sõnastame **mina-kaitse vahendite sõltuvusliku tekkimise seaduse**: väljatõrjumine põhjustab eitamist, eitamine põhjustab asendamist, asendamine põhjustab tasandamist, tasan-

damine põhjustab ülekandmist, ülekandmine põhjustab lööki vastassuunda, löök vastassuunda põhjustab mõistusepärastamist, mõistusepärastamine põhjustab õilistamist, õilistamine põhjustab vastutusest loobumist, vastutusest loobumine põhjustab patuoina peale viha väljavalamist, patuoina peale viha väljavalamine põhjustab tagasilangust, tagasilangus põhjustab põgenemist, põgenemine põhjustab taas väljatõrjumist jne.

Konkreetne mõistmistase. Põhjuste-tagajärgede jäigast seosest juhitud duaalne loogika (kas A või mitte-A) ütleb siinkohal, et on mingi täiesti konkreetne väljatõrjumine, mis tingib täiesti konkreetset eitamist, mis omakorda tingib täiesti konkreetset asendamist jne. Teadvuse sisuks on sel juhul pidevalt mingi konkreetne kaitsevahend.

Abstraktne mõistmistase. Elementide funktsionaalset sõltuvuslikkust lubav mitmevalentne loogika (nii A kui mitte-A) ütleb, et säärane «põhjuslik» ahel on metafoor, mis hästi peegeldab elementidevahelisi ülikeerukaid ja kategoreerivale mõistusele hoomamatuid sõltuvussuhteid. Teadvuse sisuks on sel juhul mina-kaitse kui psüühika töö üldistatud printsiip.

Pragmatilisel tasemel (mitmevalentse loogika ületamine, määramatuse loogika) on mõistmisprotsess nii sügavalt isiksust puudutanud, et siitpeale algab oma psüühika praktiline regulatsioon ja korrastamine saadud psühholoogilise teadmise abil. Olemuselt paradoksaalne määramatuse loogika mõistagi välistab tavateadvusele omased lihtsustavalt naiivsed regulatsiooniviisid, tendeerigu need siis kausaalsele atribuutsioonile (7), «stiihilisele» biheviorismile või millelegi selles vaimus. Teadvuse sisuks on siin meelega praktiline muutmine (meeleravi).

Need tasemed ei välista üksteist ning nad on vaadeldavad reaalteaduste tüüpi paradigmadena, kus iga kõrgem mõistmise tase mitte ei välista, vaid hõlmab madalamaid. Tõeline õpetus peaks olema suunatud sellele, et õpilane kaitseidee mõistmisel-mõtestamisel kolmandale tasemele juhtida. Muidugi saab seda teha vaid Tõeline Õpetaja, kes ise vastava taseme juba saavutanud.

Mina-kaitse erinevate tõlgendustasemetega idee on tähenduslik nii psühholoogilises-pedagoogilises kui ka semiootilis-kulturooloogilises plaanis. Eriti suurt huvi pakkuv, ideelt sarnane, ent tunduvalt väljaarendatum meditatiivne metafoor on sõltuvusliku tekkimise ahel budismis. Selle, kaheteistkümnest eksistentsi põhiprobleeme puudutavast lülist koosneva ahela mõtestamine on euroopa teadlastele palju põnevast ja kasuliku vaidlusalainet pakkunud (nt 2, 8, 10), mida vaagiv lühikokkuvõtte ilmumas (11).

Kirjandus

1. Freud S. Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse. Wien,

Internationaler psychoanalytischer Verlag, 1933. 255 S.

2. Glasenapp H. Zur Geschichte der buddhistischen Dharma-Theorie. — Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 1938, Nr. 92, S. 383—420.

3. Herkel A. Kuidas käsitleda konflikti? — Nõukogude Kool, 1987, nr 6, lk 21—22.

4. Johansson R. Defense Mechanisms According to Psychoanalysis and the Pāli Nikāyas. — In: Buddhist and Western Psychology (Ed. by N. Katz). Boulder, Prajñā Press, 1983, p. 11—24.

5. Kon I. Isiksuse sotsioloogia. Tln, Eesti Raamat, 1971. 251 lk.

6. Pinn V. Frustratsioon ja kasvatus. Tln, Valgus, 1985. 152 lk.

7. Pork M. Psühholoogiline kaitse. — Looming, 1984, nr 7, lk 962—971.

8. Rosenberg O. Die Probleme der buddhistischen Philosophie. Heidelberg, 1924. 287 S.

9. Sjöbäck H. The psychoanalytic Theory of Defensive Processes. A Critical Survey. Lund, Gleerup, 1973. 297 p.

10. Топоров В. Н. Учение Награджуны о движении в связи с аксиоматикой раннего буддизма. — В сб.: Литература и культура древней и средневековой Индии. М., Наука, 1979, с. 134—149.

11. Херкел А. Зависимое происхождение в истории психологии. — Учение Записки ТГУ, Труды по востоковедению, 1987.

NSV Liidu Haridusministeeriumis

■ NSV Liidu Haridusministeeriumis olid arutusel õiguskorra probleemid õppe- ja kasvatusasutustes. Tõdeti, et sellesuunaline töö pole piisavalt tõhus ega vasta täiel määral partiidokumentides esitatud nõuetele. Paljudes kohtades esineb tõsiseid puudusi õhtukoolide komplekteerimisel ning õppe- ja kasvatustöö organiseerimisel. Lastekodudes ja internaatkoolides puuduvad vajalikud tingimused, ei jälgita küllaldaselt pikapäevavahetuste tööd. Täiel määral ei kasutata ära õpilaskomiteede, pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni tuge õiguspropagandas ja noorte seas tehtavas õiguskasvatases.

Nõutakse haridus- ja õiguskaitseorganite koostöö täiustamist võitluses õppurite seas esinevate õiguserikkumiste, joomise ja narkomaania vastu. Koostöös töökollektiivi ja ametiühingorganisatsiooniga vajane aidata suurendada perekonna vastutust alaealiste kasvatamisel.

Mõned haridusorganid suhtuvad veel külmalt ja tähelepanuta inimeste seas õiguslikesse õigustesse. Juriskonsultide õigusabi on sageli nõrk. Pedagoogiline ajakirjandus valgustab vähe tööd haridustöötajate nende vastutuse suurendamiseks uutmise oludes.

NSVL HM kolleegium tegi ettepanekuid nende puuduste kõrvaldamiseks. Tuleb suurendada juriidilise teenistuse osa ning kindlustada selle teemaliste kirjutiste järjepidev publitseerimine. Suurenema peab haridusjuhtide nõudlikkus kasvatustöö suhtes, eriti õhtukoolides. Tõsist tähelepanu vajab õiguskasvatus, pidades seejuures silmas õpilase individuaalseid iseärasusi, selgitades välja ning õppides tundma noorte õiguskorralikkumiste põhjusi.

Äärmiselt vajalik on reageerida alkoholi-pruukimise, toksikomaania ja narkomaania ilmingutele alaealiste seas ning võtta õigeaegselt profülaktilisi meetmeid koostöös õpilasisorganisatsioonide ja lastevanemate komiteedega.

NSVL Pedagoogika Akadeemia on teatud ettepanek töötada välja õpilaste õiguskasvatuse fakultatiivkursuste programmid.

Lühendatud ajakirjast «Narodnoje Obrazovanie»

Loodusehuvi kasvatamisest raamatu kaudu

VIKTOR MASING,
TRÜ professor-konsultant

Loodusehuvi on mitmekülgsest arenenud isiksuse huvidesfääri loomulik osa. Analooilisel näiteks tehnikahuviga võib see õpilastel välja kujuneda väga erineval määral vastavalt soole ja vanusele, elukohale ning vanemate tegevusalale, kooli ja eakaaslaste mõjutustele ning edaspidi otsustavalt suunata erialavalikut. Pole kahtlust, et loodusehuvi rikastab iga inimese vaimset palet ning on eelduseks looduskaitse-mõistmisele, ökoloogilise teaduse kujunemisele üldse.

Varemalt tekkis loodusehuvi maalastel iseenesest — karjas käies, tegelemisel koduloomadega, suhtlemisel koduümbruse loodusega üldse. Ka elu maa-asulates ja väikestes linnades oli küllalt looduslähedane, laste mängu- ja tegevuspiirkond kandus tihti looduskeskkonda. Siiski on küllalt näiteid, kus linnalapse loodusehuvi tekitajaks oli hoopiski trükisõna — populaarloodusteadeuslik kirjandus, vastavad raamatud, ajakirjad, albumid ja atlased. Võin enda ja mitme eakaaslase kohta kindlalt väita, et meie, linnalaste loodusehuvi äratajaks oli omaaegne G. Vilbaste poolt välja antud ajakiri «Loodusevaatleja» koos selle kaasannete — tegevusjuhenditega. E. Seton-Thomsoni loomalood olid meile pöördelise tähtsusega: nad avasid hoopis uue vaate loomadele ning kutsusid üles romantiliselt «indiaanlaste kombel» avastama loodust.

Nagu näitas tollal tehtud küsitlus, olid 91 «Looduse kuldraamatust» kooli raamatukogus kõige menukamad indiaanlasejutud (E. Seton-Thomsoni «Väikesed metslased» ja K. May Winnetou-lood), teosed seiklusriikkaist sõitudest troopikaloodusse (J. Fabriciuse «Kippar Bontekoe laevapoisid», L. Bousseardi «Pariisi tänavapoisid reis ümber maailma»). Tütarlaste lemmikuiks olid K. Michaelise Bibi-raamatud.

Nii oli see meil pool sajandit tagasi. Nüüd on olukord paljus muutunud. Linnastumine kahandab pidevalt loodusehuvi. Raamatut asendavad üha rohkem massiteabevahendid, makimuusika mõjutab emotsionaalset sfääri, muutunud on väärtushinnangud. Elu näitab, et uudused siiski ei tõrju täiesti välja vanu

kultuuriavaldusi, vaid ahendavad viimaste tegevusvälja, teravneb võitlus inimest mõjutavate emotsioonilikkate vahel. Kuigi inimese eluiga ja vaba aeg on suurenenud, pretendeerib selle täitmisele üha suurem hulk meelelahutusi ja huvialategevusi. Atraktiivsemad noorte jaoks on need, mis annavad vähema pingutusega maksimaalset mõnu, elamust ja teavet.

Loodusteadlasena tahaksin tuua analoogia ökoloogiast: igas elupaigas suureneb evolutsiooni vältel selles elavate liikide arv, seetõttu paratamatult teravneb nende vahel konkurents ja kahaneb iga liigi ökoloogiline nišš; säilivad need, mis suudavad paremini domineerida või spetsialiseeruda.

Raamatu (üldse trükisõnalise kultuuri) «ökonišš» meie kultuuripildis on kahtlemata kahanenud, mitmed selle varasemad funktsioonid üle läinud teistele teabeallikatele. Olemasoleva seisundi säilitamiseks peab ka raamat täienema, tõstma oma «võitlusvõimet», pakkuma lugejale vajalikku teavet paremini, huvitavamalt ja kontsentreeritumalt. Veel paljudes funktsioonides on raamat tänini asendamatu — neid positsioone peab ta kindlustama.

Rahvusvahelistel raamatulaatadel on eriti hästi näha, milliste vahenditega võitleb raamat oma olemasolu eest. Välismaadest, kus mitmed uue massikultuuri ilmingud on saavutanud suurema mõjujõu kui meil, võime omandada raamatukultuuri eest võitlemise kogemusi, võime isegi mõningal määral prognoosida raamatu edasise arengu perspektiive.

Lähtudes sellisest olukorrast, püüame alljärgnevas piirduda vaid väikese lõiguga raamatukultuuris: populaarteadusliku ehk aimekirjanduse selle osaga, mille ülesanne on äratada ja arendada õpilaste loodusehuvi.

Vastandina ilukirjandusele, mille hindamise, uurimise ja lahtimõtestamisega tegeleb rohkesti kirjandusteadlasi ja kriitikuid, on aimekirjanduse teooria ja kriitika väga armetus olukorras. Ka eesti keeles leiame selle kirjanduse analüüsi vaid väheste ajakirja- ja ajaleheartiklite tasemel. Isegi rahvusvahelises ja üleliidulises ulatuses annab otsida aimekirjanduse süvakäsitlusi. Seetõttu baseerub alltoodu suurel määral kohalikel kogemustel ning on paratamatult kodukootuse ja subjektiivsuse tõttu vaieldav.

Ülevaatlikkuse huvides on alljärgnevalt sõnastatud kaheksa üldisemat soovitus populaarloodusteadeusliku lastekirjanduse kirjutajale ja väljaandjale koos mõnede kommentaaride ja näidetega.

1. Aimeramat olgu atraktiivne, kujunduselt vaatama-lugema kutsuv, juba pealkirjastki uudishimu tekitav ning huvitavat sisu lubav (muidugi peavad need ootused sisus õigustama lubatut). Pealkiri ja kaanekujundus peavad mõjuma vastastikku täiendavalt, ainult sõna või ainult pilt ei suuda üksi raamatut vajalikult tutvustada.

Mõned pealkirjade näited viimaselt raamatuessilt (tõlgituna eesti keelde): «Puud ja pöösad: näha, imestada, ära tunda», «Ma avastan loodust», «Üks puu on rohkem kui ainult üks puu», «Kuidas minust sai loodusuurija», «Loodusesõbra käsiraamat. Kuidas loodusest saan teha oma laboratooriumi».

2. Väärtuslik raamat olgu **vastupidav**, et teda saaks kaua kasutada. Kõiteta lasteraamat laguneb korduval lugemisel kiiresti, ta hakkab liiga ruttu sarnanema nende lühiealiste trükistega, nagu ajalehed, mis kiiresti ära visatakse. Raamat peab kodus kuuluma püsiesmete hulka, millel on oma kindel asupaik ja kõrge maine. Hea looduseraamat ei vanane; teda võivad kasutada mitmed põlvkonnad, parimal juhul ta hind isegi suureneb.

Lasteraamatute lühike iga on üldtuntud, ka soovitus trükkida kõvemale paberile pole uudne. Kuid kõik see pole vajalik mitte üksnes selleks, et lehed koos püsiksid, vaid selleks, et raamat oleks ikka oma ilmelt säilitamisväärne ja lapsedki suhtuksid sellesse säästvalt.

3. Lasteraamatu säilitamiseks on veel teisigi põhjusi. Aimeramat peaks olema **mitmetasemeline**: vastavalt sellele, kuidas lugeja areneb, peaks ta sellest leidma järjest uut teavet, uut innustust, uusi juhendeid, mida ta varem ei vajanud, ei osanud hinnata. Nagu hea ilukirjandus pakub igal uuel lugemisel uusi elamusi, uusi mõttejätke, nii ka hea aimekirjandus peaks olema mitmeplaanelisem. Ta peaks pakkuma huvi nii vähem haritud kui ka kvalifitseeritumale lugejale. Seda nõuet arvestavad ammuigi rahvusvaheliselt väljaantavad pildi- ja teatmeteosed, nagu soomlaste «Kasvien maailma», inglaste «World of Wildlife» ja paljud teised. Neis on populaarne tekst ja erialane teave (teadusnimed, süstemaatika) esitatud erinevas kirjas. On ka kolmetasemelisi raamatuid ja ajakirju, kus pildid ja pildiallkirjad on mõeldud põgusale lappajale, kiiresti infot vajajale, põhitekst kannatlikumale lugejale ja lõpuks peenkirjas täpsustused, kommentaarid, kirjanduse viited, et ka asjatundja saaks teosest vajaliku täpsusega lisateavet.

4. Aimeramatus peab valitsema **tasakaal emotsionaalsuse ja informatiivsuse** vahel, see-ga ilukirjandusliku haaravuse ja teatmeteoste asjaliku teabe vahel. «Teatmeteosisus» on just neid külgi, mis pikendab aimeraamatu eluiga ja laiendab selle kasutajate ringi. Õpilased teatavas eas «tahavad kõike teada»: neid paeluvad äärmused, rekordid, erakordsed nähtused, looduse ja inimvõimete piirid. Seda teadmishimu peavad rahuldama eeskätt entsüklopeediad, rekordite raamatud (nagu välismaal ülipopulaarne Guinnessi sari), kuid mõnes osas (vastavalt ainealale) kindlasti ka aimeraamatud.

Teatmeteosed lastele, õpilastele on aime-

kirjanduse nõudlikumaid harusid. Universaalse lasteentsüklopeedia esiklaps eesti keeles «ENEKE» sündis vaevadega: ei leidunud küllalt kirjamehi, kes soovisid (ja suutsid) kirjutada kõigist asjust lastele mõistetavalt (seetõttu tuli paratamatult tõsta lugeja vanusepiiri); selgus, et vähe on kunstnikke, kes väevuvad tungima detailidesse, kaotamata seejuures vaadet tervikule; meie trükitehnika ei võimalda vajalikul tasemel kasutada värve, reprodutseerida kunstiteoseid, esitada kaarte.

Mitimest biograafiast võib lugeda (ja võin kinnitada ka oma lapsepõlvemälestusist), millist võluvõimu omasid uudishimuliku lapse jaoks varases nooruses hardusega lehitsetavad entsüklopeediad. Veel enne lugemisoskust võõras keeles võis tundide kaupa nautida pilditahvleid mitmesugustest maailma asjadest: lippudest ja vappidest, rahvastest ja nende kommetest, lindudest ja liblikaist. See oli nagu raamatu ideaal, sest selles oli «kõik»...

5. Raamat peab õpetama, kuidas kasutada tööriistu, valmistada toitu, harida maad, ehitada maja. Kes aga õpetab, **kuidas kasutada raamatut**? Seda peab tegema raamat ise, eriti aimeraamat. Ta peab olema varustatud teatmelise «aparaadiga», võtmega, mis võimaldab kiiresti leida sellesse talletatud fakte. Vajalikud on sõnaseletused, aineregistrid, isikunimede loendid biograafiliste lühianndmetega, tavalised sisukorradki (eeldusel, et peatükkide pealkirjad avavad sisu), rääkimata nimede hääldamise juhustest, viidetest asjaomasele edasiarendavale kirjandusele. Kahjuks peetakse pahatihti kõike seda täiskasvanute kirjanduseski üleauruseks luksuseks.

Teatmeteose kasutamist õpetab kõige paremini lastepärane paeluv teatmeteos ise. Selle žanri parim näide meie aimekirjanduses on V. Malti tõkeline «Saatan meri ehk kõrbe-aabits», milles A-st Ü-ni on toodud huvitavat teavet kõrbe kohta arusaadavas ja näitlikus vormis. Selles on peale tähestikulise osa veel viktoriini, maailma kõrbete loend, kaks registrit. Küll oleks meil vajalik analoogiline «Metsa-aabits»!

6. Eelesitatud soovitusel teatmelisuse ja registrite kohta võivad esile kutsuda kahtluse, kas me ei tee laste aimeraamatut liiga raskeks, täiskasvanulikuks. Ei, see kartus on asjatu ja tuleneb väärkujutlusest, et lasteraamat peab olema alati muinasjutuline, eriliste lapselike juttude ja lihtsate piltidega. Juba keskmises koolieas (tihti varem) leiab õpilane, et ta on välja kasvanud «titaraamatute» eest. Püsktega jänkude ja trummi löövate karude inimjutu asemel tahab ta teada, kuidas loomad **tegelikult** elavad. Vastupidi vanaema muinasjuttudele (või nendega rööbiti) tahab ta saada **tõtt** ja hindab **usaldust**. Ta juurdleb nähtuste seoste ja põhjuste üle. Aimeramat peab andma vastuse: õige ja nii täpse, kui seda võimaldab õpilase arusaamine. Selles seisnebki aimekirjaniku raske ülesanne: ära seletada

keerulised probleemid õpilast usaldavas, talle arusaadavas vormis, veel enamgi: näidata, milles peitub nende probleemide põnevus ja paeluvus, kuidas neid lahendati vanasti ja kuidas praegu, kuidas ka ammutuntud valdkondades tehakse meie ajalgi uusi avastusi, kuidas inimese tunnetus ja teadus ei tunne piire ning jätkub selgitamist vajavaid saladusi ka temale, juurdlevale lugejale, tulevasele uurijale.

Aimekirjaniku abimeesteks on siin kunstnikud, joonistajad ja joonestajad, raamatukujundajad. Tekst koos pildiga, sõna koos arvuga, skeemid ja kaardid, vastaslehekülgede paarid koos ning lõpuks raamatu ülesehitus tervikuna — kõik see on teadmiste elava, mõjusa ja sisurikka esituse teenistuses. Arsenal on väga rikkalik, selle kasutamise kogemusi on võimalik võtta kõikidest maadest. Häid eeskujusid on palju. Ja uusi viise raamatu täiustamiseks leitakse järjest juurde. Meie raamatukujundajad, piirdudes pahatihti kergekäeliste visandite või isegi pilapiltidega, on seni alahinnanud tõsisema noore lugeja juurdlemisvõimet ja soovi süveneda illustratsioonidesse.

7. Aimekirjanduse erinõudeks on õpilase aktiivsuse arendamine. Raamat pole ainult üheks kordseks lappamiseks, kiiruga läbi lugemiseks. Raamat peab innustama lugejat tegudele ning andma selleks vastavaid juhendeid. Need juhendid peavad olema võimalikult konkreetsed, näitlikud, veenvad teostatavuses. Loodusteaduste valdkonnas on õnneks võimalik kõikjal, isegi praegusaegsetes asfalteeritud linnades, anda vaatlus- ja katsetamisülesandeid. Suure õpetava ja kasvatava väärtusega on noorte loodusesõprade suunamine kogumisharrastustele, muidugi kui nendega ei kaasne looduse kahjustamist (tuleb meenutada, et nüüd on seadusegagi keelatud linnunõude kogumine ja liblikapüük).

Alles iseseisva mõtestatud tegevuse kaudu kinnistuvad teadmised, kujunevad vajalikud vilumused ja oskused, konkretiseerub kujutlus ümbritsevast materiaalsest maailmast. See kõik on pedagoogiliselt sedavõrd hästi põhjendatud ja elus kinnitust leidnud, et ei vaja täiendavat argumenteerimist.

8. Arvestagem alati ka raamatu isiksuse ühiskondliku kasvatuse funktsioone. Kui kõnelda loodusteaduslikust aimekirjandusest, siis siin saavad kasvatusülesanded olla küllaltki konkreetsed. Üks konkreetsed probleemid on loodusesse õige suhtumise kujundamine, tarbijaliku mentaliteedi tõrjumine ja looduskaitseasjadete teadvustamine käsitletava aine alusel.

Looduskaitseprobleemide käsitlemise raskuseks on asjaolu, et looduse hoidmine ning keskkonna säilitamine elamiskõlblikuna nõuab teatavaid piiranguid inimese (nii ka õpilase) tegevuses, mitmesugustest keeldudest kinnipidamist. Siin ilmneb teatav analoogia

liiklusohutuse reeglite õpetamisega, kuid paraku põhjendused on siin õpilase jaoks märksa abstraktsemad kui hästimõistetav oht liikluskeerises viga saada. Moraliseerimine ja keeldude-karistustega ähvardamine ei vii sihile. Koos keelamisega tuleb näidata ka seda, miks ei saa kõike lubada ja mida võib siiski teha. Vajadus loodust kaitsta peab esijoones inimeses endas tärkama. Ühest küljest, selle eelduseks on looduse tundmaõppimisel süvenev lugupidamine kõige elusa vastu, «aukartus elu ees», looduse esteetiliste väärtuste mõistmine ja hindamine, teisest küljest loogilised kaalutlused ühiskonna olemevuse kohta loodusvaradest, looduskeskkonnast. Need juhtmotiivid peavad leidma veenvat väljaarendamist, «orkestreerimist» konkreetsel materjalil kodust, kodukohast, kodumaast.

*

Lõpuks võib kerkida küsimus, kuidas on need kaheksa soovitud rakendatavad õpilastele määratud muu lugemisvara kohta. Igal kirjandusliigil on oma spetsiifilised ülesanded ja reeglid, kuid ka mõnda ühist teistega, antud juhul laste õppe- ja ilukirjandusega. Jäägu selle ühisosa hindamine vastavate alade parimate tundjate hooleks.

Poiste puutööd õpilasloomingu näitusel.

TÕNU KALLE foto

Kirjandus- olümpiaad 1987

**ELE LÕHMUS,
REET VÄÄRI,
TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule
kateedri vanemõpetajad**

1987. aasta vabariiklik kirjandusolümpiaad oli pühendatud Oskar Lutsu ja Hando Runneli loomingule. Nagu 1983. ja 1985. aastal, hõlmas ka seekordne olümpiaad 8.—11. klassi õpilasi, eraldi arvestusega nooremas (8.—9. kl) ja vanemas (10.—11. kl) astmes. I voo ru töö d kujutasid

endast õpilasuurimusi vabariikliku olümpiaadikomisjoni poolt soovitatud ja väljakuulutatud teemadel. Uurimused saadeti koolidest algul rajoonikomisjonidele, seejärel paremad edasi vabariiklikule komisjonile. Viimane andis töödele lõpliku hinnangu ning kutsus nende põhjal 37 vanema ja 25 noorema astme õpilast lõppvooru, mis toimus 25. märtsil Tartus. Nagu ikka, lahendati lõppvoorus mitmesuguseid ülesandeid vaatlusaluste kirjanike loomingu kohta.

I voo ru töö d saadeti vabariiklikule olümpiaadikomisjonile tunduvalt rohkem kui eelmistel aastatel — kokku 127, neist 78 10.—11. kl ja 49 8.—9. kl õpilastelt. Ka uurimisteemasid oli pakutud varasemast rohkem. 19 teemat puudutasid O. Lutsu ja H. Runneli loomingut; peale selle võis I voo ru töö kirjutada ka suulise rahvatraditsiooni kogumise või kodu-uurimusliku materjali põhjal. Viimaseid ei tulnud eriti palju — kokku 7 —, ent nagu ikka, andsid nad huvitavat materjali õpilaste kodukohaga seotud kirjameeste ning kohalike pärimuste-traditsioonide kohta.

O. Lutsu ja H. Runneli loomingut käsitlevad uurimused jagunesid eri teemade kaupa järgmiselt:

Jrk nr	Teema	Kokku	8. ja 9. kl	10. ja 11. kl
1.	Rahvalik kirjandus (O. Lutsu ja H. Runneli loomingule mõeldes).	2	1	1
2.	Tegelaste areng O. Lutsu Tootsi-lugudes.	5	2	3
3.	Tegelaskõne O. Lutsu Tootsi-lugude peategelaste iseloomustajana.	4	4	—
4.	Tootsi-lood teatris ja ekraanil.	16	7	9
5.	Õpilastüübid O. Lutsu «Kevades».	12	8	4
6.	Ühiskonnakriitika O. Lutsu jutustustes.	3	1	2
7.	O. Lutsu «Soo» ja F. Tuglase «Felix Ormusson».	8	—	8
8.	O. Lutsu «Kapsapea» kui komöödia.	1	1	—
9.	Situatsioonikoomika O. Lutsu följetonides.	2	1	1
10.	Kooliõpetaja O. Lutsu mälestustes.	6	5	1
11.	Tartu linn O. Lutsu kujutuses.	2	2	—
12.	Kodumaa H. Runneli luules.	19	8	11
13.	Inimese heitlikkus H. Runneli luules.	12	—	12
14.	H. Runneli lasteluule omapära.	11	3	8
15.	H. Runneli seoseid varasema eesti luulega.	—	—	—
16.	Rahvalaul ja H. Runneli luule.	3	—	3
17.	Kuidas saavutab H. Runnel luuletuste laulususe?	1	—	1
18.	H. Runneli luuletused laulutekstidena.	6	1	5
19.	Eesti luulepilt H. Runneli arvustustes.	7	1	6

Täiesti käsitlemata jäi üksainus teema (15), mille puhul ilmselt õigusega tunti, et see käib üle jõu. Tabelist võib näha, millised olid populaarsemad teemad üldse (12, 4), mis paelus valdavalt vanemaid (13, 7, 14), mis nooremaid (5, 10, 3) kirjutajaid.

I voo ru paremateks tunnistati järgmised töö d:

8. ja 9. kl

- Liisi Ojamaa (Tallinna 21. kk 8. kl) «Mõtisklusi H. Runneli kodumaaluulest».
- Eneken Laanes (Lähte kk 8. kl) «Kodumaa H. Runneli luules».
- 4.
- Heli Tiirmaa (Värskä kk. 9. kl) «Tegelaste areng O. Lutsu Tootsi-lugudes».
- Maia Evisalu (Tapa 1. kk 8. kl) «Õpilastüübid O. Lutsu «Kevades»».

5. Mauri Saarend (Tallinna 1. kk 9. kl) «Kodumaa H. Runneli luules».

6. Marge Kõiv (Tartu 2. kk 8. kl) «Tootsi-lood teatris ja ekraanil».

7. Kadri Kallikorm (Tartu 2. kk 8. kl) «Ühiskonnakriitika O. Lutsu teostes».

8. Kristel Rattus (Tallinna 7. kk 9. kl) «Kooliõpetaja kuju O. Lutsu «Mälestustes»».

9. Vahur Kuusk (Sindi kk 8. kl) «Tegelaste areng O. Lutsu Tootsi-lugudes».

10. Anneli Urge (Pärnu 1. kk 9. kl) «Tartu linn O. Lutsu kujutuses».

10. ja 11. kl

1. Aune Rehema (Tartu 2. kk 11. kl) «Inimese heitlikkus H. Runneli luules».

2. Ave Piirmets (Elva kk. 11. kl) «Eesti luulepilt H. Runneli arvustustes».

3. Ruth Leppik (Põlva kaugõppekeskkool 11. kl) «H. Runneli luule muusikas».

4. Reet Rääbis (Kanepi kk 11. kl) «J. Weitzenbergi elust ja loomingust».

5. Signe Saks (Viljandi 1. kk 10. kl) «H. Runneli lasteluule omapära».

6. Kadri-Rutt Allik (Tallinna 7. kk 11. kl) «H. Runneli lasteluule omapära».

7. ja 8.

Evar Saar (Võru 1. kk 11. kl) «Kodumaa H. Runneli luules».

Mai Kooskora (Elva kk. 11. kl) «H. Runneli luule laulutekstidena».

9. ja 10.

Piret Lill (Tartu 1. kk 10. kl) «F. Tuglase «Felix Ormusson» ja O. Lutsu «Soo»».

Eva Raud (Pärnu 2. kk 11. kl) «Tootsi-lood teatris ja ekraanil».

II voores ülesanded 10.—11. kl (kokku 11) puudutasid järgmisi küsimusi:

1. O. Lutsu ja H. Runneli lastejutud.

Lihtne valikvastusega ülesanne, mille iga nimeetatud teose puhul tuli otsustada, kummale autorile ta kuulub.

2. Dialoog O. Lutsu teostes.

Ülesanne teoste ja tegelaste äratundmisele dialoogikatkendite põhjal.

3. O. Lutsu teoste tegelastüübid.

4. O. Lutsu (Arno) ja F. Tuglase (Illimar) tegelaskujude võrdlus.

5. O. Lutsu ja nüüdisteater.

Märkida tuli hooajal 1986/87 etendatud Lutsu-lavastused ja neid esitanud kutselised teatrid, samuti iseloomustada lühidalt üht (isiklikult nähtud) lavastust.

6. O. Lutsu stiil.

7. ja 8. H. Runnel kriitikuna.

7. ülesandes tuli nimetada kaks 1984. a. ilmunud kriitikakogumikku ning märkida, kumb neist pälvis J. Smuuli nimelise preemia. 8. ülesandes pidid vastajad lahti mõtestama H. Runneli seisukoha tõlgendava ja normeeriva kriitika suhtes ning iseloomustama H. Runneli enda arvustajategevust selle valgusel.

9.—11. H. Runneli luule omapära.

9. ülesandes anti 5 luuletust: oli vaja otsustada, milliste autor ei ole H. Runnel ning põhjendada oma arvamust.

12. Rahvaliku kirjanduse olemus ja tähtsus. Järgnevalt toome ära mõne huvitavama ülesande tööjuhendi ning kokkuvõtte vastuste kohta.

3. ülesanne.

Arvustaja P. Viiding on O. Lutsu jutustuste tegelastegaleriis leidnud neli korduvat põhitüüpi: «Esimene on joodik antvärk. Teiseks on energiline naine, kes oma ümbrust (ja oma meest) valitseb. Kolmandaks — melanhoolne noormees /- -/. Neljandaks on juba mitu korda mainitud käsitööõppipois.» («Looming» 1937, nr 1).

Leidke iga tüübi illustreerimiseks kaks näidet (märkige tegelane ja teos). Lisage omalt poolt veel üks Teie meelest Lutsule iseloomulik tegelastüüp koos kahe näitega.

Vastustest tuli kokku oma tosin eri nime iga tegelastüübi kohta — kõige rohkem esimese ja teise, kõige vähem neljanda kohta, mis ju valdavalt ongi kolmanda tüübi variandiks. O. Lutsu teoseid ja tegelaskonda tunti päris rahuldavalt. Küllalt mitmel puhul ei leitud aga tüübi seisukohalt kõige paremaid ja ilmekamaid näiteid — neid olnuks küllaga! —, vaid pakuti teisejärgulist ja vaieldavat. Nii ei esinda nimetatud naistetüüpi «Pankroti» proua Aalman, «Vaikse nurgakese» Heete või «Olga Nukruse» Dagmar mitmetel põhjustel kuigivõrd, samal ajal on aga sellised ilmekad karakterid nagu proua Ärak, Maria Pragi, Raja Teele ning paljude jutustuste majamemandad.

Mõtlemata pani ka asjaolu, et uut tüüpi ei osanud lisada päris mitu vastajat, üsna paljud andsid juba olemasolevaid kordava (saamatu noormees, õel naine) või küllaltki ebamäärase liigi (romantilismuinasjutuline tüüp — näited «Nukitsamehest» ja Metskass —, kaastundlik inimene jt). Arvestatavate ning mitmel puhul korduvate naistetüüpidega toodi välja õrn, naiselik, eluraskuste all kannatav naine (Tatjana «Tagahoovis», Olga «Olga Nukruses», ka Natalja ja Marta «Udus») ning «mõistatuslik naine» (Metskass, Virve, Maarja); meestüüpidega jõhker elumees (Belski, Känd), rikutud noormees (Ruudi, Villu, Kaljuvald) jt.

4. ülesanne.

Võrrelge O. Lutsu «Kevade» Arnot F. Tuglase «Väikesel Illimari» peategelasega. Mis on neis sarnasid?

Arno ja Illimari kõrvutamine tundus olevat olümpiaadist osavõtjatele parajalt jõukohane ülesanne. Võib-olla olid nad sellest heas mõttes isegi pisut üle, nii et polnud märgata pingutatud või ebaselget väljendust, mis on üsna sagedane siis, kui käsitletav materjal või vaatluspunkt on võõrad ja ootamatud. Ergutav ootamatus oli küll siingi: nii mõnigi kirjutaja märkis, et ta poleks kunagi tulnud selle peale, et neid kaht tegelast omavahel seostada, kuid nad on tõepoolest võrreldavad.

Sarnasust leiti maailmatunnetuse intensiivsuses, sisemaailma erksuses, hingelises, unistavas loomuses, üksinduses, usaldavuses, lähisuhetes loodusega; ka selles, et mõlemad on autorilähedased tegelased, et nende kujutamises põimuvad tõsine ja humoristlik alatoon. Erinevus tegelaste vahel tuleneb peamiselt vanusest. «Võiks öelda, et Arno on Illimari veidi vanemana» (A. Rehema, Tartu 2. kk), «... nende sarnasus on rohkem ühepoolne. Nimelt sarnaneb nukker ja mõtlik Arno rohkem lapsemeelsele Illimarile, kui väljakujunemata Illimar Arnole» (K. Lumiste, Palamuse kk)

6. ülesanne

J. Semper on O. Lutsu stiili kohta öelnud: «Suur osa Lutsu toodangust kannabki kõiki kerge ajaviite-kirjanduse stiili tunnuseid. Selles on kõike natuke: realismi ja romantismi, tundmust ja mõtiskelu, kujusid ja abstraktsiooni, meeleikkust ja mõistemaailma. Kuna Lutsu stiil palju erilist ega tugevasti omapäraselt ei paku, siis ei peatu ma ta juures ka pikemalt.» («Meie kirjanduse teed», 1927).

Kommenteerige seda arvamust ja avaldage omapoolsete põhjendustega seisukoht O. Lutsu stiili omapära suhtes.

Komplitseeritud vaatenurk — kommenteerida J. Semperit ning hinnata O. Lutsu stiili — oli jõukohane tugevamatele vastajatele. Paljud aga kirjutasid lihtsalt teemal «O. Lutsu stiili iseloomulikud jooned». Osalt oli tegemist ehk ka tähelepanelikusega, ebapiisava süvenemisega tööjuhendisse, mis ilmselt mõne teisegi ülesande puhul (5, 9).

J. Semperi seisukoha esimese poolega — O. Lutsu kui ajaviitekirjanik — oldi üldjoontes päri. Üsna põhjendatult kahtlesid aga tähelepanelikumad vastajad, kas realismi-romantismi, tundmusemõtiskelu jms põimingud ikka iseloomustavad

puhtalt ajaviitekirjandust. Asjakohased olid ka märkused J. Semperi hinnangukriteeriumide teatud piiratud, nende aluseks oleva kindlat tüüpi loomingukontseptsioonide kohta, millesse Lutsu-taalise kirjaniku looming lihtsalt ei mahu.

O. Lutsu stiili omapära suhtes vaieldi otsustavalt J. Semperile vastu, leides, et stiil ongi O. Lutsu puhul kõitvam ja omapärasem.

«... mõtleja võib Lutsu teoste juures igavleda, kuid mitte see, kes teda stiili pärast loeb. Keelehuvilistele peaks Lutsu stiil küllalt põnev olema, just mitmekesisuse ja puudustegi pärast.» (M. Lepikult, Viljandi 4. kk).

10. ülesanne

Analüüsi ühe luuletuse «Veel on Eestis tüdrukuid» kunstilist omapära — olulisi kujundivõtteid ja luuletaja hoiakut. Iseloomustage seda H. Runnelile tüüpilise väljenduslaadi ja temaatika seisukohalt — s.t Runneli runnelliku luule kontekstis. Veel on Eestis tüdrukuid nagu sügissibulaid, natukene kibedaid, natukene libedaid, natukene ümaraid, natukene kuldseid.

Oh kui hea, kui hea on meel,
terve talve tahaks veel
üsna-üsna ümaraid,
natukene kibedaid,
natukene kuldseid.

Luuletus leiti olevat tüüpiliselt runnellik nii temaatikalt kui poeetikalt. Seejuures torkas silma, et H. Runnel on õpilaste silmis peaaegu ainult maa- ja kodumaalaulik. Selle varju jäi Runneli omapärane armastusluule, kuigi just «lauludega tüdrukust» võinuks ka käesolevat luuletust seostada. Väljenduslaadi analüüsi peamiselt rahvalaulu ja rahvaliku laulu poeetika aspektist: toodi esile kordused, trohheiline värs, alliteratsioon, üldine lihtsus, huumorivarjund. Muidugi pöörati tähelepanu ka luuletuse kesksele kujundivõttele, omapärasele võrdlusele (tüdrukud-sügissibulad). See oleks aga väärinud rohkemat tähelepanu, kasutatud eriilmeliste ja osalt vastandlike epiteetide lahtimõtestamist — siis oleks ka luuletuse tähendus mitmekülgsemalt avanenud. Käesoleval juhul jäi valitsema sotsiaalne aspekt «... Runnel muretseb tõeliselt oma maa ja rahva saatuse pärast. Kuid — veel on mille üle rõõmustada, veel pole sidemed maaga päris kadunud, «veel on Eestis tüdrukuid»». (E. Raud, Pärnu 2. kk).

11. ülesanne

Kirjutage neid riime kasutades luuletus — mida rohkem Runneli moodi, seda parem.

ookean	ookean
saan	aeroplaan
seal	vees
vahepeal	ees

«Runneli moodi» — seda võis kahtepidi mõista. Ülesande koostajad ei pidanud silmas luuletuse «Võib-olla armastus on ookean» («Punaste õhtute purpur», lk 75) võimalikult täpset reprodutseerimist, vaid Runneli stiili tabamist omaloodud luuletuses. Hindamist vääris muidugi ka Runneli luuletuse teadmine peast. Paraku oli see ainult paaril juhul nii hea, et taastatud variant tuli välja runnellik. Enamasti teati peast mõnda rida või katkendit ja täideti puuduvad kohad oma sõnadega, mis ei sobinud konteksti. Täiesti

uued luuletused tulid parematel kirjutajatel välja hoopis terviklikumad ja ka runnellikumad.

REIS PÕHJA

Kui ületatud ookean,
ma Põhjamaale minna saan.
Mu unistused, soovid seal
on koolist käinud vahepeal.

Et ületada ookean,
on kõige soodsam aeroplaan.
Kuid juhtub aps ja lennuk vees
ning tee mul põhja ongi ees.

(Marge Laadi, Pärnu 4. kk)

Üks maa. Me vahel ookean.
Ma värsind. Siisap sinna saan,
kui kuskil säääl, jah, kuskil säääl
kain maa ja taeva vahepeäl.

Säääl algab ood kui ookean,
säääl lehviib laul, au aeroplaan.
Ma lauldes tahan, jalad vees,
siit näha maad, mis ootab ees.

(Sirli Laius, Tallinna 24. kk)

12. ülesanne

Pange kirja viis teesi teemal «Rahvaliku kirjanduse tähtsus», mis ühtlasi iseloomustaks O. Lutsu ja H. Runneli osa eesti kirjanduses.

Seisukohtade kokkuvõtlik esitamine teesidena on olnud ülesandeks kõigil viimaste aastate kirjandusolümpiaadidel. Seekordsed teesid kuulusid raskemate hulka juba materjali ulatuslikkuse tõttu. Kuigi O. Lutsu ja H. Runneli kohta käivates ülesannetes kasutasid õpilased nende kirjanike loomingut iseloomustamiseks pidevalt sõna «rahvalik», ei olnud selle mõiste sisu vastajaile päris selge. Arvatavasti see oligi põhjuseks, miks paljud mõttekäigud lohisesid ega saanudki teesimast kokkuvõtlikku kuju. Puudu jäi rahvaliku kirjanduse erinevate aspektide väljatoomisest; selle asemel varieeriti üht ja sama mõtet pisut uuel kujul.

Ei saa aga salata, et oma üldistusoskuse ja teadmised võtsid kirjutajad püüdlikult kokku. Juba seesugunegi üldiselt esiletoodud mõte nagu rahvalikkuse ja rahvatraditsioonide seos näitab, et põhjalikum kokkupuude O. Lutsu ja H. Runneli loominguga on süvendanud õpilaste arusaamist rahvuskirjanduse arenguprotsessist. Parimate kirjutajate mõttehaare ja väljendusoskus valmistasid tõsiselt heameelt.

1. Rahvalik kirjandus hoiab surematuna rahva keeletraditsioonid, arendab neid kunstilise küpsuseni ja rikastab kunstiliste kujunditega.
2. Rahvalik kirjandus jäädvustab rahvakihtide elutingimusi ja eluvaateid, on kirjalikuks dokumentiks tulevaste hindajate käes ajaloolise töö väljaselgitamisel.

3. Rahvalik kirjandus tõstab rahva eneseteadvust, ärgitab looma ja arenema kõige lihtsamaidki rahvakihte.

4. Rahvalik kirjandus on inimesele esimeseks sammuks suure kirjanduse mõistmise teel, ta lähendab rahvast kunstile.

5. Rahvalik kirjandus moodustab omapärase, kordumatu kunstipärandi maailmamastaabis. (Aune Rehema, Tartu 2. kk)

II voo ülesanded 8.—9. klassile (kokku 13) puudutasid järgmisi küsimusi:

1. O. Lutsu elu ja loomingut ülevaade.

Antud ülesanne eeldas tähtsamate Oskar Lutsu tegevust ja loomingut iseloomustavate faktide

tundmist. Ülesandes olevad 15 viga tuli üles leida, parandada ja õiged vastused asemele märkida. Ülesanne ei olnud raske, vead leiti kergesti, eksiti aga mõnikord parandamisel. Kindla käega parandajad olid Liisi Ojamaa (Tallinna 21. kk), Eneken Laanes (Lähte kk), Riin Olonen (Koeru kk).

2. Paunvere koolipoisid (eesnimedega).

Etteantud loetelu tuli täiendada, lisades Tootsi, Kiirele ja Talile veel teisigi poisse, muidugi eesnimedega. Nii juhtus, et mõni Paunvere koolipoiss sai sootuks uue nime või O. Lutsu teosed lisategelasi. Parimateks vastajateks tunnistati Krista Must (Elva kk) ja Kristel Rattus (Tallinna 7. kk), nõrgim sai poiste eest vaid paar punkti.

3. O. Lutsu teoste tegelaste suhtumine raamatusse.

Sobivad tegelased tuli leida teostest «Kevade», «Suvi» ja «Mälestused». Vastaja pidi nimetama ja iseloomustama eri tegelaste suhtumist raamatutesse. Ülesanne osutus 3 õpilasele üle jõu käivaks (0 punkti), paremad aga tundsid märkimisväärselt hästi paljusid O. Lutsu teoseid ja tegelasi. Silma paistsid Heli Tiirmaa (Värskä kk), Maarika Kangro (Räpina kk), Marge Kõiv (Tartu 2. kk), Maia Evisalu (Tapa 1. kk), Anneli Urge (Pärnu 1. kk), Liisi Ojamaa ja Riin Olonen.

4. O. Lutsu teoste äratundmine.

Vastaja pidi märkima iga katkendi puhul teose pealkirja. Üks katkend ei kuulunud O. Lutsu loomingusse. Lisapunkti andis ka selle autori ja pealkirja lisamine.

A. «Kõster on keeletu. Nähtavasti on ta täna kõik ära ütelnud, mis oli öelda. Aga sellal kui kõster on keeletu, võtab teine, ikka seesama käbedam poiss, toobri kõrvust kinni ning lükkab... Uus pahkam vett pahinal voolab põrandale.»

B. «Nüüd algab aeg, kus temalgi palju tegemist tuleb põldude ja heinamaaga. Rahulikult söi ta ennemalt seda leiba, mis teised külvasid ja lõikasid, kunagi ei huvitanud teda külv ja lõikus, nüüd näeb ta lokkavat viljavälja hoopis teises valguses.»

C. ««Oi sa tuline!» vaatab meister taeva poole. «Kust pärgel see tuli! Küll haiseb!»

Pühib tilkuvaid vurrusid ja otsefeed jookseb pumba alla. «Mitte, kurat, ei vea täna; üks obadus tuleb teise kannul! Mis minust sel kombel järele jääb! Aga jumala õnn, et ma siiski vist ei jää tummaks.»

Puristab pumba all, raputab pead, hõõrub oma karvast kärssa ja vaatab üles teisele korrale, kust tuli see hiljutine sats.»

D. ««Mi — mis te tahate!» kokutab Juhan.

«Põrgusõit on sul ees! Panni peale ja ahjul!» Kolm kuradiit astusid sammu ettepoole, põristades pannidega ja kolistades roopidega. Ning Juhan otsekuu paiskus lava tagumisse nurka.

«Mi — mis ma teile teinud olen?» halises ta.»

E. ««No aga nii, kui lamp toas põleb, kas sa siis ei ole vahel näinud, missugused ilmelikud varjud seina peale jäävad? Üleeile õhtul, või millal ta oli, vaatan — just ema nagu tagakambri ukse peal. Suurrätik tegi just niisuguse varju, et ema nagu oli.»

«Mis sina ka kõik ära ei näe!»

«Miks ma's seda ei pea nägema. Aga kuidas see tuleb, et sina midagi ei näe?»»

F. «Kuid vastust ei tule.

Korraga kõhatab keegi ahjus ning ühtlasi ilmub ahju suule kellegi läikiv pea, mis näib ebamääraselt suur ja kohutav rehetoa puudulikus valguses. Teenijatüdruk kiljatab.»

Vastused olid väga erinevad, eksimusi juhtus

mitmel, veatult vastas Ave Hussar (Tartu 1. kk), kolm õpilast suutsid õige vastuse anda vaid ühel juhul.

5. O. Lutsu teoste tõlked.

Ülesanne nõudis keele ja teose eestikeelse pealkirja märkimist. Esitatud teosed olid järgmised: «Pavasaris», «Kaalinpää», «Spring», «Primävera», «Wiosna», «Kāpostgalva», «Jar», «Arno ja kumppanit», «Vasara», «A «Kentuki orozslán», «Der gehörnte Junge», «Jaro», «Regainitis», «Будни», «Весна», «На задворках», «Муйуздуу бала».

Enamasti tunti ära teos, eksiti õige keele märkimisega. Üks vastaja tundis ära ainult «Весна». Kindlamalt orienteerusid võõrastes keeltes Liisi Ojamaa, Eneken Laanes ja Riina Olonen.

6. Näitlejad, kes on kehanud eesti teatrites ja filmides Tootsi, Kiirt, Arnot ja Teelet.

Nimetada tuli vähemalt 3 näitlejat, kes on läbi aegade nimetatud rollides esinenud. Tuntud näitlejaid teati hästi, õigeid vastuseid oli tublisti.

Täpsem vastaja oli Eneken Laanes.

7. Joosep Tootsi ja Tom Sawyeri võrdlus.

Kokkuvõtlikult ja ilmekalt oli vaja võrrelda kahte hakkajat poissi. Ülesande vastused olid oodatust nõrgemad, sest domineerima kippus ümberjutustus. Võrdlevad, kõrvutavad ja üldse analüüsivad ülesanded on ikka raskusi valmistanud. Selle ülesandega tulid hästi toime Urve Tomberg (Kuusalu kk), Vahur Kuusk (Sindi kk), Piret Punga (Puka kk) ning Liisi Ojamaa ja Kristel Rattus. Üks õpilane jättis lehe tühjaks.

8. H. Runneli kogumik «Kodukäija».

Ülesanne nõudis valimiku «Kodukäija» koostamisel kasutatud kogude nimetamist. Väike mällutreening, millega said hästi hakkama Kadri Kallikorm (Tartu 2. kk), Meelis Mikker (Tallinna 1. kk), Liisi Ojamaa, Eneken Laanes ja Heli Tiirmaa. Nullringi jäi 5 vastajat.

9. H. Runneli luuletuse taastamine.

Alljärgnev luuletus tuli reprodutseerida.

... ..poiss läks	Üks ... poiss
... ..müts peas	kah kihk peas
kuub ... palgnäos
jalg nõrk all tallhing sees
... ..hing sees	suu ... must
Läks poiss kurb poiss	läks ka kuid
tumm ... toeks kuid	tast vist sai
Mis tast sai kust	... mees küll.
teaks ma	

Siin oli kaks võimalust: esiteks luuletuse teadmine peast, ja teiseks selle luuletuse põhimõtteline tundmine ning lünkade täitmine oma sõnadega võimalikult runnellikult. Züri arvestas loomulikult seda, kas luuletust põhimõtteliselt tunti või ei. Kui luuletus oli tuttav või osaliselt meeles, siis leiti sobivad sõnad enam-vähem õigesti. Halb oli olukord sel juhul, kui luuletust ei oldud varem loetud, siis kaugesid vastused algtektist õige suurel määral, ulatudes rüblükust sureva haigeni välja. Täpse taastamisega sai hakkama Liisi Ojamaa, teised proovisid muid võimalusi. 5 vastajat jäid punktita, kümnekond jõudis vaid minimaalse ühe-kahe punktini. Selle ülesande tulemused oli tagasihoidlikud.

10. H. Runneli luuletuste «Idüll» ja «Vana päevapilt» võrdlemine.

«Idüll»

Koju, koju, kodus koogilõhnad,
puhtaks pestud lapsed laua ümber,
lumivalged saunasärgid seljas,
roosad põsed, roosad väiksed varbad.

Koju, koju, kodus kallid pühad.
kambrisse on viidud leinakased,
põrandal on kaunid kaltsukangad,
voodid kõrged, kotis uued õled.

Koju, koju, kodus kodurahu,
nõder naine annab rändajale tuge,
koju, koju, kodus kodulõhnad,
tuul lööb looka õitsvaid kartuleid
ja ube.

Ka see võrdlusülesanne eeldas analüüsioskust. Kasutada võis etteantud abistavaid küsimusi, kuid sellegipoolest ei osanud 7 vastajat luuletustega midagi peale hakata, nende poolt kirjapandu oli abitu sisu ümberjutustus. Selle ülesande puhul jaotusid vastajad selgelt kaheks: ühed, kes tundsid väga põhjalikult H. Runneli luulet, oskasid eristada tundenüansse ja meeleoluarvundeid, näha erinevaid kujundeid, tabada luuletaja sõnavaliku omapära, ja teised, kes on seda kõike alles omandamas. Sisuka ja omanäolise erudeeritud analüüsiga paistsid silma Eve Paas (Pärnu 4. kk), Liisi Ojamaa, Maia Evisalu, Meelis Mikker, Eneken Laanes, Anneli Urge ja Kristel Rattus. 11. H. Runneli luuletuste äratundmine.

Allpool esitatud katkendite hulgast tuli üles leida H. Runnelile kuuluvad, kuid lisapunkte andis ka teiste autorite äratundmine.

- A. Kipsad ja kopsad
pargandid ja pirkandid
kirtulid ja kortulid
hersed ja oad.
- B. Pirukaid, pirukaid,
rosinapirukaid,
rosinaid, rosinaid
piruka seest!
- C. Lapsi lüüakse lõngaga,
kärbest lüüakse käega,
linnupesi ei lõhuta,
figusid ka ei tallata.
- D. Nüüd on lugu üsna aval:
meie kiisu väga kaval.
Rottidest ei enam saa:
maiust hakkab ajama.
- E. Rimps-rämp, kilts-kalts,
virt, vurts, kints, konts,
kilks, kolks, sulps, solps,
vilks, volks, tilks, tolks.
- F. Ma olen väike notsuke,
mul nina songija,
sest vagu a'an kui adrake,
ja ruigan rõõmuga.

Ükski vastaja ei lähenenud maksimaalsele 12 punktile, kuid keegi ei jäänud ka punktita. Enamik tundis ära katkendid F, A ja C. Täpsemad olid Vahur Kuus ja Liisi Ojamaa.

12. H. Runneli tõekspidamised valimiku «Kodukäija» põhjal.

Esitatud seisukohti tuli kinnitada vastava luulenäitega H. Runneli loomingust. Raske, kuid huvitav ülesanne, mis võimaldas tööpoolest igaühel väljendada seda, mida ta oskab luulest välja lugeda ja üles leida. Oli erinevalt häid vastuseid, nagu tõeliselt meisterliku luuletaja puhul eeldada võiski. 6 õpilast aga ei suutnud ennast

«Vana päevapilt»

Kusagil on kodu:
õlgkatus peal,
ripakil nurgaga rehi;
vana vankrikuur seal.
Kõik on nii väike, nii väike,
hool üksnes suur:
ripakil nurgaga rehi,
vana vankrikuur,
kartulivirgeseid sirged,
tikrid ja vabarnad,
foa taga valgeklaarpuu,
oksad madalas.
Kusagil, kusagil kodu:
klaaride õuntega puu,
väsinud päevade rodu,
naisesilmad
ja lapsesuu.

nii väljendada, et oleksid punkti teeninud. Väga huvitavalt, taktitundeliselt ja ladusalt kirjutasid Mauri Saarend (Tallinna 1. kk), Katre-Maarja Kallikorm (Põlva kk), Eneken Laanes ja Liisi Ojamaa.

13. Sõnavõtt H. Runneli juubeliks oma kooli aktusel.

See on kirjandusolümpiaade läbiv traditsiooniline ülesanne, et anda võimalus kõige selle väljaütlemiseks, mis südamel. Ent ometi ootas komisjon mitte lihtsalt raamideta lobisemist ega ka kuiva faktide jada, vaid ikkagi kindlaid nõudeid arvestavat juubelijuttu. Ebaõnnestumisi põhjustaski oskamatus fakte valida ja neid esitada emotsionaalselt sobivas kontekstis. Kalduti kas ülespuhutusele või kuivusele, seega ühest äärmusest teise. Kõige toredamad kõned esitasid Meelis Mikker, Marge Kõiv, Eneken Laanes, Ave Hussar, Heli Tiirmaa ja Liisi Ojamaa.

Õpetajate ja õpilaste suur ühistöö on ka seekord vilja kandnud. Parimad parimate hulgast on üles leitud ja olümpiaadialukku talletatud. Et O. Lutsu ja H. Runneli loomingust taha iga koolijüts osa saada, seda on lõppenud kirjandusolümpiaad veenvalt tõestanud.

Olümpiaadi võitjad vanemas astmes:

- 1. Piibi-Kai Kivik Tallinna 7. kk 11. kl (õp A. Niinemäe),
- 2. Leelo Keevallik Tallinna 7. kk 11. kl (õp A. Niinemäe),
- 3. Aune Rehema Tartu 2. kk 11. kl (õp L. Esko),
- 4. Siiri Laius Tallinna 24. kk 11. kl (õp P. Lilleväli),
- 5. Kadri-Rutt Allik Tallinna 7. kk 11. kl (õp A. Niinemäe),
- 6.—7. Mirjam Lepikult Viljandi 4. kk 11. kl (õp A. Käärik) ja Kaia Raukas Tallinna 21. kk (õp A. Kauba),
- 8. Piret Lill Tartu 1. kk 10. kl (õp H. Palgi),
- 9. Elo Malmberg Rakvere 3. kk 11. kl (õp K. Sepp),
- 10. Reet Rääbis Kanepi kk 11. kl (õp K. Pettai).

Olümpiaadi võitjad nooremas astmes:

- 1. Liisi Ojamaa Tallinna 21. kk 8. kl (õp A. Kauba),
- 2. Eneken Laanes Lääne kk 8. kl (õp C. Kuusik),
- 3.—4. Heli Tiirmaa Värskas kk 9. kl (õp M. Dolgoševa) ja Maia Evisalu Tapa 1. kk 8. kl (õp. K. Kuld),
- 5. Mauri Saarend Tallinna 1. kk 9. kl (õp I. Koit),
- 6. Marge Kõiv Tartu 2. kk 8. kl (õp R. Volmer),
- 7. Kadri Kallikorm Tartu 2. kk 8. kl (õp R. Volmer),
- 8. Kristel Rattus Tallinna 7. kk 9. kl (õp E. Talisaar),
- 9. Vahur Kuusk Sindi kk 8. kl (õp H. Sutt),
- 10. Anneli Urge Pärnu 1. kk 9. kl (õp M. Hage).

Informaatika ja bioloogia III

LEO VÖHANDU,
TPI infoteaduse kateedri dotsent

Epidemia mudel

Saarel elab N erakut. Kui keegi neist haigestub, pöördub ta abi saamiseks teise juhuslikult valitud eraku poole. Kui teine erak veel ei olnud haige, haigestub ta ja jääb nakkusekandjaks järgmise päeva jooksul. Seejärel muutub ta haiguse suhtes immuunseks ega anna seda ka ise edasi. Eeldame, et ühel päeval haigestus erak nr 1, teised olid kõik terved ja haiguse suhtes mitteimmuunsed. Valime juhtarvu abil eraku, kelle poole haige erak pöördub; see haigestub omakorda jne.

Leida, mitme sammu järel (keskmiselt) satub erak juba immuunse juurde, nii et epidemia katkeb. Leida ka haigestunute arvu jaotus.

Vastuste leidmiseks tuleb koostada simulatsiooniprogramm, mis toimiks eespool toodud skeemi puhul. Uurida, kuidas epidemia kestus sõltub erakute arvust N.

Kahe loomaliigi vahekorras

Järgmisena vaatleme kahe loomaliigi sellist vastastikust sõltuvust, kus üks liik on teisele saagiks.

Näiteks toituvad rebased jänestest. Elagu ühel saarel jäneseid ja rebased. Jänestel on piisavalt toitu. Rebastel aga peale jäneste midagi muud süüa pole. Kui jäneseid on palju, paljunevad ka rebased. Mida enam rebaseid, seda rohkem hävib jäneseid. Kui jäneseid on vähe, väheneb ka rebaste hulk.

Proovime selle üldise, nn kvalitatiivse iseloomuga jutu valemitesse panna. (Mudel ei peagi algul täpne olema, tasapisi jõuab seda täpsustada!)

Lähtume sellest, et algul on saarel J jänest ja R rebast. Aasta lõpul olgu jäneseid 40% rohkem. J jäneseid söödagu $J \times R / 250$ jänest ära (250 on söömistegur). Kui aasta algul on J jänest ja R rebast, siis aasta lõpul on X jänest:

$$X = J + J \times 0,4 - \frac{J \times R}{250}$$

Rebaste arvukuse muutumise hindamiseks võtame jäneste arvukusest tuleneva suuruse $(1/5 - 30)\%$

Aasta lõpuks on seega
 $Y = R + R \times (1/5 - 30) / 100$
rebast.

Nüüd on juba kerge välja kirjutada väike programm, mis rea aastate jooksul jälgib, kuidas jäneste ja rebaste arv muutub.

Kui näiteks võtta alguseks 100 jänest ja 80 rebast, siis on algusaastad sellised:

108+72, 120+65, 136+61, 157+59, 182+59, 211+62, 243+69, 273+81, 293+100. 293+128, 260+164, 193+200, 115+217, 61+201 jne.

Selle ahela kulgu on huvitav jälgida. Lõpp tuleb kaunis ehmata. Olgu see hoiatuseks, mis võib juhtuda ökoloogiliste protsessidega.

Loomulikult tuleb ka siin modifitseerida kõikvõimalikke kordajaid. Mis siis, kui jäneste iibekordajat muuta näiteks 0,4-lt 0,3-le; kui söömistegurit muuta 250-lt 150-le jne.

Probleeme

1. Proovida leida rebaste arvukuse muutumise toodud reegli asemele mõnda muud bioloogiliselt mõistlikku valemit (kas rebane suudab ikka vastu panna, kui jänest ise peaaegu et suhu jookseb?).

2. Proovida jäneste iibekordajat mitte lihtsalt niisama ette võtta, vaid reaalselt arutada koos bioloogiaõpetajaga, mitu pereheitmist mitme pojaga on aastas parimates tingimustes (igavene suvi jne). Kas talve olemasolu asja palju mõjutab?

Projektid

Lua bioloogiliste andmete kartoteegid. Võimalikud teemad.

Loomakataloog, milles antud andmed kirjeldavad loomade skeletti, seedetrakti, hingamist, sekretsioonisüsteemi, närvisüsteemi, reproduktseerimist, vereringet, muskulatuuri, aistingu ja endokriinseid süsteeme. Loomulikult tuleb kirjeldada ka loomaliigi paiknevust süstemaatikas.

Andmebaasi põhjal peaks olema võimalik vastata näiteks järgmistele küsimustele:

1. Kas leidub loomi, kes munevad pehme koorega mune ja on aktiivsed kogu aasta?
2. Millisel loomaklassil on suurim suuruste diapsoon?
3. Kas on seost pesakonna järglaste arvu ja kaalu vahel?
4. Kas loomad, kelle järglased arenevad üsas, hooldavad poegi kauem kui need, kelle järglased on üsavälised?
5. Kas kõigil neeruga loomadel on ka põis?

Analoogilisi katalooge võib koostada ka lillede, seente (kas kõik seened ussitavad?), rändlindude, Eesti järvede jne jaoks. Kõigepealt tuleb läbi mõelda, millised tunnused peaksid objekte kirjeldama.

Opris kasulik on ka külmiku sisu kataloogi koostamine. Ildkirjelduse kõrval peaks kirjas olema ka produkti viimane kasutusaeg, et midagi asjatult raisku ei läheks.

Hoopis tõsisem plaan oleks keskmise mahuga kokaraamatu (või selle mõne alateema) retseptide sisestamine (õigemini antud retseptile vajalike ainete loetelu sisestamine). Siis saaks toiduaineid ette andes kerge vaevaga kätte võimalikud retseptid.

Kataloogida võib telefoninumbreid, kirjamar-

ke, heliplaate jne, jne. Vaja on vaid veidi fantaasiat.

Eriti huvitav ja kasulik oleks teha programm, mis joonistab kuude kaupa kalendri ja paneb kuupäeva lahtrisse vastaval päeval sündinud õpilaste ja õpetajate nimed. Igal kuul võib siis kalendrit vahetada. Muide, teie klassi tundmata võib juba ette kihla vedada, et aastast leidub vähemalt üks päev, mil on kahel selles nimistus oleval inimesel samal päeval sünnipäev! On see nii?

Bioloogilise populatsiooni lihtne mudel

Loomapopulatsiooni areng koosnegu isendite sündimisest, elamisest ja suremisest. Elagu ühel ajaperioodil N looma (perioodi pikkus võrdub antud näites loomade eluea pikkusega). Iive olgu 25%, siis tuleb sel perioodil järglasi $J=0,25 \times N$ looma.

Keerukam lugu on suremisega. Et loomad üksteist mõjutavad teiste eest toitu ära süües, haigeks jäädes, isegi liigikaaslasid süües, tuleneb surevate loomade osa elavate loomade hulgast ja segamisordajast F :

$$K=0,1 + F \times N.$$

Surnute arv antud perioodil on seega

$$S=K \times N=(0,1 + F \times N) \times N.$$

Perioodi lõpul on niisiis loomi

$$M=N + J - S.$$

Kui pikk on periood? See sõltub loomaliigist. Mõnel loomaliigil on tegu aastate, mõnel tundidega. (NB! Perioodi lõpul elab täisarv loomi!)

Probleeme ja näpunäiteid

1. Kas leidub loomi, kes liigikaaslasid söövad?
2. Koostada väike tabel väga erinevate eluperioodidega loomaliikide kohta.
3. Koostada lihtne programm, mis sisendand-

metena võtab vastu perioodi algul elavate loomade arvu, segamisfaktori F ja vaadeldavate perioodide arvu P .

Programmi koostamisel ja kasutamisel on soovitatav segamisfaktoreid võtta sõltuvalt loomade arvust nii:

$$1000 \text{ looma } F \approx 0,0001$$

$$100 \text{ looma } F \approx 0,001$$

$$10 \text{ looma } F \approx 0,01$$

Programmi silumiseks soovitage järgmisi algandmeid: $N=130$; $B=0,00105$; $P=25$. Kui programm on õigesti koostatud, siis pärast käivitamist ja algandmete sisestamist ilmuvad ekraanile järjest arvud

131, 132, 133, 134, 135, 136, 136, 136 ...

Ekraanilt on selgelt näha, et pärast seitsmendat perioodi loomade arv stabiliseerus.

1. Uurida lähemalt liigi käitumist kõikvõimalike sisendparameetrite muutumisel. Proovige muuta sündimust (0,25 asemel muud arvud), suremise kordajat K jne. Kõige huvitavam on otsida erinevate N ja K väärtuste korral stabiilsusseisundeid. Selleks võib programmile lisada veel mõned read, mis ise muudavad N ja K väärtusi mingi sammuga, leiavad tekkinud stabiilsusväärtused (kui neid on) ja trükkivad või kuvavad saadud tabeli ekraanile.

Näiteks 10 looma puhul kordajaga $K=0,00105$ jõuame 45 sammuga (perioodiga) stabiilsesse seisusse 136 loomaga (aga ka $10 \cdot 10^6$ bakteritil $136 \cdot 10^6$ bakterinil).

5. Proovige koos bioloogiaõpetajaga hankida andmeid selle kohta, kui suuri maalappe mitut liiki loomad vajavad. Oletage, et teil on tegu saarega ja mõtelge, kuidas segamisfaktorit määrata.

Oktoobrikuus peeti Tallinnas üleliiduline seminarnõupidamine õpilaste kommunistlikust kasvatamisest kooli uuenduse oludes. Plenaaristungile järgnesid töö sektiioonides ja ümmarguse laua vestlused. Fotograaf Tõnu Kalle jäädvustas ühe tööhetke ministriumitöötajate sektiioonist Tallinna Mere- ja rannajooni pioneerimajas.

KOOLIEELNE KASVATUS

Lasteaias on uus programm

HELGI SARAPUU,
ENSV Pedagoogika Teadusliku
Uurimise Instituudi koolieelse
kasvatuse ja algõpetuse sektori
nooremteadur

1987/88. õppeaastal alustati meie koolieelsetes lasteasutustes tööd uue programmi alusel (3). Vajaduse uue programmi järele tingis üldharidus- ja kutsekoolireform. Koolieelne ühiskondlik kasvatus moodustab rahvaharidussüsteemi kõige algsema osa, mille ülesanne on laste kommunistlik kasvatamine ning nende ettevalmistamine edukaks õpitööks koolis. Johtuvalt NLKP XXVII kongressi suunistest tuleb tagada senisest parem kasvatus-töö kvaliteet ka koolieelsetes lasteasutustes.

Uus programm lähtub 1984. a ilmunud liidulisest tüüpprogrammist (4) ja seni meie vabariigis kasutusel olnud koolieelsete lasteasutuste õppe- ja kasvatustöö programmist (2). Üleliidulise tüüpprogrammi sisu ja maht on teaduslikult põhjendatud uusimate psühholoogilis-pedagoogiliste uurimustega ning läbi teinud eelkatsetused lasteaias. Tüüpprogramm on koostatud vastavuses nõukogude koolieelse kasvatuse traditsioonidega, mille alusepanijaks oli N. Krupskaja. Programmiliste teadmiste sisu täiustamise eesmärk on süvendada laste positiivset suhtumist tegelikkusesse, kujundada õigeid käitumisharjumusi ja suhtlusoskust. Sellest tulenevalt on tõusnud ka lastele esitatavad nõudmised nende erinevates tegevustes (töö, mäng, kujutavad tegevused, kõne, suhtlemine jt). Vähendatud on ebaolulise faktimaterjali mahtu, mis senini tingis laste teatava ülekoormatuse.

Üheks lähtekohaks sai programmi koostajatele 6aastaste laste klassi programm (1). See näitas kätte lõpptaseme, milleni on vaja jõuda lasteaias, et jätkata 6aastaselt edukat tööd koolis.

Endiselt on programm üles ehitatud ealisuse printsiibil. Asja ilmunud programmis kannavad rühmad järgmisi nimetusi: imikute rühm, aastaste laste rühm, kaheaastaste laste rühm jne. Iga vanuserühma tööd vaadeldakse kahes osas: laste elu organiseerimine ja laste kasvatamine; õpetamine tegelustes või tundes. Selline õppe- ja kasvatustöö kaheosaline käsitlemine ei välista nende omavahelist väga tihedat seost. Vastupidi — kogu õppe- ja kasvatustöö lasteasutuses moodustab ühtse tervikliku pedagoogilise protsessi. Tegelustes ja tundes antakse lastele neid teadmisi, mille omandamiseks on vajalik pedagoogi abi, s.t neid on vaja õpetada. Antavad teadmised moodustavad ühtse terviksüsteemi ja nad on omavahel tihedas seoses. Seega on mõistetav, et nimetatud materjal on vaja omandada igal lapsel. Tunnivälised tegevused loovad võimaluse tunnis omandatu iseseisvaks kasutamiseks, selle täiendamiseks.

Iga vanuserühma õppe- ja kasvatustöö sisemine struktuur on ühtne. Algab see laste iseloomustusega, mis peab aitama kasvatajatel paremini orienteeruda rühma kasvatusülesannetes. Kasvataja tähelepanu juhitakse kõige olulisemale teatud eas. Nimetatud osa põhjendab korraldatava õppe- ja kasvatustöö sisu ja iseärasusi.

Järgmise osa moodustavad kasvatusülesanded. Need näitavad kätte lõppeesmärgi, mis tuleb saavutada laste üleminekuks järgmisse rühma või kooli. Nende ülesannete täitmine osutub võimalikuks üksnes kogu pedagoogilises protsessis. Tähtis osa on siin lasteaias ja kodu koostööl. Iga ea kasvatusülesannete perspektiivne selgitamine lastevanematele õppeaasta alguses peaks muutuma lasteasutuse vanuserühmade tavapäraseks. Individuaalsete vestluste, laua- ja seinalehtede kaudu tuleks suunata lastevanemate tähelepanu neile kasvatusülesannetele, mille täitmisel kodu abi on hetkel kõige vajalikum. Õige oleks informeerida lastevanemaid ka juba saavutatust.

Edasi järgneb sanitaar- ja hügieeniharjumuste kujundamise programm, mis näitab kätte selveülesanded sõltuvalt lapse east.

Eraldi programmiosa on käitumisharjumuste ja suhtlusoskuse kujundamine. Käitumis- ja suhtlusoskus moodustavad lapse kooliks ettevalmistatuse sotsiaalse aspekti, mille puudulikkust on õpetajad lastealadele sageli ette heitnud. Nimetatud oskuste kujunemine eeldab aga süsteemikindlat pidevat tööd alates väga varajastest eest. Vajalike oskuste kujunemine osutub võimalikuks üksnes lapse kõikide tegevuste koostööl. Erilist osa etendab laste vaba tegevus (mäng, töö, kunstiline tegevus jt). Selgituseks siinjuures. Programmis on kasutatud termineid järgmises tähenduses.

duses: *tunniväline tegevus*, s.o laste kogu tegevus väljaspool tunde; *vaba tegevus*, s.o laste soovikohane ja nende eneste organiseeritud tegevus; *organiseeritud tegevus*, s.o kasvataja poolt organiseeritud tegevus tunnivälisel ajal. Seega on mängul ja tööl otsustav osa nimetatud küsimuste lahendamisel. Teisalt viitab see tõele, et ka nimetatud tegevused, mis on küll laste iseseisvad loovad tegevused, peavad alluma kasvataja tähelepanekule ja kontrollile, kuid säilitama seejuures laste iseseisvuse, omaalgatuslikkuse.

Endiselt vaadeldakse ka uues programmis **mängu kui sellealiste laste juhttegevust**, mis kõige enam aitab kaasa nende arengule. Programm näeb ette 3—5aastastele lastele kaks õppetööst vaba nädalat (jaanuarikuu esimene ja märtsikuu viimane nädal). Üks kord kuus on mängupäev, millal õppetunde ei ole. Sel ajal lapsed tegelevad neile meelepärasega, s.t põhiliselt mängivad. Siin peaksimegi nägema reservi laste iseseisvuse, initsiatiivikuse, valikuoskuse, loovuse kujundamiseks. Lisaks sellele toimub üks kord kvartalis tervisepäev, mis on mõeldud mitmekesisteks sportlikeks üritusteks.

Programmis on mängud tinglikult jaotatud kahte suurde alaliiki: loovmängud (rolli-, kasvatus- ja ehitusmängud) ja reeglitega ehk valmismängud (liikumis- ja õppemängud). Mängu programmi ei ole lülitatud laulumänge, sest need on esitatud muusikalise kasvatusprogrammi osana. Senisest enam tuleks tähelepanu osutada laste õppemängude iseseisvale mängimisele nende vabas tegevuses. Sageli seostuvad õppemängud liikumisega, mõistatamisega, otsimise ja peitmisega, laulmisega, salmikeste lugemisega. Nende iseseisev organiseerimine kujundabki lastes suhtlusoskust, arendab iseseisvust, otsustamisvõimet. Lisaks eelöeldule ei tohi alahinnata laste iseseisvate loovmängude kasvatusväärtust. Nendesse tuleb suhtuda kui laste loominguks ja neil peab olema iga kasvataja tähelepanelik ja heasoovlik toetus.

Uudne on lähenemine **töökasvatusele**, mille üldeesmärk koolieelses eas on luua soodus sotsiaalne pinnas lapse kasvatamiseks tulevaseks tööinimeseks. Töökasvatus jaotatakse mõtteliselt järgmisteks osadeks: elementaar-teadmiste andmine tööst ja töö tegijatest; lihtsate tööoskuste kujundamine; laste sotsiaalne kasvatamine. Töökasvatuse programmi suureks väärtuseks tuleb lugeda selle seostamist sotsiaalse kasvatamisega. See töökasvatuse oluline aspekt on aga senini olnud üpris tähelepanematu ja uus programm püüab nüüd seda lünka täita. Uudne on ka töökasvatuse programmi ülesehitus. Töökasvatuse eesmärgide paremaks mõistmiseks on need koondatud seitsmesse mõttelisse omavahelises sõltuvuses olevasse etappi (teadmiste, arusaamade, suhtumiste, soovide, püüdluste, oskuste ja harjumuslike käitumusmudelite etapp). Eesmärkide etapiviisiline

esitamine võimaldab programmi paremini lah-ti mõtestada ja näitab kasvatusprotsessi sisemist dünaamikat. Töökasvatuse dünaamilise ülesanneteahela täitmine koolieelses eas on aluseks algklassides jätkuvalle töökasvatusele.

Uue osana on programmi võetud **tunniväline kunstiline tegevus**. Nimetatud programm näitab ära tunnivälise kunstilise tegevuse sisu 3—5aastaste laste rühmades. Selle ülesanne on innustada lapsi iseseisvalt kasutama kujutavate tegevuste, muusika jt tundides omandatud oskusi. Lapsi tuleb tutvustada kujutava, dekoratiiv- ja rahvakunsti-teostega, erinevate kunstnike, skulptorite loominguga. Lähtuda tuleks siin laste vahetust lähedusest, nendest piltidest ja skulptuuridest, mis kaunistavad lasteaeda või mille loojad on keegi lastevanematest või laste lemmikraamatute illustraatoritest. Oluline on äratada huvi ja tutvustada lapsi kunsti eri liikidega.

Tegeluste ja tundide õppematerjal on ka uues programmis esitatud kvartalite kaupa (alates 2aastaste laste rühmast). Neis antavad teadmised ja oskused moodustavad vaimse kasvatusetuumade. Oluline on, et vajaliku omandaksid kõik lapsed. Uue õppimine toimub I—III kvartali jooksul, IV kvartal, s.t suvi on mõeldud õpitu kordamiseks ja iseseisvaks kasutamiseks. Töö aineprogrammide põhjal toimub 30 õppenädala piires (arvestatud pole vaheaegu, mängu- ja tervisepäevi). Programmilise materjali hulga määramisel on arvestatud, et I ja II kvartalis on õppenädalaid 11 ja III kvartalis 8. Lisaks on jäetud igas kvartalis nn varutunnid, mida kasvatajad saavad kasutada vastavalt vajadusele. Sõime-tegeluste programmimaterjal on esitatud 3kuulise intervalliga nagu senistes programmideski. Seda tingib lapse äärmiselt kiire areng esimesel kahel eluaastal.

Ümbritseva elu tutvustamine on aluseks kogu lapse tegevusele lasteaias. Selle kaudu õpib laps tundma ümbritsevat tegelikkust ja iseenda kohta selles. Tutvumine ümbritsevaga rikastab laste tundemaailma, loob eeldused isiksuse kujunemisele, kasvatab lastes iseseisvust, oskust ja kindlustunnet orienteerumisel ning tegutsemisel oma lähemas ümbruses. Ümbritseva elu tutvustamise teemaatika on valitud laste huve, võimalusi ja vajadusi arvestavalt. Üks ja sama teema (nt kodu ja perekond, kodukoht, kodumaa) leiab käsitlemist eri kvartalites ja vanuserühmades. See võimaldab uusi omandatavaid teadmisi ühendada juba olemasolevatega ja loob tingimused laste iseseisvaks juurdlemiseks, järelduste tegemiseks.

Otseseks toeks ja samu eesmärgi teeniv on **laste tutvustamine loodusega**. Siingi on ülesanne laiendada, täpsustada ja süstematiseerida laste teadmisi kodukoha taimedest, kodu- ja metsloomadest, nende eluks vajalikust tingimustest, sesoonsetest nähtustest ja muutustest looduses. Lapsi õpetatakse õigesti käituma

looduses ja nägema selle ilu. Kujundatakse soovi hoida ja kaitsta loodust. Looduse tutvustamise programmi on lisatud töö loodusnurgas, mille ülesanded ja eesmärgid haakuvad töökasvatuse ning laste ülejäänud tegevuste omadega.

Kõnearendamine on endiselt seotud ümbritseva elu ja looduse tutvustamisega. Kõnearendamistöö on jaotatud järgmiselt: hääldamine ja foneemi kuulmine; sõnavara; grammatika; sidus kõne. Selline jaotus kvartalite lõikes peaks aitama tõhustada ja ühtlasi ka kergendada sellealast tööd meie lasteaedades.

5aastastele lastele näeb programm ette emakeele algõpetuse. Nimetatud programm erineb tunduvalt oma raskusastmelt senini 6aastaste laste rühmades kasutatust. On arvestatud, et tegemist on aasta nooremate lastega, ja sellega, millest alustatakse tööd 6aastaste laste klassis koolis.

Tõhustatud on lastekirjanduse tutvustamise kaudu täidetavaid ülesandeid. Senisest enam tutvustatakse meie rahvaloomingut (jutud, laulud, vanasõnad, muistendid) ja nüüdisautorite loomingu. Täiendava lisa annab neile teiste rahvaste loomingu (läti, saksa, vene jt). Sama eesmärgi on arvestatud kunstiainetes tsükli (kujutatavad tegevused, muusikakasvatuse) programmide koostamisel. Nii on programmi näidisteemade (kujutatavad tegevused), repertuaari (muusikakasvatuse), kirjanduspalade (lastekirjandus) valikul arvestatud nende vastavust aastaajale, ühiskondlikele tähtpäevadele ja sündmustele, rahvakommetele. Esitatud näidistematika võib kasvataja soovi korral asendada talle käepärasema, kuid samu ülesandeid lahendavaga. Kujutatavates tegevustes on uuenduseks meisterdamistund 4aastaste laste rühmas. See toimub 2 korda kuus vahelduvalt kleepetööga.

Konstrueerimine on tegevus, mis arendab laste loovvõimeid, õpetab lapsi oma töid planeerima ja sihipäraselt tegutsema. Konstrueerimine seostub väga tihedalt ehitismänguga. Konstrueerimisoskusi omandavad lapsed nii tundides (matemaatika, kleepetöö jt) kui ka tunnivälistes tegevustes. Programm sisaldabki vastavate oskuste ja teadmiste sisu eri vanustele.

Lasteaiamatematika (elementaarsete matemaatiliste kujutluste arendamine) programm käsitleb lähte- ehk eelmõisteid, s.t neid matemaatilisi mõisteid, millele hiljem toetub matemaatiline mõtlemine koolis. Programmi ülesannete täitmine eeldab laste suurt praktilist kogemust. Seepärast tuleb luua võimalusi laste tegutsemiseks tundides ja omandatud oskuste kasutamiseks tunnivälisel ajal.

Kehalise kasvatuse programm koosneb järgmistest osadest: üldarendavad harjutused, põhiharjutused, liikumismängud, sportlikud harjutused. Kehalise kasvatuse tunde on ette nähtud 1,5–2aastastel lastel 2 ja 3–5aastastel lastel 3 tundi nädalas. 3–5aastaste laste rühmades toimub 2 tundi õues, üks saalis.

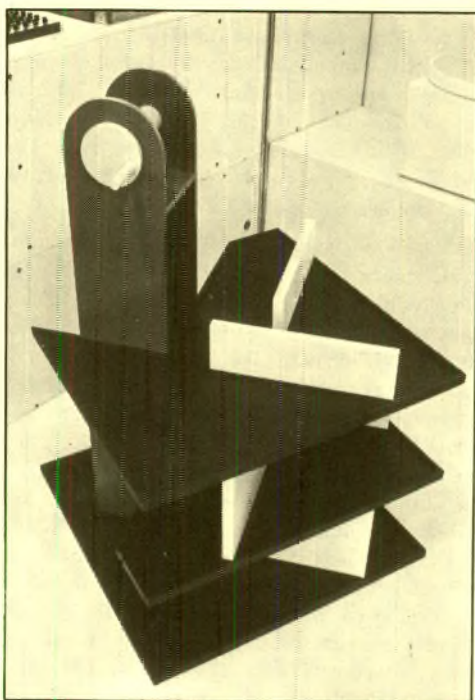
Lasteasutuses, kus on 2 ujumistundi nädalas, jääb kehalise kasvatuse nädalatunde 2.

Alanud õppeaasta on ootusrikas aeg meie lasteaedades. Praktiline töö peab kätte näitama uue programmi tugevaid ja nõrgad kohad. Seda cotame nii meie, programmitegijad, kui ka kindlasti teie, lasteaednikud. Tänu sõnad ka kõikidele programmitegijatele, nii neile, kelle nime me ei leia programmi tiitel-lehe siseküljelt kui ka töögruppide juhtidele. T. Pau, K. Väljas, I. Seppel, L. Raidmaa, U. Andressoo, K. Orglaan, A. Kumpas, I. Nõmm-salu, H. Joorits, E. Noor jpt ainekomisjonide liikmed — aitäh!

Kirjandus

1. Algklasside programmid. Nelja-aastase algõpetuse tsükkel. Tln, Valgus, 1986. 190 lk.
2. Koolieelsest kasvatusest lasteaasutuses. Programm ja juhendid. 3. trükk. Tln, Valgus, 1979. 253 lk.
3. Koolieelsest kasvatusest lasteaasutuses. Programm. Tln, Valgus, 1987. 174 lk.
4. Типовая программа воспитания и обучения в детском саду. Под. ред. Р. А. Курба-товой, Н. Н. Поддъякова. М., Просвещение, 1984. 174 с.

Poiste puutõid 1987. a õpilastööde näituselt.
TÕNU KALLE foto

KOOLIMUUSIKA NR 12

Pudemeid «Tähemängu» matkaradadelt*

HELVE VÕSAMÄE,
ER muusikasaadete toimetaja

«Tähemäng» on viktoriin, mis üle nädala kolmapäeva õhtul kutsub paljusid-paljusid «Muusikalise tunni» kuulajaid paberit ja pastakat haarama. Kes asjast täpsemat pilti tahab saada — kuulake! Teine hooaeg on käimas, algas 21. oktoobril. Ehk liitute mänguringiga?

«Muusikaline tund» on Eesti Raadio kavas 24. aastat ja vanemtoimetaja Edgar Selbergi eestvõttel on pidevalt püütud leida kuulajaga kahepoolse suhtlemise vorme. Kümme hooaega mõistatamishuvilisi köitnud viktoriinisari «Õige valik» lõppes igal suvel n-õ preemia-ekskursiooniga edukamatele lahendajatele. Seda traditsiooni jätkab ka «Tähemäng». Et need reisisid on muutunud üha populaarsemaks, seda kinnitab osavõtusoovide rohkus. Viimati tuli matkaseltskonna kokkupanemisel loosimine abiks võtta. Et nähtu-kuuldu ei jääks ainult ühe bussitäie teada, on igast niisugusest suvematkast sündinud sari «Muusikalisi

* Toimetuselt. Muusikaõpetaja olla tähendab kultuuriga avaralt suhelda. See eeldab aga teadmisi ajaloo, kirjandusest, kunstist, arhitektuurist, loodusest, kultuurikandjaist... Et muusikaõpetajat sellele lainele häälestada, teda ainetevahelisi seoseid otsima kehtada — selleks ongi mõeldud sinne kirjutis.

tunde». «Tähesõidust» Peipsi-maile sai neid tervelt 6.

Kui esimesed sõidud olid seotud peamiselt eesti muusikute elu- ja tegevuspaikadega, siis ajapikku oleme haaret laiendanud. Püüame võtta vaatluse alla ühe piirkonna tervikuna: loodus, ajalugu, arhitektuur, majandus, nende paikadega seotud huvitavad isikud, ühesõnaga — kultuur laiemas mõttes. Loomulikult eeldab niisugune sõit universaalset matkajuhti, kelle oleme leidnud Looduskaitse Valitsuse juhtivas inspektoris Veljo Rannikus. Tema jaoks pole Eestimaal vist ühtki tundmatut paika, kõik on ta jalgsi läbi käinud, autoga läbi sõitnud ja ülevalt helikopterilt ka täpselt ära vaadanud.

See kirjatükk ei püüagi anda viimasest matkast ammendavat ülevaadet — siis saaksime vaid midagi sõiduplaani taolist. Olgu pigem killukesed, pudemed, milles tuleb ehk lugejanigi enam matka tõelist meeleolu ja Veljo Ranniku jutumõnu.

*

Kes poleks sõitnud Tallinna—Tartu maanteed! Aga kui palju me teame, mis siin tuttava tee veeres huvitavat on (või oli)? Kolu teeristil meenutab matkajuht, et just siin seisib varem vahva puust kõrts, mis viidi üle Rocca al Maresse Vabaõhumuuseumi. Kuivajõe teeristil seisab tuulik, mille ehitamisel olnud oma isa käealusena ametis noor Johannes Lauristin. Et Piritajõe nimi on tulnud Brigitta kloostrist, seda teame kõik, aga Veljo Ranniku ütleb: «Tegelikult ta peaks olema Pusu jõgi. Siin kõrval on Pusu soo ja Pusu soost ta peale algab. Tore oleks — Pusu Olümpiakeskus. Palju kenamini kõlaks, eks ole?»

Koigi kohal tuleb jutuks, et Vene-Liivi sõja ajal ja järel tekitanud siin suurt segadust mõisameeste salgad. Nende hulgas oli ka keegi Tisenhuseni-nimeline. Just siin Koigis lange sid nad lõpuks rootslaste kätte vangli.

V.R.: «Pikema kohtumõistmiseta pandi ta koos oma kaaslastega kuskile külasauna kinni ja põletati ära, nagu tolle aja sõja puhul kombeks oli. Ja kroonik Renner mainib siis küllaltki kahjuröömsalt, et jõe tegu küll, et mees saunas ära põletati — aadlik ja puha, aga üks ta ikka suur süüdlane oli ka jumala ja rahva ees, sest tema ise ju oma õe Barbara oma sugukonnakohtu otsusega uputas Võrtsjärve. Ja niipalju meil ongi sellest allikalisi andmeid, mille Aino Kallas hiljem väga toredaks novelliks ümber töötas ja mille aineil Eduard Tubin oma suurepärase ooperi lõi.»

Adavere lähistel, otse teeservas seisab suur graniitrahn, mis tähistab Eestimaa mandriosa geograafilist keskpunkti. Väljamöödetud ja -arvutatud keskpunkt asub küll mõni meeter eemal, aga see vahe on kaduvväike. Kivi asupaigaks valiti muistne Kalmemägi, kuhu ta väga ilusti sobib.

Põltsamaal keerame Jõgeva teele, Peipsi poole. Pikem peatus on Laiuse, Eesti kõige ilusama ja kõrgema voore harjal. Siit paistavad kätte Pandivere tipud: Emumägi, Eba-

vere ja Kellavere. Siin lähemas ümbruses on karjas käinud kauaaegne «Vanemuise» näitleja Leopold Hansen, siit on pärit Hugo Raudsepp, ja all Kivijärve soo taga on Karl Jungholzi sünnikodu.

V.R.: «Kivijärvest veel niipalju, et kui Narva lahing oli Karl XII võidetud, — mäletata-vasti toimus see talvel —, siis tema väikene armee pidi saama talvekorterisse. Haavades ja haigustes ja küllalt vilets oli see armee pärast neid suuri lahinguid. Ja siis ta toodi siia Laiuse kanti. Laiuse lossi hoovi paigutati osa garnisonina, osa paigutati ümberkaudseisse küladesse ja mõisatesse. Ja Karli kantsleil asus Kivijärve mõisas. Kivijärve mõis oli siis koht, kus kõik ukaasid ja muud asjad alla kirjutati.»

Rahvajuttude põhjal on terve Eestimaa täis puid, mille istutajaks peetakse Karl XII või Peeter I. Kuid Laiuse pastoraadi juures on säilinud üks kolmest pärnast, mis Karl XII olevat mingite ristsete ajal tööpoolest istutanud — see on dokumentaalselt tõestatud.

Siinsamas Laiuse voore harjal on allikas ja selle ümber tilluke soolapike. Säased söövad heleda päeva käes päris jultunult. Aga allikale me läheme, sest see pole tavaline, vaid Ilma-allikas.

V.R.: «Mis siis rahvas uskus? Pühapäeva hommikul vara pidid kolm täiesti puhtalt riietatud, puhtaks pestud, puhaste eluviisidega tütarlast tulema rehadega vaikselt allikale. Ja kui taheti saada ilusat ilma, siis nad pidid allika pealt lahti kiskuma, laiemaks tegema selle silma, et rohkem taevast peegelduks allikas. Ja vastupidi, kui taheti vihma saada, siis nad tulid jälle rehadega ja lükkasid allikasilma kinni, et taevast vähem allikas peegelduks. Ja pärast seda ilm läks kõhe vihmale. Ja püsis vihmal niikaua, kuni need-samad usinad neitsid tulid jälle siia ja selle töö teistpidi ära tegid. Nii et selle kandi rahvas sellepärast elaski nii jõukalt, et neil oli omast käest ilm võtta.»

Ei olnud küll pühapäev ega ka mitte hommik, kuid kolm meie piigat lükkasid allikasilma selgeks ja tööpoolest olid kõik meie sõidupäevad päikeselised. Imeasi sel õrjetul suvel!

*

Palamuse. Kõik on siin nii tuttav «Kevadest» — raamatust, filmidest, varasematest käikudest. Ent vana koolimaja on saanud Oskar Lutsu juubelitähtpäevaks uue sisemuse. Nüüd on siin kõik nii, nagu «tookord».

Teisel pool vahekoda, kus omal ajal asus kõstri korter, on muuseumiekspositsioon vitriinides ja stendidel. See jutustab üldse kihelkonnakoolidest, Oskar Lutsu sidemetest Palamusega, «Kevade» sünniloost ja edasisest saastusest.

Palamuse jaoks oli 1987. aasta kahekordselt tähendusrikas: möödus 100 aastat rahvakirjanik Oskar Lutsu sünnist, kes selle paiga kuulsaks kirjutas, ja 300 aastat Palamuse kõstrikooli avamisest, mis 1823. aastal muudeti kihelkonnakooliks.

V.R.: «Palamuse on omal ajal, s.o enne Põhjasõda ja Põhjasõja-järgsel ajal olnud

haritud rahvaga keskus ja andnud tookordsele haridusele ka mitmeid nimesid. Nieländeridki — ega nad olnud lihtsalt julkjürid. Nieländerid olid terve dünastia haritud kõstleid ja koolmeistreid, ja nendelt on isegi üht-teist kirjavara ilmunud. Kihelkonnakooli õppeprogrammis tavaliselt muusikaõpetus erilisel kohal ei olnud, aga muusika oli õppetöös kõvasti sees, sest hommikuti lauldi koraale, kui vaja, lauldi riigilaule. Paljudes kodudes olid lihtsad muusikariistad — kannel, viiul. . . Ja kui harmoonium ka igal hommikul paar korda mängis, eks see kõik ikka mingisuguse muusikalise kasvatuse andis. Sest kõster oli ju kiriku orelimees, tal pidi olema vastav ettevalmistus ja adjutantid taskus, et ta neid pille mängida oskab. Ma tahan rõhutada seda momenti: Nieländer, noh — Julk-Jüri — temal oli väga hea koduse hariduse ja heade kodumajanduslike oskustega naine, kes väga palju sinsetele tüdrukutele õpetas näputööd ja kokakunsti ja kes ka sisuliselt täitis õppejõu ülesandeid. Ka niisugune õpetus kuulus tookordse kihelkonnakooli juurde. Nii et kahtlemata on Palamuse näol tegemist ühe väga vana ja tubli hariduskeskusega.»

*

Järgmine peatuspaik on Saare mõisas, kuhu 1730. aastail tookordne omanik von Bock rajas kauni barokse hooneteansambli. Loss oli nii kaunis, et isegi kroonitud pead, kes siitkandist läbi sõitsid, käisid ööbimas Saare mõisas. 1764. aastal näiteks külastas seda Katariina II. Lossist pole praeguseks järel muud kui vapiplaat, mis nüüd on omaaegse valitsejama ja seina müüritud. Valitsejama ja läheduses on säilinud veel 1730.—1740. aastail ehitatud barokkait.

Sellesama mõisa Vaidavere küla Kaasiku talus sündis meie kuulus keelemees J. V. Veski. Siitkandis elas ja lõi oma lugulaule külapillimees ja vemmalvärsisepp Kristjan Kivi, kelle loomingust on laialt tuntud laul kõrtsmik Ambrosiusest. Rahvasuus liiguvad siamaani jutud Saare «hullust krahvist» Gotthard Johann Mannteuffelist, kelle valdusse mõis läks 19. sajandi alguses (tema olnud ka Juhan Liivi «Käkimäe käo» mõisniku prototüüp).

V.R.: «Parun Mannteuffelile kuulub see kuulus temp, et ükskord oli ta Tartu raega tülli läinud ja raad oli talle karistuse määranud. Ta sõitnud seda karistust uhkelt kinni maksma — ratsahobusega sõitnud raekotta. Aga teatavasti Tartu raekoja saal asub teisel korrusel, mööda kitsast treppi tuleb üles sõita. Ja raele oli selle hobuse aknast allatoomine kolm korda kallimaks maksma läinud kui paruni toodud trahvisumma. Selline kuulus mees oli see Saare hull krahv.

Veel üks lugu temast. Pärimuse järgi oli ta muretsenud ühe vene poisi, ühe eesti poisi, ühe saksa poisi ja ühe mustlaspoisi ja toonud nad siia ühte väiksesse majakesse. Siis võtnud ühe vanema tubli eesti naise, käskinud sel neid lapsi hooldada ja kasvatada nii vanaks, kuni rääkima hakkavad. Kusjuures naisele oli karm käsk antud, et tema ise nendega rääkida üldse ei tohi. Huvitav, mis keelt lapsed hakkavad rääkima!? Ise käis krahv aeg-ajalt kuulamas, et kas juba räägivad. Noh, need olid seal metsa all mõnusalt elanud ja jõmisenud niisama. Ja ühel ilusal päeval olid kõik kenasti rääkinud eesti keelt. Naine on ikka naine, südamega ikka ema, ja küll tema need lapsed ilusti ära

oli hellitanud eesti keeles. Ja siis Saare krahv tegi suured teaduslikud järeldused, et nii, nagu on ema, nii saab olema ka keel — ema-keel!*

*

Luuletaja Anna Haava sünnikodu ja lapsepõlvemaad, mis on andnud valdava osa motiivide temaatikale. Omaaegne Haavakivi veskitalu. Haavad kahisevad siin praegugi, hoonetest on aimata ainult alusmüüriained. Seal, kus kunagi asus elumaja, seisab luuletaja 100. sünniaastapäevast saadik hall graniitrahv valge marmortahvliga, millel kiri: «Kus kord kiikus minu kätki, isamaja kallim paik. . . Anna Haava. 15. X 1964—13. III 1957.»

Juubelitähtpäevaks valmistudes korrastati taluase ja pandi omaaegse värava kõrvale tee äärde talu plaan, kuhu on lisaks hoonetele märgitud ka puud, mida ammu enam ei ole. Selle detailse plaani tegemisel toetuti Anna Haava loomingule, kus lapsepõlvemaad puud ja põõsad otseki elavad tegelased korduvat mainimist leiavad. Tahvel on ilusasti 23 aastat vastu pidanud, noored tammed, mis meie kirjanikud juubelipäevil istutasid, tublisti kasvanud. Needsamad Saare suured nõmmemetsad, kust me siia tulime, on samuti Anna Haava lapsepõlvemaad, siit on pärit «Nõmmelille» habras karge ilu.

*

Viimaks jõuame välja Peipsi äärde. Peagi pöörame rannaäärsele teele ära Alatskivile. Lossis on restaureerimistööde lõpukorrade joudmas. See uhke hoone, mis vahepealsete paljude peremeeste käes üsna laokile jäi, on lähemal aastail taas oma endises ilus, niisugune, nagu ta omal ajal kerkis Juhan Liivi silme ees.

V.R.: «Kujutage endale ette sellist lossi Juhan Liivi maailmas — külapoiste maailmas, kes isegi siia parki sisse ei saanud, kes kuulsid siit lossi juurest naeru, nägid päikese käes heledalt rietatud inimesi nagu mingist teisest maailmast, nagu teisest elust. Kuulsid klaveriheliseid. . . Ja pidid läbi aiapulkade või üle müüri vargsi vaatama seda elu. See oli valge loss, mis varjutas Kukulinna laste arusaamad elust. See on Liivi teoste üks tegelasi. Ta on küll kivist ja krohvist ja plekist, kuid ta on üks tegelane.»

Uusgootika stiilis Alatskivi loss on Sotimaal asuva Balmorali lossi minikoopia. Siin filmiti omal ajal «Hullumeelsus», Kaljo Kiisa film, mis kuulub eesti filmiloomingu paremikku. Meie grupil õnnestub pääseda ka lossi sisse. Restaureerimine pole küll veel lõppenud, kuid praegugi on siin juba küllalt huvitavat näha, eeskätt arhitektuuridetailide näol, mille abil saavutati väga hea ruumikõla. Pidulik avar eeskoda läbi kahe korruse, ülal muusikarõdu, kust pillimehed tähtsaid külalisi tervitasid. Mitmekordsed kõlaräästad, palkkarkassid, kassetidega puitlaed. Kõik see on tumedates toonides, nagu inglise uusgootikale omane. Romantiliselt hämaras stiilis on ka lossi peasaal, kus tööd veel osaliselt käimas. Tohtu töö on tehtud sammaste väljapuhastamisel

saja-aastase värvikatte alt, kõigi aegade jooksul sammastesse taotud naelte, konksude ja knopkade aukude siledaklihvimisega. Nüüd on nad taas siledad ja puhtad ning koputamisel annavad ilusa puhta heli.

V.R.: «Sambad tehti õõnsatena ja kasutati männi- või kuuselaudu: nad mõjuvad ruumis resonaatoritena. See on nagu viiulikast, mille peal on helitekitajad keeled. Selline õõnes sammu annab täiendava resonantsi ja täiendava heliefekti saali. See on vanades klassitsistlikes saalides üks väga oluline ehitusdetail, ka Tartu ülikooli aulas.»

Mõisaansamblist, kuid lossist aupaklikus kauguses, kuuluvad majandushooned, niisugused toekad ja maakivist, nagu võib näha paljudes kohtades Eestimaal.

V.R.: «Mind on alati vaimustanud maakivi meisterlik müüritehnika. Suure põsega kivid laotakse väga ilusa ühtlase laoga seinale ja nende vahed täidetakse kivikildudega, et võimalikult vähe kasutada krohvi. Punastest tellistest karniis, nurgad, aknad- ja ukseavad ääristatud punase tellisega. Ja mujal pruun, hall, sinakas, punakas maakivi. Tekib ilus materjali värvimäng. Need majad ehitati igaveseks, selline oli tookordne ehitusmehe mentaliteet. Ja need on kõik Peipsiääre ehitusmeistrite kätetöö. Nad käisid artellidena ehitamasa üle terve Eesti, kuni Viljandimaani välja on nende kätetööd ja kõrget kivikultuuri.»

Igaühel meist on oma Juhan Liiv, ja ta on meile kõigile ka ühine. Alatskivi kalmistul tema hauasamba juures seisest aga häälestab kõiki ühele lainele juba luuletus, mille ridu pole kellelegi vaja sambalt lugeda, sest nad on nagoonii peas: «Kui tume veel kauaks ka sinu maa. . .»

Enne Juhan Liivi sündimist töötas Alatskivil mõisaametnikuna ja vallakirjutajana Juhan Weitzenberg, kes valas luulesse sinise talupoja Laksi Tõnise kurva saatuse. Ükski Alatskivi kalmistu külastaja ei jäta käimata Laksi Tõnise haua juures, kuhu kohalik rahvas just luuletusest ajendatult tellis 1908. aastal Kristjan Raua kujundatud hauakivi. Kui Juhan Liiv siia viis aastat hiljem sängitati, ei osanud seesama kohalik rahvas näha temas muud kui meelenõtra vallavaest. Hauasamba püstitasid 10 aastat hiljem tema luule austajad, Tartu «Teguri» vabriku töölised ja ametnikud. Ja see oli üldse üks esimesi niisuguseid tähelepanu- ja austusavaldusi eesti kirjamehele.

Alatskivi parkmetsades võiks uidata terve päeva. Mäest üles ja alla, mööda muistseid linnamägesid, millest üks on tuntud Kalevipoja sängina. Siitkandist on pärit palju Kalevipoja-muistendeid. Päril Kalevipoja väärt töö on ära teinud Alatskivi sovhoosi ja EPT mehed, puhastades mudast ja kõntsast omaaegse veski paisjärve. Muide, seda veskit pidasid Juhan Liivi esivanemad. Liivasel künkjal endisel taluasemel on praegu mälestustahvel.

(Järgneb.)

KOGEMUSNÕU

TEHNIKA TUTTAVAKS

16mm filmiprojektor «UKRAINA 7»

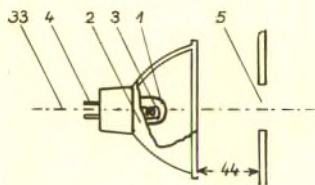
Koolidesse on saanud esimesed filmiprojektorid «UKRAINA 7». Võrreldes eelmise, «UKRAINA 5» mudeliga, on uus mudel mõningal määral moderniseeritud, kuid tülikas plokküsteem on säilinud. Projektor ei ole muutunud ootuspäraselt kompaktsaks, kergeks ning mobiilseks aparaadiks, nagu oli loodetud ja kool vajab.

Komplekt

- Kinoseadme «UKRAINA 7» komplekti kuulub:
1. projektor P-16-P3
 2. Helivõimendusaparatuur KZVP-14, mis koosneb a) võimendist 6U-40-3, b) kõlaritepaarist 25A. 102-1.
 3. Toiteplokk BPK-0,8-78U3
 4. Ekraan EBM-S 2,6×1,9
 5. Ühendusjuhtmed ja abivahendid

Tehnilised andmed on aparaadi passis. Filmiprojektor «UKRAINA 7» nagu ka tema eelnenud mudelid töötab mittemuudetaval projektsioonisagedusel 24 pildivälja sekundis. Loomulikult selline «ühekülgisus», kus on võimalik antud filmi kas tervikuna algusest lõpuni või ka katkestustega demonstreerida, ei saa rahuldada õpetajat. Õppefilmide demonstreerimine nõuab sügavamat, analüüsitavat vaatlemist, st filmi aeglustatud liikumist, filmilõigu kordamist või hoopiski filmi seiskamist, et mingit pilti vaadata kui slaidi. Kahjuks «UKRAINA» seda ei võimalda ega ole ka teisi selliste erivõimalustega filmiprojektoreid.

«UKRAINA 7» projektsioonilaternas kasutatakse halogeentäitega väikesegabariidilist kvartsklaasist kolviga hõõglampi 52240 T9 A/O («Tungsrām» või «Orion»), mis on kokku monteeritud välise interferentspeegliga. Võimalik on kasutada ka samatüübilist Jaapani päritolu lampi EIL (joonis 1).

Joonis 1. Projektsioonilamp 52240.

1. Lambi kolb. 2. Ellipsoid interferentspeegel. 3. Hõõgniit. 4. Vooluviigid. 5. Filmikanali pildiken. 33. Optiline telg.

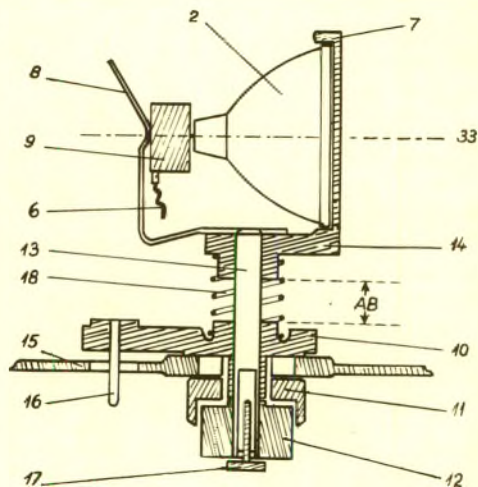
Seoses sellega, et projektoris kasutusel oleva objektiivide tehnilised näitajad muutunud ei ole, on või. alik uut kinoprojektorit võrrelda eelmise mudeliga «UKRAINA 5». Kui «UKRAINA 5» kasulik valgusvoog on töötava aparaadi korral

350 lm, siis «UKRAINA 7» puhul, kui projektsioonilamp 52240 töötab normaalpingel 24 V, on kasulik valgusvoog 600 lm. Tegelikult antakse projektsioonilambile normaalsest madalam, 22,5 V pinget, mille tõttu küll suureneb lambi tööiga 50 töötunnilt 150 töötunnile, kuid kasulik valgusvoog langeb 470 lumenile. Lambi EIL kasutamisel valgusvoog suureneb ca 20%.

Peale valgusvoo määra pildi kvaliteeti ekraanil ka valgusvoo spektraalne koostis. Viimane on eriti oluline värvifilmide demonstreerimisel. Kuna halogeentäitelampidel töötab hõõgniit tunduvalt kõrgema temperatuuri juures kui tavalistel projektsioonilampidel, siis saadava valgusvoo spektraalne koostis on ligilähedane päevalgusele, mis võimaldab moonutustevabamat värvusülekannet.

Ruumi halva pimenduse korral on vaja lambi valgusvoogu suurendada. Selleks peame lambile andma normaalpinge 24 V. Normaalpinge andmiseks tuleb toiteploki (autotrafo) väljundpinge reguleerida pingele 235—240 V. Normaalpinge kasutamine lühendab lambi tööiga.

Seoses projektsioonilambi erilise ehitusega on «UKRAINA 7» projektori laterna ehitust, võrreldes eelmiste «UKRAINA 7» mudelitega, põhjalikult muudetud. Vaatleme joonist 2.

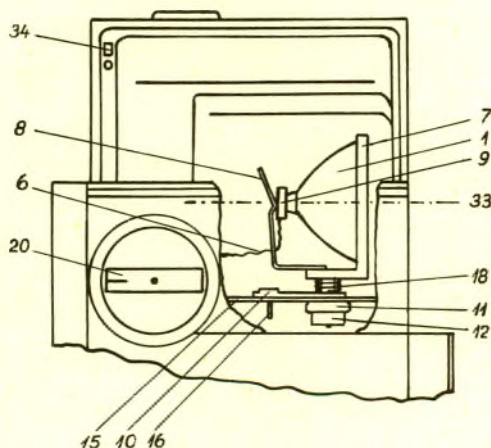
Joonis 2. Projektsioonilambihoidja.

2. Peegellamp. 6. Voolujuhe. 8. Lehtvedru. 9. Lambipesa. 10. Tugiplaad. 11. Tugiplaadi kinnituspult. 12. Tõstuki ajam. 13. Tugi. 14. Hoidjarõnga alus. 15. Laterna põhi. 16. Käepide. 17. Kinnituspolt. 18. Spiraalvedru. 33. Optiline telg.

Projektsioonilambi vooluviigid 5 surutakse lambipesas 9 olevatesse avadesse; pesa ripub vabalt juhtmete küljes. Lamp paigutatakse peegli 2 esiservaga hoidja rõngasse 7. Lambi hoiab rõngas paigal lambipesa 9 taga asuv lehtvedru 8. Projektori «UKRAINA» varasemate mudelite laternates kasutusel olnud kondensator «UKRAINA 7» mudelil puudub (joonis 3). Kondensatori ülesandeid täidab lambi peegel. Viimases asub lamp 1 oma hõõgniidiga 3 paraboolpeegli 2 teises fookuses (joonis 1), mille tõttu valgusvihk

koondatakse tervikuna filmikanali pildiaknasse 5, ei vajata koondamiseks eraldi asuvat kondensorit ega peeglit, nagu need olid varem kasutusel. Mis puutub lambilt eralduvasse soojuskiirgusesse, siis on see tunduvalt nõrgem kui vanadel «UKRAINA» mudelitel, kus oli kasutusel suure, 400 vatische võimsusega projektsioonilamp. Tule-tame meelde, et «UKRAINA 7» kasutab vaid 200W (250W) lampi, millega seoses väheneb ka soojusvoog. Hoolimata peegellambi väikesest võimsusest, eraldub ka siin piisava tugevusega soojusvoog, mis võib kahjustada filmi. Filmi ülekuumenemise või süttimise vältimiseks on lambi peegel selliste omadustega, et ta peegeldab põhiliselt vaid nähtavat (valgus-) kiirgust, pike-ma lainepikkusega soojuskiirgus läbib peegli ega suunata filmiaknasse, kus liigub film. Peeglit läbiv soojus ja punakiirgus paneb peegli (lambi töötamise ajal) tagant punakalt helenduma, külmalt on peegel läbipaistmatu. Kuumal peeglit katsuda ei ole lubatud. Mahajahtunud peeglit võib hoida kas kinnastatud käega või läbi puhta lapi, et mitte peeglele sõrmejälgi jätta. Sõrme-jäljed peegli välispinnal halvendavad järsult soojusvoo läbimist, peegli sisepinnal aga vähen-davad valgusvoo tugevust. Peeglit hoitakse kas soklist või esiserva rõngast.

Laternas on sundjahutus.

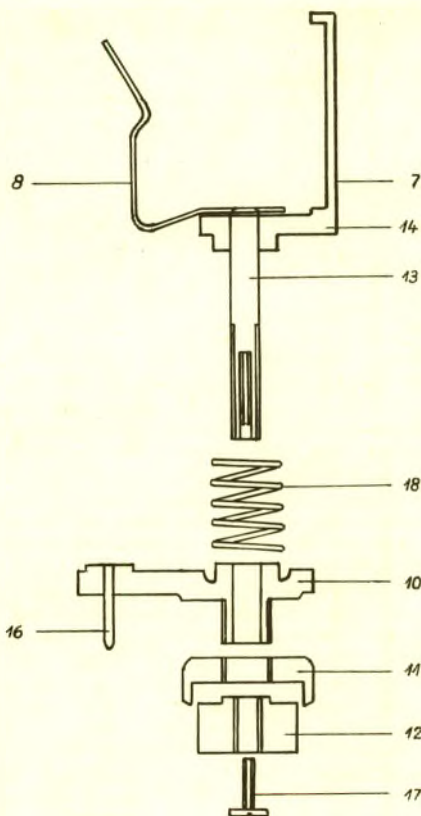

Joonis 3. Projektsioonilatern.

1. Peegellamp. 6. Voolujuhe. 7. Hoidja rõngas. 8. Lehtvedru. 9. Lambipesa. 10. Tugiplaad. 11. Tugiplaadi kinnitusmutter. 12. Tõstuki ajam. 15. Laterna põhi. 16. Käepide. 18. Spiraalvedru. 20. Projektori lüliti. 33. Optiline telg. 34. Laterna-katte lukk.

Projektsioonilambi õige asendi väljaregu-leerimiseks on lambi hoidja 7 kinnitatud tugipoldile 13 (joonis 2 ja 3), millel on reguleeri-mise tarbeks otsas vintlõige. Polt ulatub laterna korpuse põhjast läbi. Poldil on peal spiraal-vedru, mis jääb hoidjarõnga aluse 14 ja tugi-plaadi 10 vahele, hoides neid teineteisest mak-simaalses, reguleeritud kauguses. Lambi kõrgust, s.o vahemaad AB (joonis 2) suurst saab regu-leerida poldi 13 otsas oleva käsimutri 12 e tõstuki ajami abil.

Plaat 10 võimaldab kogu süsteemi koos lambi-ga nihutada horisontaaltasapinnas, s.o kas ette/ tahapoole või külgsuundades, samuti muuta ka lambi nurka projektori optilise telje suhtes. Horisontaalreguleerimiseks keeratakse lahti plaadi kinnitusmutter 11, mis surub plaati vastu later-na põhja 15, ning vabanenud plaati on seejärel võimalik koos projektsioonilambiga horisontaal-tasapinnas nihutada. Lambihoidja detailid on antud joonisel 4.

Joonis 4. Lambihoidja detailid.

7. Hoidja rõngas. 8. Lehtvedru. 10. Tugiplaad. 11. Tugiplaadi kinnitusmutter. 12. Tõstuki ajam. 13. Tugi. 14. Hoidjarõnga alus. 16. Käepide. 17. Kinnituspolt.

(Järgneb.)

ALEKSANDER VINKEL,
VÖTi tehnovahendite kabineti meetodik

KROONIKA

ÜLELIIDULINE SEMINARNÕUPIDAMINE TALLINNAS

Lõpeva aasta oktoobrikuu viimasel nädalal peeti Tallinnas üleliiduline seminarnõupidamine, kus arutlusteema oli õpilaste kommunistlik kasvatamine, lähtudes NLKP XXVII kongressi otsustest ning üldharidus- ja kutsekoolireformi suunistest. Nõupidamisel osalesid kõikide liiduvabariikide klassi- ja koolivälise töö juhtivtöötajad ning mitmete ametkondade esindajad.

Avapäeval kuulati EKP Keskkomitee Poliit-haridusmaja uues hoones töökogemuslikke sõnavõtte kõigi liiduvabariikide esindajatelt. Avasõnad lausis ja seminarnõupidamist juhatas NSV Liidu Haridusministeeriumi koolivälise töö valitsuse juhataja Aleksei Burdnov. Esimesena sai sõna Eesti NSV haridusminister Elsa Gretš-kina, kes tutvustas kuulajatele Eesti NSV uut kooli-eksperimenti.

Seminarnõupidamisest osavõtjad külastasid ka meie vabariigi koole ja kooliväliseid laste-asutusi. Käidi Tartus, Kohtla-Järvel, Pärnus ja Viljandi rajoonis. Külalisi võõrustasid Nuia keskkool, Karksi lasteaed-alkkool, Viljandi Näidislستمuusikakool ja rajooni pioneerimaja. «Ugalas» rääkis teatri kunstiline juht Jaak Allik teatri ja koolide koostöövormidest. Samasugune tihe tööpäev oli ka teistes paikades.

Tallinna Mererajooni pioneerimajas peeti ümarlauavestlusi ja diskussioon «Klassijuhataja ning klassi- ja koolivälise töö organisatoori osast koolielu ümberkorraldamisel» ning arutati kooli-välise kasvatustöö probleeme.

Tallinnas käidi veel külas noortel tehnikutel ja meremeestel, uudistati Tallinna Pioneeride ja Koolinoorte Paleed. Tallinna 21. keskkooli aulas esinesid seminarnõupidamisest osavõtjatele pealinn koolide ja koolivälise lasteasutuste pari-mad taidluskollektiivid.

Järgmine selletaoline kogemustevahetus saab teoks kahe aasta pärast Samarkandis.

ENDEL PIRN

25. X 1921 — 8. VII 1987

8. juulil 1987. a seiskus Eesti NSV teene-lise õpetaja, pedagoogika ajaloo ühe tun-tuima uurija, VÕTi pedagoogika ajaloo kabineti juhataja Endel Pirni süda.

Sündinud 25. oktoobril 1921. a Tallinnas töölisperekonnas, lõpetas ta vahetult sõja eel Tallinna 1. keskkooli. Suure Isamaa-sõja rasketel aastatel võttis ta alates 1943. a osa vaenlase purustamisest Kali-nini, Balti ja Leningradi rinnetel Eesti laskurkorpuse ridades. Pärast sõja lõppu astus Tartu Riiklikku Ülikooli, mille lõpetas kaugõppe teel 1951. a juristina. Sellest ajast määrati Endel Pirn Nõmme koolide inspektoriks, hiljem ENSV Hari-dusministeeriumi koolide inspektoriks, koolivalitsuse juhataja asetäitjaks, see-järele koolide ja lasteasutuste valitsuse juhataja kohusetäitjaks.

Peaaegu 30 aasta vältel oli Endel Pirni elu seotud meie vabariigi õpetajate täien-duskoolitusega, 1959.—1970. aastani töötas Endel Pirn ENSV Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi direktorina. Tema töö-aastad VÕTis panid aluse pedagoogide täienduskoolituse korraldusele, mille kõr-ge taseme saavutamisele lähenes ta sü-gava missioonitundega. Tema tööaastatesse kuulub Värska õppebaasi väljaarendamine, kursuste süsteemi loomine, õpetajate-uurijate ja ÜPUI tegevuse algus, VÕTi abiteenistuste (fonoteek, helisalvestustöö-koda, trükikoda) loomine.

Ühtaegu oli Endel Pirn kaua aastaid TRÜ Tallinna konsultatsioonipunkti ja TRÜ ettevalmistuskursuste juhataja, võitles aastate vältel pedagoogikamuuse-umi loomise eest. Ta oli inimene, kelles loomupäraselt ühendusid töö ja huvialad, kelle sisemine jõud ja energia innustasid kolleege.

Endel Pirni tegevust meie vabariigi hariduselü arendamisel on hinnatud or-deniga «Austuse märk», Eesti NSV Ülem-nõukogu Presiidiumi aakirjaga ja talle Eesti NSV teenelise õpetaja aunimetuse ostmistamisega.

KOLLEEGID ENSV
HARIDUSMINISTEERIUMIST
JA VABARIIKLIKUST
ÕPETAJATE TÄIENDUS-
INSTITUUDIST

Novkoguude KOOL

Октябрьская революция и культура.

Данный материал — реферат статей докторов исторических наук Ю. Шарапова и Е. Гимпельсона из журнала «Преподавание истории в школе» (соответственно №№ 4, 5 за 1987). Речь идет о культурной революции, которая сопутствовала событиям Великого Октября, и о формировании интеллигенции после революции.

В. ЛЕХТ. Ознакомление со школами Белоруссии.

Автор статьи в начале учебного года побывала в Минске. Она передает содержание бесед с руководителями и учителями 7-ой средней школы г. Минска и журналистами, пишущими о школе. О своей работе с учителями более подробно рассказывает учитель-методист Марина Гуревич. Речь идет о работе с шестилетками.

Ю. ОЯССО. Подготовку специалистов в средних профтехучилищах — на новую основу.

В нашей республике осуществляется переход существующей системы подготовки специалистов в средних профтехучилищах на основу прямых договоров между соответствующими учебными заведениями и предприятиями (организациями). Автор более подробно разъясняет суть этого обновления, характеризует современное состояние всей нашей системы профтехобразования. Он поддерживает идею создания нового государственного комитета по делам образования в ЭССР.

Проект экспериментального учебного плана общеобразовательных школ Эстонской ССР.

А. БАТАРШЕВ, И. БАУМЕЙСТЕР. Опыт организации трудового обучения и общественно полезного производительного труда на базе профтехучилищ.

Поскольку у большей части средних школ еще нет необходимых условий для трудовой и профессиональной подготовки учащихся, то на основе Постановления 1986 г. ее возможно подводить на базе средних профтехучилищ. Статья знакомит с опытом такой работы средних профтехучилищ ЭССР и СССР и дает некоторые методические рекомендации. Указываются причины имеющихся трудностей.

И. КРААВ. О социально критической педагогике и свободном воспитании.

Статья дает информацию об истории и современном состоянии свободного воспитания, перечисляет наиболее известных представителей социально критической педагогики и знакомит с их основными принципами. Рассматриваются следующие течения социально критической педагогики: 1) буржуазно-

реформистское, 2) антиавторитарное, 3) левое радикально-анархическое, 4) биолого-генетическое.

Х. РООП. Борьба с нетрудовыми доходами. Статья комментирует принятое Президиумом Верховного Совета СССР 24 мая 1986 г. постановление «О мерах по усилению борьбы с нетрудовыми доходами». Речь идет также о постановлении Верховного Совета СССР от 19 ноября 1986 г. «Об индивидуальной трудовой деятельности», которое стало действовать с 1 мая 1987 г.

Мозаика воспитания.

Х. Роотс дает краткий обзор поисков проблем воспитания во всесоюзной педагогической печати (проблема классного руководителя, внеклассная и внешкольная работа и пр.).

Супермен предпочитает лимонад.

Перевод статьи из журнала «Трезвость и культура», знакомящей с направлениями противополиграфической пропаганды в Финляндии. Знакомство с противополиграфической политикой соседей может быть полезным и в деятельности наших Обществ трезвости.

А. ХЕРКЕЛЬ. Средства психологической защиты.

Автор знакомит читателя с конкретными примерами психологической защиты. Материал можно использовать в средней школе в курсах психологии и семейноведения.

В. МАЗИНГ. О воспитании интереса к природе через книги.

Все более углубляющийся процесс урбанизации в наши дни снижает интерес детей к природе. В этом случае хорошим помощником являются научно-популярные книги. Детская книга природоведческого содержания должна привлекать детей, учить их, быть эмоциональной и информативной.

Р. ВЯЭРИ, Э. ЛЫХМУС. Литературная олимпиада 1987.

Республиканская литературная олимпиада 1987 г. была посвящена творчеству Оскара Лутса и Хандо Руннеля. В олимпиаде участвовали учащиеся 8—11 классов, младшую группу составляли учащиеся 8—9 классов, старшую — учащиеся 10—11 классов. Статья знакомит с победителями I и II туров, с заданиями заключительного тура и их ответами.

Л. ВЫХАНДУ. Информатика и биология III. (Продолжение. Начало см. в «Н.к.» № 10 за 1987).

Х. САРАПУУ. В детском саду новая программа.

В этом учебном году в детских учреждениях республики начата работа по новой программе. Автор статьи — один из составителей программы — более подробно знакомит с принципами ее построения и воспитательными возможностями, заключающимися в ней. Практическая работа должна выявить сильные и слабые стороны программы.

Х. ВЫЗАМЯЭ. Заметки о музыкальной игре.

Автор призывает участвовать в музыкальной игре, которая проводится в передаче Эстонского радио «Музыкальный час», и рассказывает о маршруте экскурсии, организованной для самых активных участников игры.

NÕUKOGUDE KOOL 1987

SISUKORD

XLV aastakäik

PARTEI OTSUSED ELLU, JUHTKIRJAD

N. PETROVA. Ametiühingud ja koolireform Narvas	(1)	4
Õpetajate kongress on mõttekaaslaste kokkusaamine (vastab Eesti NSV Haridus- ministeeriumi koolivalitsuse juhataja A. EGLON)	(2)	4
Kongressiaasta komsomolis (vastab ELKNÜ Tallinna Linnakomitee sekretär T. MANDER)	(2)	6
E. LAANVEE. Rohkem kompetentsust ja sisusügavat analüüsi	(2)	9
O. KALJU. Koolireform astub neljandasse aastaringi	(3)	8
P. KENKMANN. Kõrgkooli uuendus ja keskkool	(4)	4
Eesti NSV õpetajate kongressi läkitus	(5)	4
Eesti NSV õpetajate kongressi resolutsioon	(5)	5
Kujundada igakülgselt arenenud isiksust (Eesti NSV haridusministri E. Gretškina ette- kanne Eesti NSV õpetajate kongressil 26. märtsil 1987. a)	(5)	6
I. SEVTSUK. Juhindume koolis NLKP Keskkomitee 1987. a jaanuaripleenumi põhi- mõtetest	(5)	13
Esimene aasta kõrg- ja keskerihariduse uutmisel (intervjuu kõrg- ja keskerihariduse ministri V. RAJANGUGA)	(6)	4
S. MÄE. Koolidevahelised õppe-tootmiskombinaadid koolireformi tingimustes	(6)	7
Koolireform on kogu ühiskonna ühine üritus (NSV Liidu haridusministri asetäitja V. SADRIKOVI ettekanne Eesti NSV õpetajate kongressil)	(7)	4
R. VIRKUS. Uus kvaliteeditaotlus õpetajate ettevalmistamisel	(8)	4
I. RUTE. Uue võrseid tehnikumide elus	(9)	10
E. JOHANSON. Ümberkorraldused elus ja koolis	(10)	9
Ü. OJASSOO. Oskustööliste ettevalmistamine kutsekeskkoolides uutele alustele	(12)	12

SUUR OKTOOBER 70

Arve ja fakte Läti NSV hariduselust	(9)	4
A. ILVES. Õpilaste revolutsiooniline tegevus Tallinna Õpetajate Seminaris aastail 1919—1924	(9)	6
Arve ja fakte Aserbaidžaani NSV hariduselust	(10)	4
T. KARJAHÄRM. Oktoober ja rahvusküsimus Eestis	(10)	5
V. SIRK. Oktoobrirevolutsioon ja kutseharidus	(11)	4
Neevalinna eksperiment (Ü. TIKK)	(11)	6
Valgevene moodi (V. EKSTA)	(11)	9
Oktoobrirevolutsioon ja kultuur	(12)	4
V. LEHT. Tutvus Valgevene kooliga	(12)	8

KOOL UUENDUSE TEEL

J. MIKK. Vaimustavate eesmärkide suunas	(6)	13
Peame jõudma õpetajani (vastab Eesti NSV haridusministri I asetäitja F. OPER)	(7)	7
M. SÖRG. Uutmine ja haridus	(7)	8
E. HIIE. Kindlustagem kainikule koolirõõm	(7)	10
T. RUMMO. Oleks aeg ise pihta hakata	(7)	14
H. ROOTS. Telekohtumine Sofia Lössenkovaga	(7)	18
E. HIIE. Integratsiooniidee algõpetuses	(8)	42
M. KRIGUL. Eesti keele mitteemakeelena õpetamise probleeme	(8)	46
I. UNT. Üldhariduse diferentseerimise organisatoorsed variandid	(9)	13
M. REMMEL. Õppeprogrammide ja õpikute reformimise teid	(10)	11
Koolieksperimendi käigust (A. RUUBEL)	(11)	14
Eesti NSV üldhariduskooli eksperimentaalse õppeplaani projekt	(12)	15

MEIE INTERVJUU

Partnerluse mitmed tahud (vastab Eesti NSV Riikliku Kutsehariduskomitee kooli- valitsuse juhataja E. LAANVEE)	(1)	7
Kõige tähtsam raamat on õpik (intervjuueeritavad on Eesti NSV Haridusministeeriumi koolivalitsuse asejuhataja M. VIHMAN ja kirjastuse «Valgus» peatoimetaja A. LANG)	(2)	11
Komsomolijuttu kahe kongressi vahel (intervjuu ELKNÜ XX kongressi delegaadi M. KONDIGA)	(4)	8
Argiasjust pidupäeval (vastab Eesti NSV Pioneeriorganisatsiooni Nõukogu esimees T. PORKVELI)	(5)	18
Vastavad Eesti NSV teenelised õpetajad M. PIIRIMAA ja T. TURPAKOVA	(10)	15

KOOLIJUHI VEERUD. JUHT. STIIL. MEETODID

E. MUST. Õpetunni külastamine kui sisekontrolli vorm	(1)	10
V. RAAGMETS. Hinne ja hinnang	(2)	13
L. PIIRSALU. Direktori asetäitja meetodilise töö juhina	(3)	11
T. KÕIV. Õpetaja kutse-eesitaja küsimusi	(4)	10
Innustav juhtimine (Vahendanud H. Roots)	(4)	21
A. KREITSMAN. Vaimse aktiivsuse arendamisest ja õpihuvi kindlustamisest iseseisva uurimistöö kaudu	(5)	20
K. TERAS. Oleme astumas uutele arengurööbastele	(6)	10
A. ALTMÄE. Töörahu kujundamise võimalusi õppeasutustes	(7)	20
P. LEHESTIK. Koolidirektor — laia profiiliga propagandist	(9)	15
A. KREITSMAN. Kooli juhtkond klassijuhataja suunajana	(10)	18
E. KASEMAA. Haridus harjulaste sotsiaalses elus	(11)	18
A. BATAŔSEV, I. BAUMEISTER. Tööõpetuse ja ühiskasuliku tootva töö organiseerimise kogemusi kutsekeskkoolide baasil	(12)	22

KASVATUSTEEMADEL

Jätkame juttu kohuse- ja vastutustundest (vastukaja vestlusringis räägitule Põltsamaa keskkooli direktorilt NSV Liidu rahvaõpetajalt K. TERASELT)	(1)	13
A. NARUSK. Õpilane 85: koolitöö kõrvalt	(1)	14
M. PORK. Perekonnaõpetuse ohud (1) 20,	(2)	22
M. TUULIK. Õpilaste kasvatuse juhtimine	(1)	23
A. ELANGO. Õpilaste omavalitsuse teooria ja praktika nõukogude koolis	(2)	17
Loominguõigis (H. ROOTS)	(2)	23
Armastagem lapsi (valik 6aastaste õpetamise-kasvatamise põhitõdedest (V. LEHT))	(3)	1
Jätkame juttu kohuse- ja vastutustundest (vastab Tartu 5. keskkooli direktor H. RAIK)	(3)	17
P. SUMRE. Töö õpetab ja kasvatab	(3)	19
Pidepunkte karskuskasvatuseks (V. EKSTA)	(3)	21
V. LULLA. Õiguskasvatuse eriinternaat- ja abikoolides	(3)	24
V.-I. LAIDMÄE. Vanemad laste kunstihuvi kujundajana	(4)	24
A. SOROK. Õiguskasvatuse kõlbluskasvatuse süsteemis	(5)	23
A. VÄRNIK. Murelapsed	(5)	25
A. SUKAMÄGI. Statistikaandmete ja uurimistulemuste kasutamine kutse-suunitluses	(6)	14
L. TALTS. Klassijuhataja koostöö algklassiõpilaste kodudega	(6)	18
U. ELMI. Ülesanne on võetud. Kuidas edasi?	(7)	23
V. LEHT. Aidata elada	(7)	26
M. ARVISTO, J. UNGER. Kehakultuur õpilaste eluviisi pärisosaks	(8)	36
A. PARKTAL. Õpilaste kõlbeline ja eetiline kasvatus koolis	(8)	38
J. SEPP. Koolide karskuspropaganda sisust ja vormidest	(9)	19
Kasvatusemosaiiki (H. ROOTS)	(9)	23
V. ARAK. Kõlblusteadvuse kujunemise aspekte (10) 22,	(11)	21
S. HERMAN. Kasvatuse harmooniast	(11)	23
I. KRAAV. Mõningaid mõtteid sotsiaalkriitilisest pedagoogikast ja vabakasvatusest	(12)	25
H. ROOP. Võitlus mittetõeste tuludega	(12)	30
Kasvatusemosaiiki (H. ROOTS)	(12)	32
Superman eelistab limonaadi (Tõlge)	(12)	34

VESTLUSRING

Õpilaste töökasvatuse ja ühiskasuliku tootva töö	(4)	12
--	-----	----

PSÜHHOLOOGIAVEERUD. PSÜHHOLOOGI LUGEMISLAUALT

H. VÄRE. Noorsoo psühhohügieenist	(1)	26
L. ÖUNAPUU. Õpilase eneseteadvuse kujundamise võimalusi	(2)	26
J. SOERD. Psühholoogia katseõpik ja töövihik koolipraktikas	(3)	30
A. LEINBOCK. Illustratsioonid psühholoogia õpetamisel	(4)	28
V. KOLGA. Õpimotivatsioon ja individuaalsus	(5)	30
A. HERKEL. Kuidas käsitleda konflikti	(6)	21
L. ÖUNAPUU. Emotsioonid õpilase isiksuse kujundamises	(7)	29
V. KOLGA. Psühholoogiategaduselt rahutunniks	(8)	41
V. PINN. Homo creatorist — tulevikuhariduse ideaalist (9) 26,	(10)	25
V. KOLGA. Ligadi-logadi mõtlemisega Homo-creatorist	(11)	27
V. KOLGA. «Mina-kontseptsiooni areng ja kasvatus»	(11)	28
A. HERKEL. Mina-kaitse vahendid	(12)	37

UURIMUSI, ÜLDISTUSI

I. BAUMERISTER. Tehniline loometöö kutsekeskkoolides	(1)	29
P. KREITZBERG, M. SALUNDI. Mis mõjutab õpetaja tegutsemisvalmidust	(1)	31

H. OJA. Katse arendada õpilase loogilist mõtlemist	(2)	29
J. MIKK. Õpikute keerukuse hindamine elektronarvuti abil	(3)	32
P. KREITZBERG. Mõnigaid haridusdiagnoose ja mõtteid hariduse arendamisest	(4)	31
S. HERMAN. Kursused õpetajate pidevas enesetäiendamise süsteemis	(4)	36
E. RIHVK. Õpilaste ühiskasulik tootev töö, teooria ja praktika	(5)	33
T. PENJAM, J. REIMAND. Võrdlusandmeid matemaatika õppimise ja õpetamise kohta	(5)	36
K. KARLEP. Kirjutamise ja lugemise õpetamise teoreetilisi küsimusi	(5)	38
A. TARRASTE. Kutsealase teooriaõppe täiustamise võimalusi	(6)	23, 37
A. KÖVERJALG. Pedagoogiliste uurimistööde usaldatavus — probleem või mitte?	(7)	32
I. TRIKKEL. Järjepidevusest kultuuris ja hariduses	(8)	30
H. LAHT. Millise õpilase saab ja millist vajab kutsekeskkool?	(8)	33
A. REAP. Veel kord Virumaa veekärjest	(9)	33
A. OSTRAT, K. SALIJEVA, J. RAHU, L. MÄSSO. Õues viibimise ja liikumisaktiivsuse tähtsus reumahaigete õpilaste rehabilitatsioonis	(9)	37
L. VESKER. Alglasõpetajate enesetäiendusvõimalusi eripedagoogikas	(10)	34
E. LIBA. Reaalainete süvaõppe seos loogilise mõtlemisega	(10)	36
H. SIILBEK. Keeleõpetuse omandamisest 2. klassis	(11)	29
V. MASING. Loodusehuvi kasvatamisest raamatu kaudu	(12)	40

ÕPETAJA JA TEMA TÖÖ

R. URING. Veel kord: kas üldhariduskooli õpetaja on pärit kõrgkoolist?	(6)	24
H. LIIMETS. Õpetajate ettevalmistus: kas teoreetiline või praktiline probleem?	(8)	7
V. VÄÄRANEN. Kuidas hinnata senist õpetajate ettevalmistuse süsteemi	(8)	10
U. KALA. Uus õpetajate ettevalmistuse süsteem TPedls	(8)	12
T. LISTER. TPedlsse astub	(8)	15
H. TOMBU. Meie õpetajaskonna iseloomustus	(8)	18
M.-I. PEDAJAS. Kas meie õpetaja on inimese(lapse)vaenulik?	(8)	20, 28
L. SIMSON. Kas senisest loovam õpetaja on võimalik?	(8)	24
J. HENDRE. Vajame füüsikaõpetajat, mitte füüsikateoreetikut	(8)	27
M. KALMET. «Ma ei taha, et elu veniks nagu villane lõng»	(10)	30

ÕPPETUND, ÕPPEKABINET

M. KOIKSON. Nüüdistund ja õpetaja osa selles	(1)	35
A. TÖLDSEPP. Kvalitatiivse ja kvantitatiivse ühtsusest keemia õpetamisel	(1)	37
M. KIVISTIK. Ühendatud kunsti- ja tööõpetuse tund	(1)	41
E. TOMSON. Küsitlusvõtteid lugemistunnis	(2)	31, 37
R. VILU. Mis on biotehnoloogia	(2)	34, 41
K. KARLEP. Õigekirjavilumuse kujundamise probleeme abikoolis	(2)	37
M. ROOSLEHT. Emakeeleõpetus (1.+2. kl) (6aastane liitklassis)	(2)	40
K. MÄGI. Arutlusostuse kujundamine tervikteoste käsitlemisel 5. klassis	(3)	35, 41
I. RIISALO. Koduloo õpetamine (6aastane liitklassis)	(3)	46
A. VALMIS. Minevikukogemus tänapäeva emakeeleõpetuses	(4)	38, (5) 41, 45
J. AFANASJEV. Arvutiõpetuse päevaprobleeme	(4)	45
O. NILSON. Kompleksekskursioon 7. klassis	(4)	47
M. MÜÜRSEPP. Kes kuldseid õunu tahab	(4)	50
E. VEIGEL. Debora Vaarandi luule käsitlemine keskmaste klassides	(5)	45
E. NURK. Ühtlustagem planimeetriateadmisi koolis	(5)	49
R. REIER. Kirjandusekskursioonid	(6)	33
H. KARIK. Keemiamõistete kujundamise järjepidevusest	(6)	36
H. RIKBERG. Semantilised mälust	(6)	40
E. SILLAM. Praktilised tööd maailma majandus- ja sotsiaalgeograafia käsitlemisel 9. klassis	(6)	42
H. KALA. Inimese ja looduse suhetest	(7)	39
A. KREITSMAN. Inglise keele tasemekontrollist 5. klassis	(9)	39
E. TIITSAR. Looduskaitsealase kasvatustöö võimalusi keskmaste kirjandustundides	(10)	38
I. TOOVIS. Praktilised tööd matemaatikas	(10)	42
L. VOHANDU. Informaatika ja bioloogia	(10)	44, (11) 37, 49
E. LÖHMUS, M. RÕIGAS. 6. ja 7. klassi teise emakeeleolümpiaadi kokkuvõtteid	(11)	31
L. VOORMANSIK. Loovuse arendamisest kirjandustunnis	(11)	34
R. VÄÄRI, E. LÖHMUS. Kirjandusolümpiaad 1987	(12)	43

KOOLIEELNE KASVATUS

S. ALMANN. Kasvatajate enesetäiendamine nõuab jätkuvat tähelepanu	(1)	44
L. REINAP. Õpetamisest liitrühmas	(2)	42
S. VÄLJATAGA. Lapsed ja rahvaluule	(3)	49
I. MUHEL. Uuest ümbritseva elu tutvustamise programmist	(4)	53
T. KITVEL. Vanemad ja koolieelik	(5)	52
T. TULVA. Internatsionalistliku ja patriootilise kasvatuse pedagoogilisi ning psühholoogilisi lähtekohti	(6)	45
V.-I. LAIDMÄE. Lugege neid raamatuid oma lapsele	(7)	43
A. SAAR. Koolieelikute mängu juhendamise kompleksne meetod	(8)	49
S. NOVOSJOLOVA, J. ZVORÓGINA. Laste igakülgne kasvatamine mängus	(9)	42, (10) 47, 49
H. SARAPUU. Lasteaias on uus programm	(12)	50

TÄHTPÄEVI

H. RANNAP. Aleksander Elango fenomen	(2)	48
R. VIRKUS. 40 aastat E. Vilde nim Tallinna Pedagoogilist Instituuti	(3)	4
F. EISEN. Sada aastat esperantot — rahvaste sõpruse ja koostöö keelt	(7)	49
V. RATASSEPP. 25 aastat õpetajasuurijate tegevust Eesti NSVs	(9)	44
T. ORAV. Sada aastat N. Vavilovi sünnist	(11)	43

AJALOO LEHEKÜLGEDELT

A. ELANGO. Jakob Hurt võitluses emakeelse rahvahariduse eest	(1)	48
L. ANDRESEN. J. Gezelius ja J. A. Komenský ideede tulek Eestisse	(4)	56
L. ÕUNA. Internatsionaalseid sidemeid Eesti hariduselus 1930. aastail	(5)	56
T. RUUBEL. Ataste koolmeistrite kool 150	(6)	49
M. TILK. Õpipoiste töö- ja õpitingimustest 19. saj. II poolel Eestis	(11)	47

KOOLIMUUSIKA

Meie noortekoor muusikareisil	(1)	52
H. KALJUSTE. Sümpaatsel «Sympaatti»-festivalil	(2)	44
Oskar Luts ja Ülo Vinter (M. KALMET)	(2)	46
Heino Eller 100	(3)	52
H. SEPP. Heino Ellerit meenutades	(3)	53
H. RANNAP. Ärgem unustagem vanu häid lastelaule	(4)	58
H. REILJAN. Klaverimäng lapse vaimses arengus	(5)	58
I. TIVIK. Vladimir Alumäe — õpetaja	(6)	52
V. MATESEN. Muusikaõpetuse tabelid kooli	(6)	53
G. NOVIKOVA. Muusika koht esteetilises kasvatuses	(7)	47
Oli koolinoorte suurpidu	(8)	51
H. SAADE. Lugupeetud orkestrijuh	(8)	52
M. VIKAT. Muusikakasvatuse konverents Riias	(8)	52
H. KALJUSTE. Koolinoorte laulupidu üldjuhi pilgu läbi	(9)	49
R. LEPOJA. Klassivälise muusikategevuse organiseerimine	(10)	49
Kuidas elavad muusikaklassid? (M. KALMET)	(11)	51
H. VÕSAMÄE. Pudemeid «Tähemängu» matkaradadelt	(12)	53

MITMESUGUST

Soovitame	(1)	53,	(2)	54,	(9)	52,	(10)	52
Kroonika	(3)	54,	(7)	52,	(10)	53		
Meie ametiühingu XI aruande- ja valimiskonverents					(2)	51		
IV vabariiklik geograafiaõpetajate konverents					(2)	52		
Kehalise kasvatus õpetajate V konverents					(2)	52		
Seda peaks teadma ka õpetaja (P. LASTING)					(3)	14		

KOGEMUSNÕU

M. KÄRDI. Ülesandeid õpilaste teadmiste kiirkontrolliks	(1)	53
L. KIVI. Eri tasemega lugemismänge iseseisvaks tööks liitklassis. Lugemismäng «Koosta muinasjutte!»	(2)	53
A. AASMÄE. Elementanalüüs sisekontrolliks	(2)	53
P. PUTK. Kaldekraan grafoprojektorile	(3)	55
M. LUIK. Mõistatused ja nuputamisülesanded	(4)	61
A. VINKEL. Universaalne diaprosjektor «PELENG 500K»	(5)	61, (7) 54,
J. VANANURM. Jälle üks õppimismäng Võrumaalt	(6)	54
A. KREITSMAN. Küsitluskaardid 4. kl inglise keele tunnis	(8)	53
J. UNGRU. Täiustame puidutrepinki	(10)	54
A. KREITSMAN. Mängukaardid 4. kl inglise keele tunnis. Doomino «Kuupäevad ja tähtpäevad». 6. klass	(11)	54
A. VINKEL. 16 mm filmiprojektor «UKRAINA» 7	(12)	56

Toimetuse aadress: 200 031 Tallinn, Gagarini 30.

Telefonid: 60 27 69, 66 65 23, 44 98 46, 44 36 96, 44 21 55.

Väljaandja: Kirjastus «Perioodika», 200 090 Tallinn, Pärnu mnt. 8, tel. 44 57 67.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükkkoda, 200 090 Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

Ladumisele antud 29. 10. 1987. Trükkimisele antud 27. 11. 1987. Trükiarv 4100.

Fotoladu. Kiri školnaja. Trükipoognaid 8,0. Tingtrükipoognaid 6,24. Arvestuspoognaid 8,3. Tellimise nr. 4330.

Tellimishind aastaks — rbl. 3.60, 6 kuuks — rbl. 1.80, 3 kuuks — 90 kop. Uksiknumbri hind 30 kop.

Орган Министерства просвещения Эстонской ССР, Министерства высшего и среднего

специального образования Эстонской ССР, Государственного комитета Эстонской ССР

по профессионально-техническому образованию, город Таллин. На эстонском языке.

Выходит один раз в месяц. «Ньюкууде кооль» («Советская школа»).

KAANEFOTODE JUURDE

Nagu suvise laulu- ja tantsupeo, nii ka õpilastööde näituse pühendasid meie koolinoored Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 70. ja V. I. Lenini nim Üleliidulise Pioneeriorganisatsiooni 65. aastapäevale. 26. juunist augustikuu alguspäevini võis Eesti NSV Rahvamajandusnäituse kolmes paviljonis vaadata peakunstnik Tatjana Salmre ja tema õpilastest abiliste kujundatud esinduslikku näitust ning kuu aega väiksemat väljapanekut Laste Loomingu Majas. Paraku pidi ruumipuudusel jääma eksponeerimata veel palju samaväärseid taieseid.

Esindusnäitus kandis mõtet «Illu ja töö — inimikkuse lätted» (V. Suhhomlinski), mis väljendas pühendatust tähtsündmustele kõige tänapäevasemalt.

Näitusel võis imetleda Tallinna 24. ja 46. keskkooli; tütarlaste tekstiilitöid, tikandeid, kudumeid, heegeldusi; poeglase puutöid, tööriistu, tehnilist loomingu, mudeleid; algklassiõpilaste taieseid; maali, graafikat, kirjakunsti, nahkhistöid, keraamikat, looduslikest materjalidest väljapanekuid jm — kõike, mis kinnitasid meie kunsti- ja tööõpetajate töökuust, ilumeelt, tõhusat ettevalmistust ning nende kõrgetasemelist metoodilist juhendamist. Õpilastööde näitus oli väärt rohkeid kiidusõnu, mida vaatajad olid külalisraamatusse kandnud.

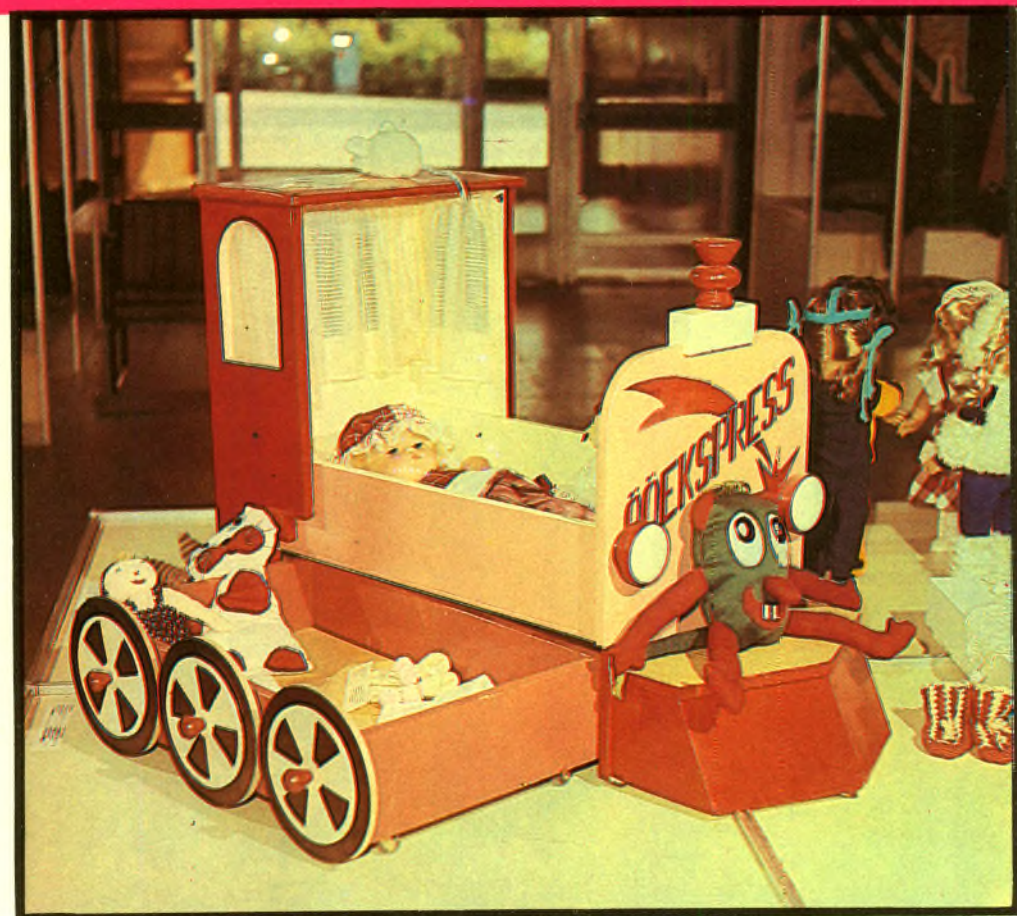
NK kaanefotodel näete vaid mõningaid töid suviselt näituselt.

Esikaanel: tütarlaste tekstiilitöid, milles valitsevad soojad toonid. Tagaseinas näete lapitekki, mille kokku sobitanud Põlva kk 9. kl õpilane Eneli Noring. Esikaane siseküljel (2) on foto esimesse paviljoni sisenemisel pilku köitnud Tallinna 24. kk 11. kl õpilase Lembe Kodrese töö «Koit ja Hämarik» (tekstiil ja keraamika). Sellest kahele poole jäävad TPKP õpetaja Kalju Reiteli õpilaste skulptuurid. Fotol 3, keskel, jääb esiplaanile Kärla nukk, mille valmistanud Eve Otstavel (11. kl) ja Heidi Floren (10. kl) Rakvere pioneerimajas õpetaja Ella Aviksoo juhendamisel. Samas näeb veel setu tikandeid, autorid Liia Kaljurand (9. kl) ja Jana Nosova (7. kl) Meremäe keskkoolist õpetaja Aino Pressi käe all. Alumisel fotol (4): puust kauss ja mask, mille teinud Andres Kurbatov (12aastane) ja Boriss Mironov (13a) Tallinna 52. keskkoolist õpetaja Oleg Tefanovi juhendamisel.

Tagakaane siseküljel ülal (5): nukuetendus «Mowgli», Värska kk 8. kl õpilaste kollektiivne töö, õpetaja Indrek Raudsepp. Alumisel fotol (6) on kollektsioon nukke, autorid Anneken Lemberg (9a), Riina Tamm (11a), Jaanika Pajuste (9a), Helina Pung (12a), õpetaja Sirje Seire õpilased Paide pioneerimajast.

Tagakaane foto ei ole võetud õpilastööde näituselt. Aga et detsember toob meie mõtteisse näärid ja tegemist ootab näärilaud, siis pakume teile idee, milleks andis põhjust Merike Toome valmistatud näärilaud «Noored südamed» tarbekunsti rahvaülikooli tarbekunsti stuudio «CDE kõigile» väljapanekult Vene t 6.

MAIMO KALMETI tekst
TÕNU KALLE fotod

ROOPEE SÄLÄMÄS
MARIE TÖRNÉ

Raamatupa at
87-1662a
7.12.87.